

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

С. С. РИЖКОВ, С. М. ЛІТВАК, О. А. ЛІТВАК, Н. В. ГУРЕЦЬ

ЕКОНОМІЧНІ РОЗРАХУНКИ В ПРИРОДООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ Навчальний посібник

Під загальною редакцією професора С. С. Рижкова

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки,
молоді та спорту України*

Електронне видання
комбінованого використання на DVD-ROM

МИКОЛАЇВ • НУК • 2012

УДК 504.03(075.8)
ББК 65.9(2)28я73
Е 40

Автори: С. С. Рижков, доктор технічних наук, професор, ректор Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, завідувач кафедри екологічної безпеки НУК; С. М. Літвак, кандидат технічних наук, доцент кафедри екологічної безпеки НУК, начальник управління охорони навколишнього природного середовища в Миколаївській області; О. А. Літвак, викладач кафедри екологічної безпеки НУК; Н. В. Гурець, старший викладач кафедри екологічної безпеки НУК

Рецензенти: В. Н. Парсяк, доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України, заслужений діяч науки і техніки України (Національний університет кораблебудування); О. М. Вишневська, доктор економічних наук, доцент кафедри економічного аналізу і аудиту (Миколаївський державний аграрний університет)

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України
як навчальний посібник (лист № 1/11-12365 від 26.07.12)
Електронний аналог друкованого видання:*

Економічні розрахунки в природоохоронній діяльності : навч. посіб. /
Е 40 С. С. Рижков, С. М. Літвак, О. А. Літвак, Н. В. Гурець ; під заг. ред. проф.
С. С. Рижкова. – Миколаїв : НУК, 2012. – 191 с.

ISBN 978–966–321–213–5

Розглянуто питання, пов'язані з проблемами природокористування і визначення економічного механізму здійснення екологічної політики, а також систему податків за використання природних ресурсів та порушення природного навколишнього середовища згідно з Податковим кодексом України. Викладено методи оцінки економічного збитку від порушення природного середовища.

Навчальний посібник спрямований на формування у студентів еколого-економічного світогляду, призначений для студентів, які навчаються за спеціальністю "Екологія та охорона навколишнього середовища", і є необхідним при вивченні курсу "Економіка природокористування".

УДК 504.03(075.8)
ББК 65.9(2)28я73

Навчальне видання

**РИЖКОВ Сергій Сергійович
ЛІТВАК Сергій Михайлович
ЛІТВАК Ольга Анатоліївна
ГУРЕЦЬ Наталія Володимирівна**

ЕКОНОМІЧНІ РОЗРАХУНКИ В ПРИРОДООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Навчальний посібник

Під загальною редакцією професора С. С. Рижкова

Редактори *Т. Б. Митрофанова, Ю. О. Банкулова, М. Д. Белікчі*
Технічний редактор *І. Ю. Мозгова*
Комп'ютерне складання та верстання *В. Г. Мазанко*
Коректор *М. О. Паненко*

© Рижков С. С., Літвак С. М.,
Літвак О. А., Гурець Н. В., 2012

© Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова, 2012

ISBN 978–966–321–213–5

Формат 70×100/16. Ум. друк. арк. 15,5. Обсяг даних 7716 кб.
Тираж 40. Вид. № 10. Зам. № 198.

Видавець і виготівник Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова,
просп. Героїв Сталінграда, 9, м. Миколаїв, 54025,
E-mail : publishing@nuos.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2506 від 25.05.2006 р.

ВСТУП

Охорона навколишнього природного середовища і раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки суспільства і збереження природного середовища життєдіяльності населення є головними умовами стійкого економічного та соціального розвитку України. З цієї метою держава самостійно здійснює на своїй території екологічну політику, спрямовану на збереження живої і неживої природи. Така політика спрямована на забезпечення гармонійної взаємодії суспільства і природи, раціонального використання, ефективної охорони і вчасного відтворення природних об'єктів. Закріплення цих вимог в екологічному законодавстві визначає правові, економічні та соціальні основи організації і здійснення охорони навколишнього природного середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь.

Основним джерелом екологічного законодавства і права є Конституція України. У ст. 16 Конституції передбачається, що забезпечення екологічної безпеки і підтримка екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду українського народу є обов'язком держави. А ч. 1 ст. 50 Основного закону України закріплює положення про те, що кожний громадянин має право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє середовище та відшкодування заподіяної порушенням цього права шкоди. Ці основні вимоги Конституції є головними складовими для подальшого розвитку і належного функціонування природоохоронної діяльності.

Витрати на реалізацію природоохоронних програм і заходів потребують значних коштів. Система фінансування

природоохоронних заходів в умовах переходу до ринкової економіки формується на основі таких головних джерел: державного бюджету України та місцевих бюджетів; фондів охорони навколишнього природного середовища всіх рівнів; власних коштів підприємств; іноземних надходжень та інвестицій; інших позабюджетних коштів.

З метою забезпечення стабільного надходження коштів для здійснення природоохоронних заходів пріоритетне значення має надаватися розвитку економічного механізму природокористування. Головними складовими елементами економічного механізму природокористування мають бути:

- плата за спеціальне використання природних ресурсів;
- плата за забруднення навколишнього природного середовища та інші види шкідливого впливу на довкілля;
- система фінансування і кредитування природоохоронних заходів (державний і місцеві бюджети, природоохоронні фонди, банки, кошти підприємств, іноземні надходження та інвестиції тощо);
- екологізація податкової і цінової систем;
- підтримка становлення і розвитку екоіндустрії.

У даному навчальному посібнику розглянуто питання, пов'язані з проблемами природокористування і визначення економічного механізму здійснення екологічної політики. Крім теоретичних відомостей в посібнику викладено нормативні матеріали сучасного екологічного законодавства України, а також наведено приклади розрахунку екологічного податку, плати за землю та економічних збитків від порушення природного середовища.

Навчальний посібник написаний колективом авторів у складі: С. С. Рижков, С. М. Літвак, О. А. Літвак, Н. В. Гурець, під загальною редакцією д-ра техн. наук, проф. С. С. Рижкова.

Автори висловлюють подяку О. О. Шуміловій, яка брала участь у написанні другого та третього розділів навчального посібника.

Розділ I. ОСНОВИ ПЛАТНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття природокористування та його складові частини

Природокористування – це важлива складова частина взаємовідносин між суспільством та природою. Це об'єктивно зумовлений процес залучення людиною природних ресурсів до виробничої і невиробничої діяльності, їх відтворення та охорони.

Термін "природокористування" відображає досить складний і багатогранний суспільно-природний процес в об'єктивній реальності. Він вживається, як мінімум, у п'яти основних значеннях [40]:

1) людська діяльність щодо використання сил і ресурсів природи з метою виробництва матеріальних благ та різних послуг, тобто як всезагальний процес праці. У такому розумінні природокористування рівнозначне поняттю "суспільне виробництво", а з урахуванням невиробничої сфери людської діяльності – навіть ширше за нього;

2) раціональне використання ресурсів і умов природного середовища, їх відтворення та охорона;

3) безпосереднє освоєння, експлуатація, відтворення й охорона природних ресурсів і умов конкретної території (району, окремої країни, групи країн, усього світу);

4) освоєння та експлуатація окремих видів природних ресурсів у локальному, регіональному і глобальному масштабах. У такому розумінні термін "природокористування" залежно від виду споживання природного ресурсу часто замінюється галузевими синонімами, без сумніву, вужчими за обсягом (водокористування, лісокористування, землекористування тощо);

5) синтетична прикладна наука, що розробляє загальні принципи будь-якої діяльності, пов'язаної з користуванням природою.

Економіка природокористування – це наука про раціональне

та ефективне використання природних ресурсів, наука про організацію дійової системи охорони навколишнього середовища.

Економіка природокористування як наука тісно пов'язана з політичною економією та передбачає дослідження екологічних й економічних процесів в їх єдності, відмінностях та історичному розвитку.

Предметом економіки природокористування є дослідження механізму суспільних відносин щодо охорони навколишнього природного середовища та залучення природних ресурсів у процес виробничої діяльності з урахуванням об'єктивних законів розвитку біосфери.

Основні завдання економіки природокористування можна сформулювати таким чином:

- прогнозування стану якості навколишнього природного середовища;
- визначення шляхів та методів підвищення ефективності використання природних ресурсів;
- розробка методів оцінки природних ресурсів з метою

включення в економічні розрахунки їх вартості;

- екологічно обґрунтоване планування капітальних вкладень на фінансування заходів з охорони навколишнього середовища й визначення соціально-економічної ефективності екологічних затрат;

- комплексне використання сільськогосподарської сировини та вторинних ресурсів з метою посилення охорони навколишнього середовища від забруднення;

- зниження матеріало- й енергоємності виробництва;

- розробка економічного механізму управління раціональним використанням природних ресурсів і охороною навколишнього середовища.

Економіка природокористування як економічна наука тісно пов'язана з іншими науками: геологією, біологією, ґрунтознавством, лісознавством, метеорологією, демографією. Ці зв'язки наук потрібні для розробки питань оптимального використання й охорони викопних багатств, атмосфери, води, ґрунту, лісу та інших природних ресурсів.

1.2. Шляхи впровадження природоохоронної діяльності

Поряд з покращенням екологічного виховання та освіти важливим завданням держави є створення таких умов діяльності підприємств, щоб вони були змушені займатися природоохоронною діяльністю або були матеріально зацікавленими у реалізації заходів у цій галузі.

Перший шлях стосується адміністративного механізму управління, який базується на встановленні норм, стандартів, правил природокористування та відповідних планових показників підприємствам з охорони навколишнього природного середовища, а також покарань від догани до тюремно-

го ув'язнення або зняття з роботи й виплати штрафів підприємством та його керівниками. Однак цей шлях дорогий і малоефективний, оскільки вимагає постійного контролю та значної кількості контролерів.

Значно ефективнішим є шлях економічного стимулювання, коли за допомогою різноманітних інструментів (цін, платежів, податкових пільг та покарань) держава робить матеріально більш вигідним, більш прибутковим дотримання природоохоронного законодавства, ніж його порушення.

Отже, адміністрування, не пов'язане з матеріальною зацікавленістю, не може змусити підприємство постійно, ефективно і дбайливо ставитися до довкілля. З дру-

гого боку, економічні методи, не підсилені безпосереднім примусом у найбільш важливих екологічних проблемах, також незавжди забезпечують необхідні якісний рівень і терміни здійснення природоохоронної діяльності. При цьому слід урахувати, що деякі адміністративні та економічні методи взаємопов'язані. Наприклад, штраф – це і адміністративний, і економічний захід, а встановлення лімітів користування та забруднення природних ресурсів спирається на такий адміністративний захід, як нормування. Тому найкращих результатів досягають при розумному поєднанні економічної зацікавленості з достатньо жорстким контролем та позаекономічним примусом (рис. 1.1).

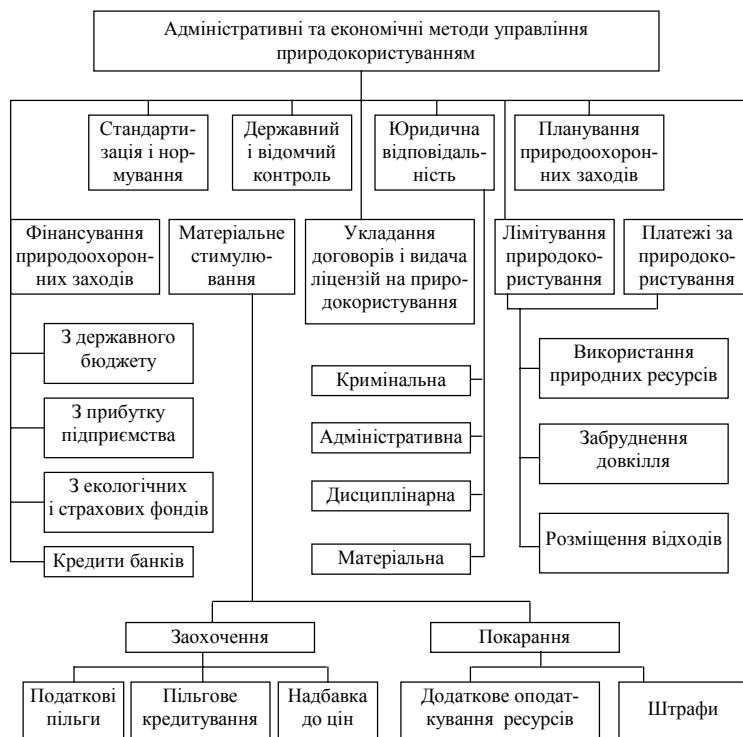

Рис. 1.1. Адміністративні та економічні методи управління природокористуванням [4]

1.3. Форми еколого-економічних інструментів регулювання природокористування

Різні форми еколого-економічних інструментів є в основному варіаціями двох основних видів впливу на економічні інтереси суб'єктів господарської діяльності: податкового, що є вилученням доходу, і дотаційного, що є прямою чи непрямою передачею доходу. Зокрема, будь-які види платежів можуть кваліфікуватися як деякі форми податку (на викиди шкідливих речовин, складування відходів, використання природних ресурсів та ін.), а будь-які види пільг (податкових, кредитних тощо) як приховані форми дотацій чи субсидій.

Розглянемо основні форми еколого-економічних інструментів [20].

Платежі (збори, плата) – це грошові чи інші блага, які економічний суб'єкт сплачує за використання ресурси (включаючи асиміляційний потенціал) і можливість здійснення господарської діяльності. В еколого-економічній сфері платежі є найбільш розповсюдженою формою інструментарію, що використовується в більшості країн світу. До найпоширеніших у світовій практиці економічних методів стимулювання раціонального природокористування належать, перш за все, платежі за природні ресурси та забруднення. Науковою основою для визначення розмірів такої плати служить їх економічна оцінка. У загальному

вигляді можна виділити такі види платежів:

- платежі за право користування природними ресурсами;
- плата за відтворення та охорону природних ресурсів;
- рентні платежі за експлуатацію кращих природних ресурсів (за якістю чи місцем їх розташування відносно ринку);
- штрафні платежі за понаднормове використання природних ресурсів;
- компенсаційні платежі за вибуття природних ресурсів із цільового використання або погіршення їхньої якості, спричинене діяльністю цих підприємств.

До економічних методів управління процесом природокористування належать також платежі за забруднення. Плата за забруднення навколишнього середовища встановлюється:

- за викиди в атмосферу забруднюючих речовин стаціонарними та пересувними джерелами забруднення;
- за скиди забруднюючих речовин у поверхневі води, територіальні та внутрішні морські води, а також підземні горизонти, в тому числі скиди, що проводяться підприємствами через систему комунальної каналізації;
- за розміщення відходів у навколишньому середовищі.

Критерієм для розрахунку платежів за забруднення є збитки від

нього, які одночасно проявляються в моральному, соціальному, естетичному та економічному аспектах. Але на сьогодні здебільшого оцінюються поки що тільки економічні збитки, які завжди є тільки частиною, хоча і дуже вагомою, загальних збитків. Через відсутність відповідних методик оцінка моральних і соціальних збитків становить певні труднощі.

Економічні збитки від шкідливого впливу на навколишнє середовище – це фактичні або можливі витрати народного господарства на попередження шкідливого впливу забруднення, виражені у вартісній формі, та витрати на компенсацію цих втрат.

Економічні збитки – величина комплексна. Найчастіше її виражають сумою основних локальних збитків:

- від погіршення здоров'я населення;
- комунальному господарству;
- сільському та лісовому господарству;
- промисловості.

Економічні збитки розраховують у п'яти видах:

- фактичні збитки, тобто втрати або негативні зміни, що виникають від забруднення навколишнього природного середовища і можуть бути оцінені у вартісній формі за визначений період;
- можливі, які спостерігатимуться в перспективі через можливе забруднення навколишнього середовища, тобто мають умовно теоретичний характер;

– відвернені, що складають різницю між фактичними і можливими збитками;

– ліквідовані – та частина збитків, на яку їх було зменшено завдяки здійсненню природо-захисних заходів;

– потенційні – збитки, що можуть бути завдані суспільству в майбутньому через заподіяне забруднення навколишнього природного середовища.

Економічні збитки від забруднення атмосфери, води, земельних ресурсів на сьогодні можна розраховувати емпіричним методом. Основою розрахунків величини збитків є концентрація шкідливих речовин, маса викидів, тарифи на воду, грошові оцінки конкретної земельної ділянки.

Штраф – це грошове покарання у вигляді стягнення визначеної суми; засіб матеріального впливу на юридичних і фізичних осіб, винних у порушенні законів, договорів, що діють відносно екологічної сфери. Можна назвати наступні види штрафних санкцій:

– міжнародні санкції за порушення умов міжнародних договорів у сфері навколишнього середовища;

– штрафи за недотримання екологічного законодавства всередині країни;

– відшкодування (на міжнародному рівні) збитку, нанесеного однією країною іншій країні (чи країнами);

– відшкодування (на державному рівні) збитку, нанесеного одним економічним суб'єктом

іншому економічному суб'єкту господарської діяльності.

Податок – це обов'язкове і безповоротне вилучення коштів, яке здійснюється державою чи місцевими органами влади для фінансування суспільних витрат.

Податки екологічної спрямованості стягуються окремо (тобто передбачені спеціальні статті) або в складі інших податків (відраховуються частки від суми загальних податків).

Різні країни світу використовують в екологічних цілях такі форми податків:

- цивільний екологічний податок, стягнутий із платоспроможних громадян країни на екологічні потреби (використовується в багатьох країнах, одна з форм цього податку, зокрема, практикується у Франції);

- податок на вирішення глобальних, національних чи регіональних екологічних проблем; характерним прикладом подібного податку є податок на ліквідацію наслідків Чорнобильської катастрофи; у ряді країн існують місцеві податки на охорону конкретних природних об'єктів (лісів, озер, болот);

- податок на транзит через країну вантажів (в Україні на екологічні цілі передбачена тільки частина зазначеного податку);

- екологічний податок на автомобілі (екологічна складова податку звичайно включається в загальний податок за використання автомобіля, існує в більшості країн Європи, а також США, Канаді, Японії);

- екологічний податок на повітряний транспорт; включається в загальні ставки податку за здійснення даного виду діяльності в країні (Канада, США, Данія, Норвегія, Швеція) і проліт через територію країн (є стандартною позицією міжнародних правил);

- екологічний податок на конкретні групи товарів, у тому числі: мінеральні добрива (Норвегія, Швеція); пестициди (Данія, Франція, Угорщина, Португалія, Швейцарія та ін.); пластмасова тара, упаковка (Данія, Угорщина, Ісландія, Польща); шини (Канада, Данія, Фінляндія, Угорщина, Польща); батарейки-акумулятори (Данія, Швеція, Японія); розчинники (Данія); мастила (Фінляндія, Франція, Норвегія);

- екологічний податок на паливо, у тому числі в залежності від наявності екологічно шкідливих компонентів: свинцю (у більшості країн); вуглецю (Данія, Фінляндія, Нідерланди, Норвегія), сірки (Бельгія, Данія, Франція, Польща, Швеція), оксидів азоту (Чехія, Франція, Польща, Швеція).

Акциз є одним з видів податку. В здійсненні екологічної політики акцизи відіграють важливу роль, насамперед, завдяки можливості впливати на ціни енергоносіїв і мінеральної сировини. Як правило, застосування акцизів дозволяє підняти рівень цін на енергоносії, що сприяє реалізації енергозберігаючої політики. Цим інструментом активно користуються країни ЄС і Японія.

Мито – це обов'язковий внесок, стягнутий митними органами даної країни під час ввозу товару на її територію чи його вивозу з цієї території, та є невід'ємною умовою такого ввозу чи вивозу.

З урахуванням екологічних аспектів можна назвати наступні, найбільш характерні випадки використання митних важелів:

- установа екологічних звізних митних зборів (чи підвищення митних тарифів) для екологічно несприятливих товарів, тобто тих, які можуть завдавати екологічної шкоди під час їх експлуатації на території країни (використанні автомобілі, пестициди, відходи, озоноруйнуючі речовини, миючі засоби та ін.);

- звільнення від звізних митних зборів або зменшення величини митних тарифів продукції екологічного призначення (екологічного устаткування, засобів, моніторингу, рослин і тварин, що сприяють підтримці біорізноманіття в країні тощо);

- звільнення від вивізних митних зборів чи зниження митних тарифів продукції, експорт якої сприяє заміщенню виробництва матеріало- й енергоємної продукції (використовується країнами–потенційними експортерами туристичних послуг: наприклад, Туреччиною, Кіпром, Болгарією та ін.).

Субсидія – це цільова одностороння допомога у грошовій чи натуральній формі, що передається за рахунок засобів державного бюджету або спеціальних держав-

них і недержавних фондів економічним суб'єктам для здійснення природоохоронних програм, що мають загальнодержавне, загально-регіональне значення (створення заповідників, озеленення території, збереження природних об'єктів, створення об'єктів з утилізації відходів та ін.).

Дотація – це грошові або інші види допомоги за рахунок державних чи інших джерел, надані юридичними чи фізичними особами для покриття збитків та на спеціальні цілі. Дотація – це різновид субсидій на підвищення доцільності екологічно спрямованих видів діяльності, надається в таких випадках:

- компенсації частини ризику, пов'язаного з просуванням на ринок "піонерської" продукції, що має екологічне призначення;

- ведення сільського господарства в особливо обережному екологічному режимі (наприклад, в умовах збереження первинних ландшафтів або пам'яток історії);

- дотації регіонам чи країнам, змушеним "пригальмовувати" індустріальний розвиток в інтересах збереження природних ландшафтів, які мають національне чи міжнародне значення (такими природними об'єктами, зокрема, можна вважати болота півночі України, що є джерелами її рік; тропічні ліси Амазонки, які продукують значну частину кисню Землі тощо).

Грант – це вид економічної допомоги, наданий на конкурсній основі. Однією з пріоритетних

сфер, в яких надаються гранти, є екологічна. Так само, як субсидії та дотації, гранти звичайно виділяються на безоплатній основі. У разі цього зазвичай досить строго дотримуються умови (вимоги) витрат наданих засобів.

Кредит – це позичка на умовах повернення. Для вирішення екологічних проблем застосовуються кредитні пільги відносно:

- термінів кредитування;
- процентних ставок;
- обсягів кредитування;
- гарантій.

Виплати – це відшкодування витрат екологічного характеру. Виплати можуть проводитися прямо (від "винуватця" екодеструкції до її "жертви") чи за посередництвом спеціально створюваних екологічних фондів. У практиці природокористування різних країн можна зустріти різноманітні форми використання виплат, у тому числі:

– виплати підприємствам чи окремим особам на компенсацію збитку від забруднення середовища (як аварійного, так і постійно діючого);

– виплати країнам, що мають негативний баланс трансграничного забруднення середовища;

– виплати підприємствам чи населенню за згоду "терпіти по сусідству" екологічно несприятливий або потенційно небезпечний об'єкт;

– компенсація витрат підприємствам, що здійснюють екологічно необхідні, але економічно непробуктові види діяльності (створення і підтримка охоронних, рекреаційних територій, переробка відходів та ін.).

Прискорена амортизація – це система заходів (головним чином запровадження спеціальних норм амортизації), що дозволяє збільшувати величину амортизаційних фондів (неоподатковувану частину доходу) в перші роки експлуатації основних фондів. З боку досягнення екологічних цілей ці заходи мають сенс і застосовуються в багатьох країнах (Японія, Франція, Німеччина), тому що створюють економічні передумови для прискореної модернізації екологічно орієнтованих основних фондів і активізації інноваційної політики в екологічній сфері.

1.4. Економічний механізм здійснення екологічної політики в Україні

На початку 90-х років в Україні була запроваджена платність природокористування, що передбачає плату за практично всі природні ресурси, забруднення навколишнього природного середовища, розташування в ньому відходів виробництва та інші види впливів. При цьому плата за понад-

лімітне використання та забруднення в декілька разів перевищує плату за використання й забруднення в межах установлених нормативів (лімітів). Однак внесення плати за використання та забруднення не звільняє природокористувача від виконання заходів з охорони природного навколиш-

нього середовища й відшкодування збитків.

Україна у законодавчому порядку реалізує концепцію платного природокористування. В країні було прийнято декілька законів, що прямо пов'язані з проблемами природокористування і визначають економічні механізми здійснення екологічної політики. Серед них: Закон "Про охорону навколишнього природного середовища", "Земельний кодекс", "Водний кодекс", "Кодекс про надра", "Лісовий кодекс", Закони "Про екологічну експертизу", "Про охорону атмосферного повітря", "Про природно-заповідний фонд", "Про відходи" та ін. Крім того з 1 січня 2011 року вступив у силу Податковий кодекс України, в якому також вирішені екологічні проблеми і передбачена система податків за використання природних ресурсів та порушення природного середовища.

Для оцінки економічного збитку від порушення природного середовища застосовуються методики, розроблені відповідно до законів України. Такі методики оцінки збитку ґрунтуються на трьох підходах: прямого обліку (порівняння "чистого" й "забрудненого" районів), аналітичному (розрахункові залежності) та емпіричному (оцінні методики).

Система платежів за використання природних ресурсів формується на основі кількох ключових елементів:

- ліцензій на споживання природних ресурсів, тобто дозволів на використання у певних кілько-

стях конкретних видів ресурсів (розробляються та затверджуються екологічними підрозділами національних і місцевих рівнів);

- нормативів використання природних ресурсів;

- порядку стягнення зборів;

- ставок зборів (платежів), податків за використання природних ресурсів;

- системи розподілу зібраних коштів між різними рівнями господарювання.

В Україні встановлені збори за такі види природних ресурсів: земельні, мінеральні, водні, лісові, радіочастотний ресурс.

Система платежів за порушення природного середовища має наступні основні елементи:

- порядок вилучення коштів у економічних суб'єктів;

- ставки платежів, що встановлюють певну відповідальність між кількісними показниками впливу на природне середовище і величиною вилучення коштів;

- допустимі межі порушення середовища (як правило, ставки за понадлімітне порушення середовища збільшуються в 3,0–3,5 рази; змінюється і порядок віднесення платежів: платежі за порушення середовища в межах лімітних значень відносять на виробничу собівартість підприємств, платежі за понадлімітний вплив на середовище вилучають з прибутку);

- порядок розподілу зібраних коштів.

В Україні діє система платежів (податків) за такі види порушення середовища:

- забруднення атмосфери, у тому числі стаціонарними і пересувними джерелами забруднення;

- забруднення водних об'єктів;

- розміщення відходів;

- утворення радіоактивних відходів та їх тимчасове зберігання.

Спричинення збитків державі внаслідок порушення екологічного законодавства розраховується за затвердженими методиками оцінки економічного збитку:

- у результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря;

- унаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів;

- заподіяного рибному господарству внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

- заподіяного рибному господарству внаслідок порушення правил рибальства та охорони водних живих ресурсів;

- заподіяного земельним ресурсам;

- заподіяного внаслідок самовільного користування надрами;

- заподіяного лісовим ресурсам;

- заподіяного мисливському фонду.

Вищевказані методики розглянуті в даному посібнику з наведенням прикладів розрахунку збитків.

Система екологічних платежів утворює фінансову основу природоохоронної діяльності та формує економічно обґрунтовану мотивацію зниження шкідливого впливу на природне середовище. Але для того щоб досягти успіху у вирішенні екологічних проблем, необхідно розробляти нові напрямки реалізації економічної політики, які будуть направлені на екологізацію всього циклу виробництва і споживання продуктів та послуг.

1.5. Джерела фінансування природоохоронної діяльності

На сьогодні одним з найбільш важливих джерел фінансування природоохоронної діяльності є бюджетні природоохоронні фонди. Саме завдяки існуванню таких екологічних фондів як на загальнодержавному, так і місцевих рівнях є реальна можливість спрямовувати відповідні кошти на реалізацію природоохоронних програм і проектів, заходів щодо охорони та відтворення навколишнього природного середовища. Формування цих фондів відбувається

переважно за рахунок сплати екологічного податку суб'єктами господарської діяльності з частини грошових стягнень за порушення норм і правил охорони довкілля та шкоду, заподіяну довкіллю порушенням природоохоронного законодавства в результаті господарської та іншої діяльності, а також цільових й інших добровільних внесків підприємств, організацій та громадян.

У даний час в Україні існує трирівнева система екологічних

фондів, яка складається з Державного, обласного та місцевих (міських, селищних й сільських) фондів охорони навколишнього природного середовища.

На регіональному рівні вагомим джерелом фінансування природоохоронних заходів є обласний та місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища. Кошти екологічних фондів використовуються для цільового фінансування природоохоронних заходів відповідно до Переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів [32]. До таких заходів можна віднести:

- будівництво, розширення та реконструкцію споруд для очищення стічних вод і споруд для збирання, очищення та використання вод поверхневого стоку в системах водопостачання;

- будівництво дослідних і дослідно-промислових установок для розроблення методів очищення газів, що відводяться від джерел шкідливих викидів в атмосферу;

- проведення робіт з інвентаризації джерел забруднення навколишнього природного середовища;

- заходи, пов'язані зі створенням захисних лісових насаджень на еродованих землях, уздовж водних об'єктів та полезахисних смуг;

- розроблення технології, обладнання для знезараження, очищення землі, забрудненої пестицидами й агрохімікатами;

- заходи з озеленення міст і сіл;

- заходи щодо охорони тваринного світу й боротьби з браконьерством (придбання матеріально-технічних засобів тощо);

- проведення спеціальних заходів, спрямованих на запобігання знищенню чи пошкодженню природних комплексів територій та об'єктів природно-заповідного фонду;

- будівництво, технічне переобладнання й реконструкцію сміттєпереробних і сміттєспалувальних заводів;

- розроблення екологічних стандартів та нормативів;

- проведення науково-технічних конференцій та семінарів, організацію виставок, фестивалів та інших заходів щодо пропаганди охорони навколишнього природного середовища;

- організацію і здійснення робіт з екологічної освіти, підготовки кадрів, підвищення кваліфікації та обміну досвідом роботи працівників природоохоронних органів;

- проведення екологічної експертизи.

Порядок розподілу екологічних коштів визначається законодавством. Так, у 2011 р. на підставі Закону України "Про державний бюджет України" кошти розподілялися за природоохоронними фондами наступним чином: 30 % – Державний фонд охорони навколишнього природного середовища; 20 % – обласний; 50 % – місцеві фонди.

Розділ II. ЗБОРИ Й ПОДАТКИ ЗА ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ТА ПОРУШЕННЯ ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Оподаткуванню використання природних ресурсів та порушенню природного середовища у Податковому кодексі України приділено значну увагу. До загальнодержавних платежів за порушення природного середовища належить **екологічний податок**.

Також до складу загальнодержавних податків і зборів уключено такі **ресурсні платежі**:

- рентна плата за нафту, природний газ і газовий конденсат, що видобуваються в Україні;
- плата за користування надрами;
- плата за землю;
- збір за користування радіочастотним ресурсом України;
- збір за спеціальне використання води;
- збір за спеціальне використання лісових ресурсів.

2.1. Екологічний податок

2.1.1. Загальні відомості

Екологічний податок – це загальнодержавний обов'язковий платіж. Єдиний порядок обчислення і сплати екологічного податку на території України визначається Податковим кодексом України [30].

Згідно з пп. 240.1 і 240.2 Податкового кодексу України до

платників екологічного податку належать: суб'єкти господарювання; юридичні особи, що не провадять господарську (підприємницьку) діяльність; бюджетні установи; громадські та інші підприємства, установи й організації; постійні представництва нерезидентів під

час провадження діяльності на території України і в межах її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони; громадяни України, іноземці та особи без громадянства.

Екологічний податок **сплачується** у наступних випадках:

- за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення;

- за викиди забруднюючих речовин в атмосферу пересувними джерелами забруднення у разі використання ними палива;

- за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти;

- за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини;

- за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені);

- за тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк.

Державні спеціалізовані підприємства з поводження з радіоактивними відходами, основною діяльністю яких є зберігання, переробка та захоронення тих радіоактивних відходів, що знаходяться у власності держави, а також дезактивація радіаційно-забруднених об'єктів, **не сплачують** екологічний податок, який справляється за утворення радіоактивних

відходів (включаючи вже накопичені) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк.

Також **не сплачують** екологічний податок за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах суб'єкти господарювання, які мають ліцензію на збирання й заготівлю відходів як вторинної сировини, провадять статутну діяльність зі збирання і заготівлі таких відходів, що розміщуються на власних територіях (об'єктах), та надають послуги у цій сфері.

Податок, що справляється за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення у разі використання палива, утримується і сплачується до бюджету **податковими агентами**. До **податкових агентів** належать суб'єкти господарювання, які:

- здійснюють торгівлю на митній території України паливом власного виробництва та/або передають замовнику або за його дорученням іншій особі паливо, вироблене з давальницької сировини такого замовника;

- здійснюють ввезення палива на митну територію України.

До об'єкта та бази оподаткування екологічним податком належать:

- обсяги та види забруднюючих речовин, які викидаються в атмосферне повітря стаціонарними джерелами;

– обсяги й види забруднюючих речовин, які скидаються безпосередньо у водні об'єкти;

– обсяги та види (класи) відходів, що розміщуються у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах протягом звітного кварталу, крім обсягів і видів (класів) окремих відходів як вторинної сировини, що розміщуються на власних територіях (об'єктах) суб'єктів господарювання, які мають ліцензію на збирання й заготівлю окремих видів відходів як вторинної сировини і провадять статутну діяльність зі збирання й заготівлі таких відходів;

– обсяги та види палива, у тому числі виробленого з давальницької сировини, реалізованого або ввезеного на митну територію України податковими агентами, крім обсягів палива, вивезених з митної території країни в митних режимах експорту/реекспорту та/або переробки на митній території України;

– обсяги та категорія радіоактивних відходів, що утворюються внаслідок діяльності суб'єктів господарювання та/або тимчасово зберігаються їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк;

– обсяги електричної енергії, виробленої експлуатуючими організаціями ядерних установок (атомних електростанцій).

Податковим кодексом України передбачено поетапне зростання ставок податку. Так, за податковими зобов'язаннями з екологічного податку, які виникли:

– з 1 січня 2011 року до 31 грудня 2012 року включно ставки податку складають 50 % від ставок, передбачених Кодексом;

– з 1 січня 2013 року до 31 грудня 2013 року включно – 75 % від ставок, передбачених Кодексом;

– з 1 січня 2014 року – 100 % від ставок, передбачених Кодексом.

2.1.2. Екологічний податок за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення

Підприємства та організації набувають ознак платника екологічного податку за умови, якщо внаслідок їх діяльності утворюються викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення.

Основні джерела, які утворюють викиди забруднюючих речо-

вин в атмосферу, зображені на рис. 2.1.

Стаціонарне джерело забруднення (п.п. 14.1.230 [30]) – це підприємство, цех, агрегат, установка або інший нерухомий об'єкт, який зберігає свої просторові координати протягом визначеного часу та здійснює викиди забруднюючих речовин в атмо-

сферу та/або скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти.

Підприємства, які сплачують екологічний податок, зобов'язані з'ясувати вид і кількісний склад забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря внаслідок провадження їх діяльності. Для цього необхідно провести інвентаризацію викидів забруднюючих речовин в атмосферу, звернувшись до спеціалізованих

організацій, відповідних підрозділів підприємств, які мають певний досвід роботи, технічне обладнання і перебувають на обліку в Міністерстві екології та природних ресурсів України. Після проведення інвентаризації слід отримати дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами відповідно до ст. 11 Закону України "Про охорону атмосферного повітря".

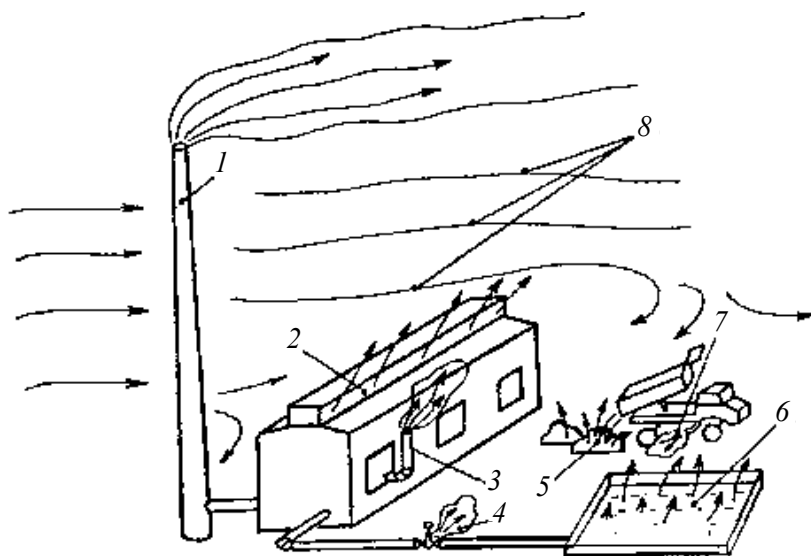

Рис. 2.1. Джерела забруднення атмосфери:

1, 3 – висока й низька димові труби відповідно; 2 – аераційний ліхтар цеху; 4 – втрата через нещільності обладнання; 5 – запилення при розвантажуванні сипучих матеріалів; 6 – випаровування з поверхні басейну; 7 – вихлопна труба автомобіля; 8 – напрямок руху потоків повітря

Викиди призводять до забруднення атмосферного повітря, тобто до зміни складу та його властивостей у результаті надходження або утворення в ньому фізичних, біологічних факторів і (або) хімічних сполук, що можуть несприят-

ливо впливати на здоров'я людини та стан навколишнього природного середовища. Величина ставки податку залежить від ступеня впливу даної забруднюючої речовини на здоров'я населення та компоненти навколишнього природного середовища.

Ставки податку за викиди в атмосферне повітря окремих забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення встановлюються як фіксовані суми в гривнях за одиницю бази оподаткування (1 тону).

У дод. 1 (табл. Д.1.3–Д.1.5) наведені ставки екологічного податку за викиди в атмосферне повітря окремих забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення, які діють з 01.01.2011 р. Щорічно до Податкового кодексу України відповідним законом будуть вноситися зміни щодо коригування ставок оподаткування з урахуванням індексів споживчих цін, індексів цін виробників промислової продукції.

Хімічний склад та формули забруднюючих речовин наведені у дод. 1 (табл. Д.1.1).

З табл. Д.1.3 дод. 1 видно, що за деякими речовинами встановлені набагато більші від інших ставки податку. Вказані значення ставок є обґрунтованими через шкідливість та небезпечність для здоров'я населення цих забруднюючих речовин. Найбільшої шкоди організму людини завдає бенз(а)-пірен, який навіть у невеликих кількостях здатний виявляти як мутагенну, так і канцерогенну дію на живі організми (людей, тварин тощо), що й визначило величину ставки податку за його викид в атмосферне повітря на рівні 1 554 343 грн за тону.

Гранично-допустима концентрація (ГДК) забруднюючої речовини в атмосферному повітрі населених місць [3] – це максимальна концентрація, при дії якої протягом усього життя людини не виникає прямого або опосередкованого несприятливого впливу на теперішнє і майбутнє покоління, не знижується працездатність людини, не погіршується її самопочуття та санітарно-побутові умови життя. Гранично-допустима концентрація встановлюється на основі тривалих досліджень за спеціальною методикою у підрозділах гігієнічного профілю, акредитованих Комітетом з питань гігієнічної регламентації Міністерства охорони здоров'я України, та затверджується головним державним санітарним лікарем України. Розрізняють два типи ГДК: максимальна разова – термін дії 20 хвилин, середньодобова – 24 години. У дод. 1 (табл. Д.1.2) наведені ГДК та класи небезпечності забруднюючих речовин атмосферного повітря.

Двоокис вуглецю (CO_2) – вуглекислий газ, який є одним з основних чинників явища "парникового ефекту", що регулюються Кіотським протоколом. Предметом цього протоколу є обмеження та зниження викидів парникових газів у 2008–2012 рр. усіма країнами, які його ратифікували. За точку відліку парникових газів був узятий 1990 рік. Згідно з протоколом для кожної країни встанов-

люється максимально допустима межа викидів.

Київський протокол пропонує кілька механізмів. Перший – торгівля квотами. Якщо країна не використовує на 100 % дозвіл на викид парникових газів (квоту), вона може продати його іншій державі. Другий механізм – проекти спільного впровадження. Відповідно до Київського протоколу розвинуті держави разом з країнами з перехідною економікою можуть здійснювати спільні проекти зі зниження викидів на територіях цих країн, а потім "ділити" отриманий ефект – "передавати" один одному отримані "одиниці зниження викидів".

Згідно з науковими прогнозами, за умови повного виконання протоколу всіма сторонами конвенції, до 2050 року ці заходи змогли б зменшити глобальну температуру на 0,02...0,28 °C. Україна ратифікувала Київський протокол 4 лютого 2004 року.

У Звіті ООН з людського розвитку "Боротьба зі зміною клімату: людська солідарність в розділеному світі" однією з основних рекомендацій є оподаткування вуглецю як механізму зниження викидів парникових газів в атмо-

сферу. Поступове підвищення податків на вуглець може стати впливовим інструментом для зміни структури стимулів для інвесторів. Поєднання податків з контролем над викидами має бути спрямованим на скорочення викидів до рівня 30 % до 2020 р.

Таким чином, введення ставок податку за викиди CO₂, по-перше, відповідає вимогам Київського протоколу, по-друге, сприяє впровадженню інноваційних технологій щодо зменшення викидів парникових газів, по-третє, відповідає практиці екологічного оподаткування розвинених країн світу.

На сьогодні відомо близько 4 млн хімічних сполук, і з кожним роком їх кількість збільшується. Необхідність довготривалого періоду вивчення властивостей даних сполук, у т. ч. вивчення їх біологічного впливу на людину та компоненти навколишнього природного середовища, зумовлює відсутність установлених показників ГДК, орієнтовно безпечних рівнів впливу та/або класу небезпечності. Тому ставки податку за викиди даних речовин (сполук) установлюються як за викиди забруднюючих речовин I класу небезпечності (див. дод. 1, табл. Д.1.4).

2.1.3. Екологічний податок за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення

Пересувне джерело забруднення [30] – транспортний засіб, рух якого супроводжується викидом в атмосферу забруднюючих речовин (рис. 2.2).

Згідно з роз'ясненнями Міністерства екології та природних ресурсів України [18] пересувні джерела забруднення мають таку класифікацію:

Тип 1. Дорожні транспортні засоби:

1.1. Легкові та вантажні автомобілі.

1.2. Автобуси, мікроавтобуси, таксі.

1.3. Мотоцикли й мопеди.

Тип 2. Недорожні транспортні засоби та машини:

2.1. Сільськогосподарські й лісні трактори та машини.

2.2. Промислові й будівельно-дорожні машини.

2.3. Інші механізми.

Тип 3. Повітряні судна.

Тип 4. Плаваючі транспортні засоби.

4.1. Кораблі та інші морські судна.

4.2. Річкові судна.

4.3. Пересувні бурові й добувні установки.

Тип 5. Локомотиви.

Виділення парів палива

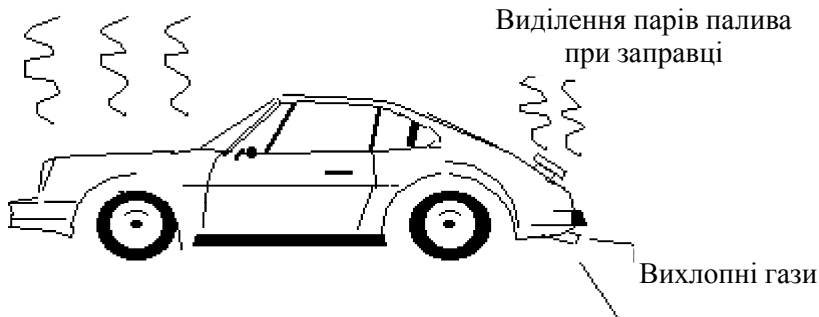

Рис. 2.2. Викиди в атмосферу забруднюючих речовин транспортним засобом

Під час експлуатації пересувних джерел забруднення атмосферного повітря відбувається значне забруднення навколишнього природного середовища вихлопними газами, які містять більше 250 токсичних компонентів (забруднюючих речовин), що мають чотири класи небезпечності. До особливо небезпечних серед них належать: оксид вуглецю, діоксид азоту, діоксид сірки, вуглеводень, неметанові леткі органічні сполуки, метан, оксид азоту, аміак, сажа, вуглекислий газ, бенз(а)пірен, свинець, аерозоль (суміш води й всіх інших компонентів

вихлопних газів, крім свинцю) та ін. Такий викид забруднюючих речовин відбувається внаслідок використання палива. Відповідно до норм європейського податкового законодавства такі викиди повинні оподатковуватися екологічним податком. Виходячи з позиції гармонізації українського податкового законодавства із законодавством Європейського Союзу у вітчизняну практику оподаткування було запроваджено даний вид екологічного податку.

Власником транспортного засобу є конкретна фізична або юридична особа, яка володіє майно-

вими правами на транспортний засіб та має на це відповідні документи. Тому власники транспортних засобів при придбанні пального повинні виконати своє податкове зобов'язання – сплатити екологічний податок до бюджету. Але згідно з п. 36.4 Податкового кодексу України виконання такого податкового обов'язку покладається на податкового агента, що значно спрощує процес адміністрування екологічного податку та його сплати до бюджету.

В екологічному податку, відносно викидів забруднюючих речовин в атмосферу пересувними джерелами забруднення, функцію податкових агентів виконують дві групи суб'єктів господарювання:

- які здійснюють торгівлю на митній території України паливом власного виробництва та/або пере-

дають замовнику чи за його дорученням іншій особі паливо, вироблене з давальницької сировини такого замовника;

- які здійснюють ввіз палива на митну територію України.

Фактично, екологічний податок щодо викидів забруднюючих речовин в атмосферу пересувними джерелами забруднення включений податковими агентами до ціни палива та сплачується власниками транспортних засобів при його придбанні. Виходячи з цього даний податок є непрямим екологічним податком, який включається в ціну придбаного товару.

Ставки податку за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення у разі використання палива зазначені у дод. 1 (табл. Д.1.6).

2.1.4. Екологічний податок за скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти

Скидаючи забруднюючі речовини безпосередньо у водні об'єкти, підприємства мають отримати дозволи на спеціальне водокористування (відповідно до ст. 49 Водного кодексу України).

У випадку здійснення скидів промислових та інших стічних вод у системи каналізації населених пунктів платниками екологічного податку є водоканали. Підприємства, які скидають стічні води в системи комунальної чи відомчої каналізації, сплачують за послуги водовідведення за укладеними договорами. Підприєм-

ства повинні повністю покрити всі витрати водоканалу, пов'язані з транспортуванням і очищенням стічних вод та справлянням екологічного податку.

За додаткові обсяги стічних вод підприємств (невраховані договором), що надходять до міської каналізації, застосовується підвищений коефіцієнт до ставки екологічного податку відносно скидів забруднюючих речовин у водойми.

Підприємства, які здійснюють скид та не мають договору (або при закінченні терміну його дії),

сплачують водоканалу плату в п'ятикратному розмірі встановленого тарифу за весь обсяг скинутих за час відсутності договору стічних вод. Отримуючи скиди стічних вод і плату за їх скид від підприємств, водоканали об-

числюють і сплачують екологічний податок.

Ставки податку за скиди окремих забруднюючих речовин у водні об'єкти наведені у дод. 1 (табл. Д.1.7 і Д.1.8).

2.1.5. Екологічний податок за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах

Підприємства та установи є платниками екологічного податку за умови розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини.

Відповідно до ст. 1 Закону України "Про відходи" [9] та пп. 14.1.123 Податкового кодексу України [30] визначено такі терміни:

відходи – будь-які речовини, матеріали і предмети, що утворилися у процесі виробництва чи споживання, а також товари (продукція), що повністю або частково втратили свої споживчі властивості й не мають подальшого використання за місцем їх утворення чи виявлення та від яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення;

спеціально відведені місця чи об'єкти – місця чи об'єкти (місця розміщення відходів, сховища, полігони, комплекси, споруди, ділянки надр тощо), на використання яких отримано дозвіл спеціально вповноважених органів на видалення відходів чи здійснення інших операцій з від-

ходами. На рис. 2.3 зображений міський полігон твердих побутових відходів (ТПВ);

Рис. 2.3. Міський полігон твердих побутових відходів

відходи як вторинна сировина – відходи, для утилізації та переробки яких в Україні існують відповідні технології та виробничо-технологічні й/або економічні передумови;

розміщення відходів – це зберігання (тимчасове розміщення до утилізації чи видалення) та захоплення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи об'єктах (місцях розміщення відходів,

сховищах, полігонах, комплексах, спорудах, ділянках надр тощо), на використання яких отримано дозвіл спеціально вповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері поводження з відходами.

Суб'єкт господарської діяльності, у власності або користуванні якого є хоча б один об'єкт поводження з небезпечними відходами, зобов'язаний мати дозвіл на експлуатацію об'єкта поводження з небезпечними відходами та мати ліцензію на здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами.

У підприємства, внаслідок діяльності якого утворилися відходи, не виникає податкового обов'язку стосовно екологічного податку за розміщення відходів за умови укладання договору з організацією зі збору (прийому) відходів, яка має ліцензію на здійснення цих операцій. Але при порушенні умов договору щодо строків передачі відходів спеціалізованим організаціям (незалежно від того з власної вини чи вини

приймаючої організації) суб'єкт, унаслідок діяльності якого утворюються відходи, є платником екологічного податку і несе відповідальність за правильність складання, своєчасність подання податкової декларації та сплати податку за фактичні обсяги відходів, що розміщувалися на його власних об'єктах протягом відповідного часу.

Також до вищевикладеного необхідно додати, що спеціалізовані підприємства з видалення відходів сплачують податок за фактично розміщені відходи, що утворювалися у процесі власної діяльності, а також за відходи, передані їм для розміщення іншими підприємствами, організаціями (власниками).

Ставки податку за розміщення відходів, які встановлюються залежно від класу та рівня небезпечності відходів, розглянуті в дод. 1 (табл. Д.1.9). Коефіцієнт до ставок податку, який встановлюється залежно від місця (зони) розміщення відходів у навколишньому природному середовищі, наведений у дод. 1 (табл. Д.1.10).

2.1.6. Екологічний податок за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені)

Основними виробниками радіоактивних відходів в Україні є атомні електростанції (АЕС), підприємства з видобування та переробки уранової руди, наукові центри, підприємства й організації, що використовують радіоактивні речовини або джерела іоні-

зуючого випромінювання. Частка радіоактивних відходів, що утворилися внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС сягає 95 % усіх радіоактивних відходів в Україні.

Найбільше радіоактивних відходів утворюється в результаті діяльності АЕС. Україна входить у десятку країн за кількістю діючих

енергоблоків. На території України розміщено п'ять АЕС: Чорнобильська, Рівненська, Хмельницька, Запорізька та Південноукраїнська (рис. 2.4). При цьому зберігається загроза нових аварій на АЕС, також додається дуже склад-

на проблема захоронення радіоактивних відходів і в недалекому майбутньому (після вироблення встановленого ресурсу) ліквідації та захоронення самих АЕС. Це складний, небезпечний і дорогий процес.

Рис. 2.4. Об'єкти потенційної ядерної та радіаційної небезпеки в Україні [1]

Право на поводження з радіоактивними відходами мають юридичні й фізичні особи, які мають виданий у встановленому порядку дозвіл органу державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки на здійснення відповідного виду діяльності.

Для отримання ліцензії на провадження діяльності у сфері використання ядерної енергії суб'єкт діяльності подає заяву до органу державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки або його територіального органу. До заяви додаються копії засвідчених в установленому законодавством

порядку установчих документів, документи, що засвідчують рівень безпеки ядерної установки або сховища для захоронення радіоактивних відходів, джерел іонізуючого випромінювання та уранових об'єктів, а також документи, що підтверджують спроможність заявника дотримуватися умов провадження заявленого виду діяльності, встановлених нормами й правилами з ядерної та радіаційної безпеки.

У пп. 240.1.5 Податкового кодексу України визначено, що суб'єкти є платниками екологічного податку, якщо вони здійснюють

тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк. У даному підпункті закладено стимули до зменшення строку тимчасового зберігання радіоактивних відходів, дотримання строку зберігання, який зазначається в ліцензії.

Строк дії ліцензії окремих видів діяльності у сфері використання ядерної енергії встановлюється органом державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки або його територіальним органом, але не повинен бути меншим ніж три роки і в разі потреби може продовжуватися за заявою ліцензіата та з дотриманням вимог законодавства.

Один з основних принципів державної політики у сфері по-

водження з радіоактивними відходами – зберігання радіоактивних відходів у виробників відходів обмежений час із наступною передачею спеціалізованим підприємствам з поводження з радіоактивними відходами (відповідно до ст. 3 Закону України "Про поводження з радіоактивними відходами").

Ставки податку за утворення радіоактивних відходів виробниками електричної енергії–експлуатуючими організаціями ядерних установок (атомними електростанціями), включаючи вже накопичені, а також ставки податку за тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк наведені у дод. 1 (табл. Д.1.11 і Д.1.12).

2.1.7. Порядок обчислення податку

Суми податку обчислюються платниками податку та податковими агентами самостійно щодо кварталу.

У разі якщо під час провадження господарської діяльності платником податку здійснюються різні види забруднення навколишнього природного середовища та/або забруднення різними видами забруднюючих речовин, такий платник зобов'язаний визначати суму податку окремо за кожним видом забруднення та/або за кожним видом забруднюючої речовини.

Суми податку, який справляється за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин

стаціонарними джерелами забруднення, обчислюються платниками податку самостійно щодо кварталу виходячи з фактичних обсягів викидів, ставок податку за формулою

$$\Pi_{\text{в.с}} = \sum_{i=1}^n (M_i H_i),$$

де M_i – фактичний обсяг викиду i -ї забруднюючої речовини, т; H_i – ставки податку в поточному році за тонну i -ї забруднюючої речовини, у гривнях з копійками.

Суми податку, який справляється за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин

пересувними джерелами забруднення, обчислюються податковими агентами самостійно щокварталу виходячи з кількості фактично реалізованого палива та ставок податку наступним чином:

$$\Pi_{\text{в.п}} = \sum_{i=1}^n (M_i H_i),$$

де M_i – кількість фактично реалізованого палива i -го виду, т; H_i – ставки податку в поточному році за тонну i -го виду палива, у гривнях з копійками.

Суми податку, який справляється за скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти, обчислюються платниками самостійно щокварталу виходячи з фактичних обсягів скидів, ставок податку та коригуючих коефіцієнтів за формулою

$$\Pi_{\text{с}} = \sum_{i=1}^n (M_i H_i K_{\text{о.с}}),$$

де M_i – обсяг скиду i -ї забруднюючої речовини, т; H_i – ставки податку в поточному році за тонну i -го виду забруднюючої речовини, у гривнях з копійками; $K_{\text{о.с}}$ – коефіцієнт, що дорівнює 1,5 і застосовується у разі скиду забруднюючих речовин у ставки й озера (в іншому випадку коефіцієнт дорівнює 1).

Суми податку, який справляється за розміщення відходів, обчислюються платниками самостійно щокварталу виходячи з фактичних обсягів розміщення

відходів, ставок податку та коригуючих коефіцієнтів таким чином:

$$\Pi_{\text{р.в}} = \sum_{i=1}^n (H_i M_i K_{\text{т}} K_{\text{в}}),$$

де H_i – ставки податку в поточному році за тонну i -го виду відходів, у гривнях з копійками; M_i – обсяг відходів i -го виду, т; $K_{\text{т}}$ – коригуючий коефіцієнт, який ураховує розташування місця розміщення відходів (див. дод. 1, табл. Д.1.10); $K_{\text{в}}$ – коригуючий коефіцієнт, що дорівнює 3 і застосовується у разі розміщення відходів на звалищах, які не забезпечують повного виключення забруднення атмосферного повітря або водних об'єктів.

Суми податку, який справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені), обчислюються платниками податку–експлуатуючими організаціями (операторами) атомних електростанцій, включаючи експлуатуючі організації (оператори) дослідницьких реакторів, самостійно щокварталу на основі показників виробництва електричної енергії, ставок податку, а також пропорційно обсягу та активності радіоактивних відходів виходячи з фактичного обсягу радіоактивних відходів, утворених за базовий податковий (звітний) період, і з фактичного обсягу радіоактивних відходів, накопичених до 1 квітня 2009 року, та

коригуючого коефіцієнта за формулою

$$\begin{aligned} \Pi_{\text{АЕС}} = & O_{\text{п}} \cdot H + \\ & + (p_{\text{н.с}} C_{1\text{н.с}} V_{1\text{н.с}} + p_{\text{в}} C_{1\text{в}} V_{1\text{в}}) + \\ & + \frac{1}{32} (p_{\text{н.с}} C_{2\text{н.с}} V_{2\text{н.с}} + p_{\text{в}} C_{2\text{в}} V_{2\text{в}}), \end{aligned}$$

де $O_{\text{п}}$ – фактичний обсяг електричної енергії, вироблений за базовий податковий (звітний) період експлуатуючими організаціями (операторами) атомних електростанцій, кВт·год (для дослідницьких реакторів дорівнює 0); H – ставка податку, який справляється за електричну енергію, вироблену експлуатуючими організаціями (операторами) атомних електростанцій, що переглядається у разі потреби один раз на рік, визначена у п. 247.1 ст. 247 Податкового кодексу України, грн/(кВт·год); $1/32$ – коефіцієнт реструктуризації податку за накопичені до 1 квітня 2009 року радіоактивні відходи (коефіцієнт діє з 1 квітня 2011 року до 1 квітня 2019 року, протягом іншого періоду дорівнює 0); $p_{\text{в}}$ – коригуючий коефіцієнт для високоактивних відходів, наведений у дод. 1 (табл. Д.1.11); $p_{\text{н.с}}$ – коригуючий коефіцієнт для середньо- та низькоактивних відходів, наведений у дод. 1 (табл. Д.1.11); $C_{1\text{н.с}}$ – собівартість зберігання 1 куб. метра (1 куб. сантиметра радіоактивних відходів, наведених у вигляді джерел іонізуючого випромінювання) низько- і середньоактивних радіоактивних відходів, утворених їх виробниками

за базовий податковий (звітний) період, у гривнях з копійками; $C_{1\text{в}}$ – собівартість зберігання 1 куб. метра (1 куб. сантиметра радіоактивних відходів, наведених у вигляді джерел іонізуючого випромінювання) високоактивних радіоактивних відходів, утворених їх виробниками за базовий податковий (звітний) період, у гривнях з копійками; $C_{2\text{н.с}}$ – собівартість зберігання 1 куб. метра (1 куб. сантиметра радіоактивних відходів, наведених у вигляді джерел іонізуючого випромінювання) низько- й середньоактивних радіоактивних відходів, накопичених їх виробниками до 1 квітня 2009 року, в гривнях з копійками; $C_{2\text{в}}$ – собівартість зберігання 1 куб. метра (1 куб. сантиметра радіоактивних відходів, наведених у вигляді джерел іонізуючого випромінювання) високоактивних радіоактивних відходів, накопичених їх виробниками до 1 квітня 2009 року, в гривнях з копійками; $V_{1\text{н.с}}$ – фактичний обсяг низько- та середньоактивних радіоактивних відходів, прийнятий до сховища експлуатуючих організацій (операторів) атомних електростанцій за базовий податковий (звітний) період, куб. метрів (куб. сантиметрів – для радіоактивних відходів, наведених у вигляді джерел іонізуючого випромінювання); $V_{1\text{в}}$ – фактичний обсяг високоактивних радіоактивних відходів, прийнятий до сховища експлуатуючих організацій (операторів) атомних електростанцій за базовий

податковий (звітний) період, куб. метрів (куб. сантиметрів – для радіоактивних відходів, наведених у вигляді джерел іонізуючого випромінювання); $V_{2\text{н.с}}$ – фактичний обсяг низько- і середньоактивних радіоактивних відходів, накопичений у сховищах експлуатуючих організацій (операторів) атомних електростанцій до 1 квітня 2009 року, куб. метрів (куб. сантиметрів – для радіоактивних відходів, наведених у вигляді джерел іонізуючого випромінювання); $V_{2\text{в}}$ – фактичний обсяг високоактивних радіоактивних відходів, накопичений у сховищах експлуатуючих організацій (операторів) атомних електростанцій до 1 квітня 2009 року, куб. метрів (куб. сантиметрів – для радіоактивних відходів, наведених у вигляді джерел іонізуючого випромінювання).

Інші платники податку (суб'єкти діяльності у сфері використання ядерної енергії) обчислюють суми податку, що справляється за утворення радіоактивних відходів їх виробниками, пропорційно обсягу та активності радіоактивних матеріалів щокварталу. Він сплачується у загальному розмірі 10 % вартості (без урахування податку на додану вартість – ПДВ) кожного джерела іонізуючого випромінювання, яка визначається з дати придбання (купівлі-продажу) цього джерела. Вартість здавання накопичених до 1 квітня 2009 року радіоактивних відходів для

таких суб'єктів визначається за договорами між виробниками радіоактивних відходів і спеціалізованими підприємствами з поводження з радіоактивними відходами.

Суми податку, який справляється за тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк, обчислюються платниками податку – виробниками радіоактивних відходів самостійно щокварталу на підставі ставок податку, наведених у дод. 1 (табл. Д.1.12), та пропорційно строку зберігання таких відходів понад установлений строк за формулою

$$S_{36} = NVT_{36},$$

де N – ставка податку, який справляється за тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк, наведена у дод. 1 (табл. Д.1.12); V – фактичний обсяг радіоактивних відходів, який зберігається у виробника таких відходів понад установлений особливими умовами ліцензії строк, куб. метрів (куб. сантиметрів – для радіоактивних відходів, наведених у вигляді джерел іонізуючого випромінювання); T_{36} – кількість повних календарних кварталів, протягом яких радіоактивні відходи зберігаються понад установлений особливими умовами ліцензії строк.

2.1.8. Порядок подання податкової звітності та сплати податку

Базовий податковий (звітний) період дорівнює календарному кварталу. Підприємства складають податкові декларації екологічного податку та подають їх протягом 40 календарних днів, що настають за останнім календарним днем звітного кварталу, до органів Державної податкової служби та сплачують податок протягом 10 календарних днів, що настають за останнім днем граничного строку подання податкової декларації:

- за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення, скиди забруднюючих речо-

вин у водні об'єкти, розміщення протягом звітного кварталу відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах – за місцем розміщення стаціонарних джерел забруднення;

- за паливо, реалізоване податковими агентами, – за місцем знаходження пунктів продажу палива;

- за утворення радіоактивних відходів та їх тимчасове зберігання понад установлений особливими умовами ліцензії строк – за місцем перебування платника на податковому обліку в органах Державної податкової служби.

2.1.9. Приклад розрахунку екологічного податку

Підприємство ТОВ "Авангард", яке здійснює оптову торгівлю паливом з нафтобази, за III квартал 2011 р. реалізувало 160 тонн бензину неетилованого та 180 тонн дизельного пального з вмістом сірки в межах 0,035... 0,200 мас. %. Крім того, це підприємство експлуатує стаціонарне джерело забруднення атмосферного повітря – котельню, яка розміщена в тому ж районі міста. Фактичні обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферу таким стаціонарним джерелом за III квартал 2011 р. склали: азоту оксиди – 0,4 т; вуглецю оксид – 0,3 т; сірковуглець – 0,02 т.

Також протягом III кварталу 2011 року підприємство розмістило 200 тонн промислових мало-небезпечних відходів. Відходи розміщуються за межами населеного пункту на відстані понад 3 км від його меж у спеціально створеному місці складування (полігоні), що забезпечує захист атмосферного повітря та водних об'єктів від забруднення.

Відповідно до даних розрахуємо екологічний податок за III квартал 2011 р., який повинно сплатити підприємство "Авангард". Розрахунок наведений у додатках до декларації (табл. 2.1.1–2.1.3) та фрагментах податкової декларації (табл. 2.1.4).

Таблиця 2.1.1. Фрагмент Додатка 1 до Податкової декларації екологічного податку

Додаток 1

до Податкової декларації екологічного податку

Розрахунок № 1

**податкового зобов'язання з екологічного податку,
що справляється за викиди в атмосферне повітря
забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення**

податковий період:											
звітний:						уточнюючий:					
3	квартал	2	0	1	1	року		квартал	2	0	року
№ з/п	Назви забруднюючих речовин		Фактичні обсяги викидів, т			Ставки податку в поточному році, грн к. / т	Сума нарахованого податкового зобов'язання, грн к. (к. 3 × к. 4)				
1	Нараховано податку за звітний квартал усього (р. 1.1 + р. 1.2)						276,60				
1.1	Азоту оксиди		0,40			610,50	244,20				
1.2	Вуглецю оксид		0,30			23,00	6,90				
1.3	Сірковуглець		0,02			1275,00	25,50				

Таблиця 2.1.2. Фрагмент Додатка 2 до Податкової декларації екологічного податку

Додаток 2

до Податкової декларації екологічного податку

Розрахунок № 2

**податкового зобов'язання з екологічного податку,
що справляється за викиди в атмосферне повітря
забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення**

податковий період:											
звітний:						уточнюючий:					
3	квартал	2	0	1	1	року		квартал	2	0	року
№ з/п	Види палива та їх технологічні ознаки					Кількість фактично реалізованого палива, т	Ставки податку в поточному році, грн к. / т	Сума нарахованого податкового зобов'язання, грн к. (к. 3 × к. 4)			
1	Нараховано податку за звітний квартал усього (р. 1.1 + р. 1.2)							10120,00			
1.1	Бензин неетилований					160,00	34,00	5440,00			
1.2	Дизельне паливо з вмістом сірки більше 0,035 мас. %, але не більше 0,2 мас. %					180,00	26,00	4680,00			

Таблиця 2.1.3. Фрагмент Додатка 4 до Податкової декларації екологічного податку

Додаток 4

до Податкової декларації екологічного податку

Розрахунок № 3

**податкового зобов'язання з екологічного податку, що справляється за
розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах**

податковий період:											
звітний:						уточнюючий:					
3	квартал	2	0	1	1	року		квартал	2	0	року
№ з/п	Види небезпечних відходів, рівень та клас небезпечності відходів		Фактичні обсяги розміщення відходів, т (одиниць)			Ставки податку в поточному році, грн к. / т (грн к. / одиницю)	Коефіцієнти		Сума нарахованого податкового зобов'язання, грн к. (к. 3 × к. 4 × к. 5 × к. 6)		
1	2		3			4	5	6	7		
1	Нараховано податку за звітний квартал усього (р. 1.1 + р. 1.2)								250,00		
1.1	Промислові відходи, малонебезпечні, IV класу небезпечності		200,00			1,25	1	1	250,00		

Таблиця 2.1.4. Фрагмент Податкової декларації екологічного податку

Відмітка про одержання (штамп органу державної служби)	ЗАТВЕРДЖЕНО Наказ Державної податкової адміністрації України № 1010 від 24.12.2010
---	--

1	Податкова декларація екологічного податку	Х	звітна	порядковий № за рік 3	копія
			звітна нова		
			уточнююча		

2	податковий період:									
	2.1	звітний:					2.2	уточнюючий:		
		3	квартал	2	0	1		квартал	2	0

3	платник:									
	повне найменування (прізвище, ім'я, по батькові)						Х	юридична особа		
	ТОВ «Авангард»							фізична особа–підприємець		
								постійне представництво нерезидента		
							Х	податковий агент (подається додаток 2)		

№ з/п	Показник	Значення
1	2	3
1	Сума нарахованого податкового зобов'язання з екологічного податку за звітний квартал, гривень з копійками, у тому числі:	
1.1	за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними та пересувними джерелами забруднення, скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти й розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах (р. 1.1.1 + р. 1.1.2 + р. 1.1.3 + р. 1.1.4):	10646,60
1.1.1	за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення (р. 1 дод. 1)	276,60
1.1.2	за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення (р. 1 дод. 2)	10120,00
1.1.3	за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти (р. 1 дод. 3)	—
1.1.4	за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах (р. 1 дод. 4)	250,00
1.2	за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками (р. 1.2.1 + р. 1.2.2 + р. 1.2.3)	—
1.2.1	за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) (р. 2 дод. 5)	—
1.2.2	за утворення радіоактивних відходів, що сплачується за придбання джерел(а) іонізуючого випромінювання (р. 3 дод. 6)	—
1.2.3	за тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками (р. 1 дод. 7)	—

2.2. Рентна плата за нафту, природний газ і газовий конденсат, що видобуваються в Україні

З метою поступового вирівнювання цін на природний газ і нафту, що видобуваються в Україні, та цін, за якими вони надходять з інших держав, створення умов для розвитку нафтової і газової промисловості та поповнення доходів до Державного бюджету України справляються рентні платежі.

Рентні платежі за нафту, природний газ і газовий конденсат є загальнодержавними обов'язковими платежами, які сплачуються з вартості обсягів нафти, природного газу та газового конденсату, видобутих у межах території України.

Платниками рентних платежів за нафту, природний газ і газовий конденсат є суб'єкти підприємницької діяльності, що здійснюють видобуток (у тому числі під час геологічного вивчення) нафти, природного газу чи газового конденсату в межах території України на підставі спеціальних дозволів на користування надрами, отриманих в установленому законодавством порядку.

Об'єктом оподаткування для рентних платежів є обсяги нафти, природного газу й газового конденсату, видобуті в межах території України у звітному податковому періоді, за винятком обсягів фактичних втрат і виробничо-технологічних витрат нафти, природ-

ного газу та газового конденсату під час їх видобування, підготовки до транспортування й транспортування, але не більше від нормативних обсягів втрат і виробничо-технологічних витрат.

Вартість обсягів нафти, природного газу і газового конденсату визначається за договірними цінами, але не нижчими за середні ринкові ціни у звітному податковому періоді, або за регульованими цінами, без урахування вартості послуг на постачання і транспортування та ПДВ. Порядок визначення середніх ринкових цін установлюється органом, уповноваженим Кабінетом Міністрів України.

Рентна плата включається до оптово-відпускної ціни на нафту і природний газ (без ПДВ) у валюті України за офіційним валютним курсом до долара США на дату відпуску продукції нафтогазовидобувними підприємствами.

Ставки рентної плати встановлюються згідно з Податковим кодексом України [30, п. 258 і 259].

Базовий податковий (звітний) період для рентної плати дорівнює календарному місяцю. У податковому розрахунку з рентної плати за природний газ (у тому числі нафтовий (попутний) газ), що використовується для потреб населення, податкові зобов'язання визначаються згідно з актами приймання-передачі, затверджені

ними спеціально вповноваженим центральним органом виконавчої влади, до відання якого віднесені питання державного регулювання нафтогазової галузі. В актах приймання-передачі вказуються дані про реалізацію такого газу в звіт-

ному періоді та коли він був видобутий. Акт не пізніше ніж 8 числа місяця, що настає за звітним податковим періодом, підписується платником та уповноваженим суб'єктом на підставі укладених ними господарських договорів.

2.3. Плата за користування надрами

Плата за користування надрами – загальнодержавний платіж, який справляється у вигляді плати за користування надрами для видобування корисних копалин та плати за користування надрами в цілях, непов'язаних з видобуванням корисних копалин.

Плату за користування надрами для видобування корисних копалин здійснюють підприємства, громадяни України, іноземці та особи без громадянства, зареєстровані відповідно до закону як підприємці, які набули права користування об'єктом (ділянкою) надр на підставі отриманих спеціальних дозволів на користування надрами в межах конкретних ділянок

надр з метою провадження господарської діяльності з видобування корисних копалин, у тому числі під час геологічного вивчення (або геологічного вивчення з подальшою дослідно-промисловою розробкою) в межах зазначених у таких спеціальних дозволах об'єктах (ділянках) надр.

Об'єктом оподаткування плати за користування надрами для видобування корисних копалин за кожною наданою в користування ділянкою надр, що визначена у відповідному спеціальному дозволі, є обсяг видобутої у звітному періоді корисної копалини (рис. 2.5) (мінеральної сировини) або обсяг погашених запасів корисних копалин.

Рис. 2.5. Видобування корисних копалин за спеціальним дозволом

До об'єктів оподаткування належать [30]:

а) обсяг корисної копалини (мінеральної сировини), видобутої з надр на території України, її континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони, у тому числі обсяг мінеральної сировини, що утворюється в результаті виконання первинної переробки, яка провадиться іншими, крім платника, суб'єктами господарювання на умовах господарських договорів про послуги з давальницькою сировиною;

б) обсяг корисної копалини (мінеральної сировини), видобутої (вилученої) з відходів (втрат, хвостів тощо) гірничодобувного виробництва, у тому числі обсяг мінеральної сировини, що утворюється в результаті виконання первинної переробки, яка провадиться іншими, крім платника, суб'єктами господарювання на умовах господарських договорів про послуги з давальницькою сировиною, якщо для її видобутку відповідно до законодавства необхідно отримати спеціальний дозвіл;

в) обсяг погашених запасів корисних копалин.

До об'єктів оподаткування не належать [30]:

а) невиключені до державного балансу запасів корисних копалин корисні копалини місцевого значення і торф, що видобуті земле-власниками та землекористувачами для власного споживання, якщо їх використання не передбачає отримання економічної вигоди

з передачею чи без передачі права власності на них, загальною глибиною розробки до двох метрів, і прісні підземні води до 20 метрів;

б) видобуті (зібрані) мінералогічні, палеонтологічні та інші геологічні колекційні зразки, якщо їх використання не передбачає отримання економічної вигоди з передачею чи без передачі права власності на них;

в) корисні копалини, видобуті з надр при створенні, використанні, реконструкції геологічних об'єктів природно-заповідного фонду, якщо використання цих корисних копалин не передбачає отримання економічної вигоди з передачею чи без передачі права власності на них;

г) дренажні та супутньо-пластові підземні води, які не враховуються в державному балансі запасів корисних копалин, що видобуваються при розробці родовищ корисних копалин або будівництві та експлуатації підземних споруд, і використання яких не передбачає отримання економічної вигоди з передачею чи без передачі права власності на них, у тому числі від використання для власних технологічних потреб, за винятком обсягів, що використовуються для власних технологічних потреб, пов'язаних з видобуванням корисних копалин;

г) видобуті корисні копалини, які без набуття та/або збереження платником права власності на такі корисні копалини відповідно до затвердженого в установле-

ному законодавством порядку технологічного проекту розробки запасів корисних копалин відповідної ділянки надр спрямовуються на формування запасів корисних копалин техногенного родовища;

д) обсяг рециркулюючого природного газу, який визначається платником за показниками вимірювальних пристроїв, що зазначені у журналі обліку видобутих корисних копалин з дотриманням самостійно затверджених платником відповідно до вимог ліцензійних умов схем руху видобутої вуглеводневої сировини на виробничих дільницях та місцях зберігання з урахуванням складу вихідної сировини, умов конкретного виробництва, особливостей технологічного процесу;

е) обсяги мінеральних вод, видобуті державними дитячими спеціалізованими санаторно-курортними закладами, відносно обсягів, що використовуються для лікування на їх території.

Базою оподаткування є вартість обсягів видобутих у звітному періоді корисних копалин (мінеральної сировини), яка обчислюється окремо для кожного виду корисної копалини (мінеральної сировини) для кожної ділянки надр на базових умовах поставки (склад готової продукції гірничодобувного підприємства).

Розрахункова вартість одиниці відповідного виду видобутої корисної копалини (мінеральної

сировини) обчислюється за такою формулою:

$$\text{Ц}_p = \frac{B_m + (B_m K_{p.m})}{V_m},$$

де B_m – витрати, обчислені у гривнях; $K_{p.m}$ – коефіцієнт рентабельності гірничодобувного підприємства, обчислений у матеріалах геолого-економічної оцінки запасів корисних копалин ділянки надр, затверджених Державною комісією України із запасів корисних копалин (десятьковий дріб); V_m – обсяг (кількість) корисних копалин, видобутих за податковий (звітний) період.

Вартість руд урану та золота, видобутих з корінних родовищ, обчислюється з урахуванням ціни реалізації за звітний період (у разі відсутності реалізації у цей період – за найближчі попередні податкові періоди) хімічно чистого металу без урахування ПДВ, зменшеної на суму витрат платника на збагачення та доставку (перевезення, транспортування) споживачу. Вартість одиниці видобутих корисних копалин визначається з урахуванням частки (в натуральному вираженні) вмісту хімічно чистого металу в одиниці видобутих корисних копалин.

Ставки плати (що діють з 01 липня 2011 р.) за користування надрами для видобування корисних копалин і коригуючі коефіцієнти, які визначаються залежно від виду корисної копалини (мінеральної сировини) та умов її видобування, наведені у дод. 2.

Плата за користування надрами для видобування корисних копалин розраховується таким чином.

Для видів корисних копалин, для яких ставки плати встановлено у відносних показниках (див. дод. 2, табл. Д.2.1), податкові зобов'язання з плати за користування надрами для видобування корисних копалин для відповідного виду видобутої корисної копалини (мінеральної сировини) в межах однієї ділянки надр за податковий період обчислюються за такою формулою:

$$П_{к.к} = V B_{к.к} C_{к.к} K_{к.к},$$

де V – обсяг (кількість) відповідного виду видобутої корисної копалини (мінеральної сировини) у податковому (звітному) періоді (в одиницях маси або об'єму); $B_{к.к}$ – вартість одиниці відповідного виду видобутої корисної копалини (мінеральної сировини); $C_{к.к}$ – величина ставки плати за користування надрами для видобування корисних копалин; $K_{к.к}$ – коригуючий коефіцієнт (див. дод. 2, табл. Д.2.2).

Для видів корисних копалин, для яких встановлено абсолютні ставки плати (див. дод. 2, табл. Д.2.1) за користування надрами для видобування корисних копалин $C_{к.к}$ у вартісному (грошовому) вираженні, податкові зобов'язання з плати $П_{к.к}$ для відповідного виду видобутих корисних копалин (мінеральної сировини) або погашених запасів корисних копалин у межах однієї ділянки

надр за податковий період обчислюються наступним чином:

$$П_{к.к} = V C_{к.к} K_{к.к},$$

де V – обсяг (кількість) відповідного виду видобутих корисних копалин (мінеральної сировини) або погашених запасів корисних копалин у межах однієї ділянки надр у податковому (звітному) періоді (в одиницях маси або об'єму).

Обсяг (кількість) погашених запасів корисних копалин визначається платником самостійно з дотриманням вимог актів законодавства з питань гірничого нагляду за раціональним використанням надр.

Залежно від відповідного виду погашених запасів корисних копалин їх кількість визначається в одиницях маси або об'єму.

Податковий розрахунок подається платником починаючи з календарного кварталу, що настає за кварталом, у якому такий платник отримав дозвіл на початок (продовження) виконання роботи підвищеної небезпеки або експлуатації об'єкта.

Платник протягом десяти календарних днів після закінчення граничного строку подання податкового розрахунку за податковий (звітний) період сплачує податкові зобов'язання з плати за користування надрами для видобування корисних копалин у сумі, визначеній у розрахунку з плати, поданому ним органу Державної податкової служби.

2.4. Плата за землю

Плата за землю належить до загальнодержавних податків та справляється у формі **земельного податку й орендної плати за земельні ділянки державної і комунальної власності**.

Земельний податок – це обов'язковий платіж, що справляється з власників земельних ділянок та земельних часток (паїв), а також постійних землекористувачів [30, п. 14.1.72]. У свою чергу **орендна плата за земельні ділянки державної і комуналь-**

ної власності також є обов'язковим платежем, який орендар вносить орендодавцеві за користування земельною ділянкою [30, п. 14.1.136].

Платниками земельного податку є **власники земельних ділянок, земельних часток (паїв) та безпосередньо землекористувачі**, а орендної плати – **орендарі земельних ділянок**. Плата за землю надходить на рахунок місцевих бюджетів. Структурну схему плати за землю наведено на рис. 2.6.

2.4.1. Земельний податок

Об'єктом оподаткування земельного податку є земельні ділянки, що знаходяться у власності або користуванні, чи земельні частки (паї), які перебувають у власності.

База оподаткування – це:

- нормативна грошова оцінка земельних ділянок з урахуванням коефіцієнта індексації, визначеного відповідно до порядку, встановленого цим розділом;

- площа земельних ділянок, нормативну грошову оцінку яких не проведено.

Згідно з Податковим кодексом України ставки податку за 1 га сільськогосподарських угідь установлюються у відсотках від їх нормативної грошової оцінки у таких розмірах: для ріллі, сіножатей та пасовищ – 0,10; для багаторічних насаджень – 0,03.

Ставка податку за земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких проведено, встановлюється

у розмірі 1 % від їх нормативної грошової оцінки. Ставки податку за земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких не проведено, наведено у дод. 3.

Установлення ставок земельного податку має свої особливості. Податок за земельні ділянки (в межах населених пунктів), зайняті житловим фондом, автостоянками для зберігання особистих транспортних засобів громадян, які використовуються без отримання прибутку гаражно-будівельними, дачно-будівельними та садівницькими товариствами, індивідуальними гаражами, садовими і дачними будинками фізичних осіб, а також за земельні ділянки, надані для потреб сільськогосподарського виробництва, водного й лісового господарства, які зайняті виробничими, культурно-побутовими, господарськими та іншими будівлями і спорудами, справляється у розмірі 3 % суми земельного податку.

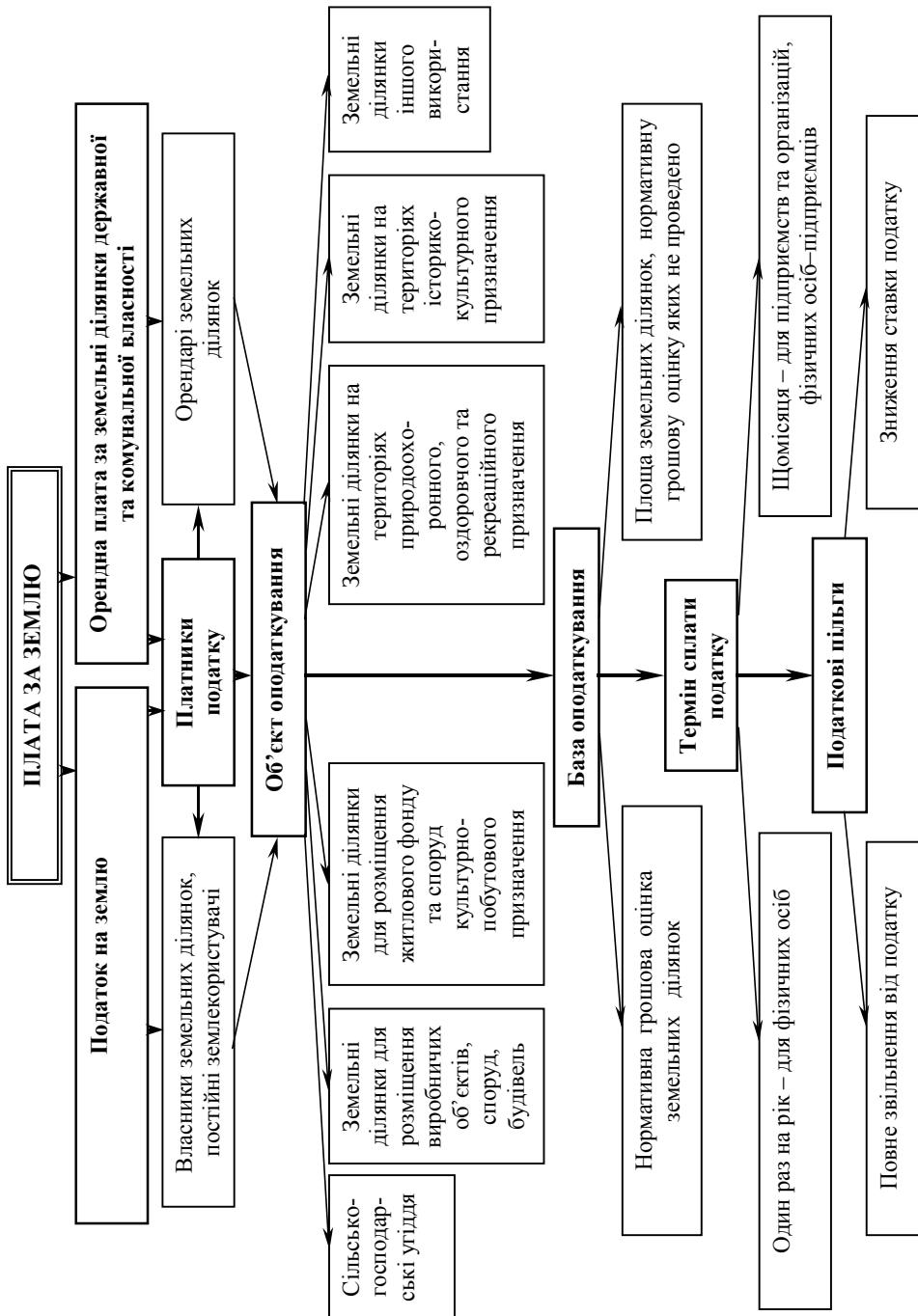

Рис. 2.6. Структурна схема плати за землею

Податок за земельні ділянки (в межах населених пунктів) на територіях та об'єктах природоохоронного, оздоровчого та рекреаційного призначення, використання яких не пов'язано з функціональним призначенням цих територій і об'єктів, справляється у п'ятикратному розмірі податку.

Податок за земельні ділянки (в межах населених пунктів) на територіях і об'єктах історико-культурного призначення, використання яких не пов'язано з функціональним призначенням цих територій та об'єктів, справляється із застосуванням таких коефіцієнтів: міжнародного значення – 7,50; загальнодержавного значення – 3,75; місцевого значення – 1,50.

При сплаті земельного податку деяким фізичним особам надаються пільги. Від сплати податку звільняються:

- інваліди першої та другої груп;
- фізичні особи, які виховують трьох і більше дітей віком до 18 років;
- пенсіонери (за віком);
- ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту";
- фізичні особи, визнані законом особами, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Звільнення від сплати податку за земельні ділянки, передбачене для відповідної категорії фізичних осіб, поширюється на одну земельну ділянку за кожним ви-

дом використання у межах граничних норм:

- для ведення особистого селянського господарства – у розмірі не більше 2 га;
- для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка): у селах – не більше 0,25 га, в селищах – не більше 0,15 га, в містах – не більше 0,10 га;
- для індивідуального дачного будівництва – не більше 0,10 га;
- для будівництва індивідуальних гаражів – не більше 0,01 га;
- для ведення садівництва – не більше 0,12 га.

Юридичні особи також можуть мати пільги щодо сплати земельного податку. Від сплати податку звільняються:

- заповідники, у тому числі історико-культурні, національні природні парки, заказники (крім мисливських), парки державної та комунальної власності, регіональні ландшафтні парки, ботанічні сади, дендрологічні й зоологічні парки, пам'ятки природи, заповідні урочища та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва;
- дослідні господарства науково-дослідних установ і навчальних закладів сільськогосподарського профілю та професійно-технічних училищ;
- органи державної влади й органи місцевого самоврядування, органи прокуратури, заклади, установи та організації, спеціалізовані санаторії України для

реабілітації, лікування й оздоровлення хворих, військові формування, утворені відповідно до законів України, Збройні Сили України та Державна прикордонна служба України, які повністю утримуються за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів;

– дитячі санаторно-курортні й оздоровчі заклади України незалежно від їх підпорядкованості, у тому числі дитячі санаторно-курортні та оздоровчі заклади України, які знаходяться на балансі підприємств, установ і організацій;

– релігійні організації України, статuti (положення) яких зареєстровано у встановленому законом порядку, за земельні ділянки, надані для будівництва й обслуговування культових та інших будівель, необхідних для забезпечення їх діяльності, а також благодійні організації, ство-

рені відповідно до закону, діяльність яких не передбачає одержання прибутків;

– санаторно-курортні й оздоровчі заклади громадських організацій інвалідів, реабілітаційні установи громадських організацій інвалідів;

– громадські організації інвалідів України, підприємства та організації, які засновані громадськими організаціями інвалідів і спілками громадських організацій інвалідів та є їх повною власністю, де протягом попереднього календарного місяця кількість інвалідів, які мають там основне місце роботи, складає не менше 50 % середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів складає протягом звітного періоду не менше 25 % суми загальних витрат на оплату праці.

2.4.2. Орендна плата

Платниками орендної плати є орендарі земельних ділянок, а об'єктом оподаткування – надана в оренду земельна ділянка. Підставою для нарахування орендної плати за земельну ділянку є договір оренди такої земельної ділянки, в якому вказується розмір та умови внесення плати.

Орендарі укладають договір оренди землі з органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування, які повинні інформувати відповідний орган

Державної податкової служби про укладання нових, внесення змін до існуючих договорів оренди.

Щодо розміру орендної плати, то Податковий кодекс України передбачає певні обмеження, зокрема, річна сума орендної плати не може:

– бути меншою від розміру земельного податку (для земель сільськогосподарського призначення) та трикратного розміру земельного податку (для інших категорій земель);

– перевищувати 3 % нормативної грошової оцінки (для земельних ділянок, наданих для розміщення, будівництва, обслуговування й експлуатації об'єктів енергетики, які виробляють електроенергію з відновлюваних джерел енергії, включаючи технологічну інфраструктуру таких об'єк-

тів) та 12 % нормативної грошової оцінки (для інших земельних ділянок, наданих в оренду). Однак усе ж таки перевищення допускається у випадку визначення орендаря на конкурсній основі.

Крім того, плата за суборенду земельних ділянок не може перевищувати орендної плати.

2.4.3. Обчислення плати за землю та строки її сплати

Для плати за землю встановлений податковий (звітний) період – календарний рік. Податковий рік починається 1 січня і закінчується 31 грудня того ж року. Для новостворених підприємств й організацій, а також у зв'язку з набуттям права власності та/або користування на нові земельні ділянки він може бути менше 12 місяців.

Підставою для нарахування земельного податку є дані державного земельного кадастру, а орендної плати – договір оренди.

Платники плати за землю (крім фізичних осіб) самостійно обчислюють суму податку щороку станом на 1 січня і подають відповідному органу Державної податкової служби за місцезнаходженням земельної ділянки податкову декларацію на поточний рік. Нарядування сум податку фізособам проводиться органами податкових служб, які видають платникові податку повідомлення-рішення про внесення податку до 1 липня поточного року.

При розрахунку земельного податку за земельну ділянку, що перебуває у спільній власності

кількох юридичних осіб або громадян, ураховується прибудинкова територія і нарахування проводиться кожному з власників:

– у рівних частинах – якщо будівля перебуває у спільній сумісній власності кількох осіб, але не поділена в натурі, або одній з таких осіб-власників, визначеній за їх згодою, якщо інше не встановлено судом;

– пропорційно належній частці кожної особи – якщо будівля перебуває у спільній частковій власності;

– пропорційно належній частці кожної особи – якщо будівля перебуває у спільній сумісній власності й поділена в натурі.

Нарахування податку за земельну ділянку, на якій розташована будівля, що перебуває у користуванні кількох юридичних або фізичних осіб, проводиться кожному з них пропорційно тій частині площі будівлі, що знаходиться в їх користуванні (з урахуванням прибудинкової території).

Податкова декларація з плати за землю поєднує в собі форми податкового розрахунку земельного

податку та податкової декларації орендної плати за земельні ділянки державної і комунальної власності.

Порядок сплати податку такий. Власники землі та землекористувачі сплачують плату за землю з дня виникнення права власності або права користування земельною ділянкою. При наданні в оренду земельних ділянок (у межах населених пунктів), окремих будівель (споруд) або їх частин власниками та землекористувачами податок за площі, що

надаються в оренду, обчислюється з дати укладення договору оренди земельної ділянки (оренди будівель або їх частин).

Сплата податкового зобов'язання, визначеного у декларації на поточний рік, проводиться рівними частками щомісяця протягом 30 календарних днів, що настають за останнім календарним днем податкового (звітного) місяця. Фізичні особи зобов'язані сплатити податок протягом 60 днів з дня вручення податкового повідомлення-рішення.

2.4.4. Індексація нормативної грошової оцінки земель

Для визначення розміру земельного податку та орендної плати використовується нормативна грошова оцінка земельних ділянок.

Центральний орган виконавчої влади з питань земельних ресурсів за індексом споживчих цін за попередній рік щороку розраховує величину коефіцієнта індексації нормативної грошової оцінки земель, на який індексується нормативна грошова оцінка сільськогосподарських угідь, земель населених пунктів та інших земель несільськогосподарського призначення за станом на 1 січня поточного року, що визначається за формулою

$$K_i = \frac{I - 10}{100},$$

де I – індекс споживчих цін за попередній рік.

У разі якщо індекс споживчих цін не перевищує 110 %, використовується індекс зі значенням 110.

Коефіцієнт індексації нормативної грошової оцінки земель застосовується кумулятивно залежно від дати проведення нормативної грошової оцінки земель.

Центральний орган виконавчої влади з питань земельних ресурсів не пізніше 15 січня поточного року забезпечують інформування центрального органу Державної податкової служби і власників землі та землекористувачів про щорічну індексацію нормативної грошової оцінки земель.

2.4.5. Приклад розрахунку плати за землю

Підприємство ТОВ "Піонер" має у власності дві земельні ділянки:

– площею 450 м² у місті обласного значення з чисельністю населення 300 тис. осіб, в якому не проведена грошова оцінка земель (категорія земель – землі громадської забудови);

– площею 10 га за межами населеного пункту (категорія земель – землі промисловості, оцінка за 1 га ріллі по області на 01.01.2012 р. складає 21691,20 грн).

Також ТОВ "Піонер" передано в оренду земельну ділянку в межах населеного пункту для будівництва офісного центру загальною площею 600 м². Нормативна грошова оцінка 1 м² цієї земельної ділянки – 246,30 грн. Річна орендна плата встановлюється в розмірі 3 % від нормативної грошової оцінки земельної ділянки.

Розрахунок плати за землю за 2012 р. наведений у фрагменті податкової декларації з плати за землю (табл. 2.4.1 і 2.4.2). Для розрахунку використовувалися дані дод. 3 (табл. Д.3.1).

Таблиця 2.4.1. Фрагмент податкової декларації з плати за землю

1	Податкова декларація з плати за землю (земельний податок та/або орендна плата за земельні ділянки державної або комунальної власності)	Код типу декларації	1.1.Т	Порядковий номер за рік	☒	Земельний податок	
			1		☒	Орендна плата	
		Тип декларації					
		01	☒	Звітна			
	02		Нова звітна				
	03		Уточнююча				
2	Для земельного податку						
	за 2 0 1 2 рік	починаючи з		з урахуванням уточнень з			
	за	місяць ⁴					
3	Для орендної плати за земельні ділянки державної або комунальної власності						
	за 2 0 1 2 рік	починаючи з		з урахуванням уточнень з			
	за	місяць					
4	Повне найменування (прізвище, ім'я, по батькові) платника <u>Товариство з обмеженою відповідальністю «Піонер»</u>	☒	Платник земельного податку (юридична особа)				
		☒	Платник орендної плати за землі державної або комунальної власності (орендар)				

<...>

[illegible]

2.5. Збір за користування радіочастотним ресурсом України

Платниками цього збору є загальні користувачі радіочастотного ресурсу України, визначені законодавством про радіочастотний ресурс, які користуються радіочастотним ресурсом України в межах виділеної частини смуг радіочастот загального користування на підставі:

- ліцензії на користування радіочастотним ресурсом України;
- ліцензії на мовлення та дозволу на експлуатацію радіоелектронного засобу й випромінювального пристрою;
- дозволу на експлуатацію радіоелектронного засобу та випромінювального пристрою, отриманого на підставі договору з власником ліцензії на мовлення;
- дозволу на експлуатацію радіоелектронного засобу й випромінювального пристрою.

Об'єктом оподаткування збором є ширина смуги радіочастот, що визначається як частина смуги радіочастот загального користування у відповідному регіоні та зазначена в ліцензії на користування радіочастотним ресурсом України або в дозволі на експлуатацію радіоелектронного засобу й випромінювального пристрою для технологічних користувачів та користувачів, які користуються радіочастотним ресурсом для розповсюдження телерадіограм.

У дод. 4 наведені ставки збору за користування радіочастотним ресурсом, які діють з 01.01.2011 р. згідно з Податковим кодексом України.

Звітний період для збору дорівнює календарному місяцю.

Платники збору обчислюють суму збору виходячи з виду радіозв'язку, розміру встановлених ставок та ширини смуги радіочастот за кожним регіоном окремо.

Платники збору, яким надано право користуватися радіочастотним ресурсом України на підставі ліцензій на користування радіочастотним ресурсом України, сплачують збір починаючи з дати видачі ліцензії.

Інші платники збору сплачують збір починаючи з дати видачі дозволу на експлуатацію радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв. Сплата збору здійснюється платниками збору з дати видачі першого дозволу на експлуатацію радіоелектронного засобу та випромінювального пристрою в даній смузі радіочастот у відповідному регіоні незалежно від загальної кількості дозволів, наданих платнику збору в такій смузі радіочастот у певному регіоні. Розрахунки збору подаються платниками збору до органів Державної податкової служби у строки, визначені для місячного податкового періоду, за місцем податкової реєстрації.

2.6. Збір за спеціальне використання води

Усі води на території України складають її водний фонд, до якого належать: поверхневі води (озера, річки, струмки, водосховища, ставки і канали та інші води (рис. 2.7)); підземні води й джерела; внутрішні морські води та територіальне море. Збір за спеціальне використання води справляється за водні ресурси загальнодержавного і місцевого значення.

Рис. 2.7. Поверхневі води України – р. Дніпро

До водних об'єктів загальнодержавного значення належать: внутрішні морські води та територіальні моря; підземні води, які є джерелом централізованого водопостачання; поверхневі води (озера, водосховища, річки, канали), що знаходяться і використовуються на території однієї області, а також притоки всіх порядків; водні об'єкти в межах територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, а також віднесені до лікувальних територій.

До водних об'єктів місцевого значення належать: поверхневі води, які знаходяться і використовуються в межах однієї області та невіднесені до водних об'єктів загальнодержавного значення; підземні води, що не можуть бути джерелом централізованого водопостачання.

Водокористувачами в Україні можуть бути підприємства, установи, організації і громадяни України, а також іноземні юридичні й фізичні особи та особи без громадянства.

Водокористувачі можуть бути первинними і вторинними.

Первинні водокористувачі – це ті, що мають власні водозабірні споруди і відповідне обладнання для забору води. Вторинні водокористувачі (абоненти) – це ті, що не мають власних водозабірних споруд і отримують воду з водозабірних споруд первинних водокористувачів та скидають стічні води в їх системи на умовах, що встановлюються між ними. Вторинні водокористувачі можуть здійснювати скид стічних вод у водні об'єкти також на підставі дозволів на спеціальне водокористування.

Водокористування може бути двох видів: загальне та спеціальне.

Загальне водокористування здійснюється громадянами для задоволення їх потреб (купання, плавання на човнах, любительське і спортивне рибальство,

водопій тварин, забір води з водних об'єктів без застосування споруд або технічних пристроїв та з криниць) безкоштовно, без закріплення водних об'єктів за окремими особами й без надання відповідних дозволів.

До **спеціального використання** води належить використання водних ресурсів для задоволення водою виробничих і сільськогосподарських потреб за допомогою спеціальних пристроїв та установок або використання води без їх застосування, що може суттєво вплинути на якісні й кількісні показники стану водних ресурсів, а також користування водними об'єктами для потреб гідроенергетики і водного транспорту.

В Україні спеціальне використання водних ресурсів є платним. **Збір за спеціальне використання води** – один із загальнодержавних податків і зборів, який введено для забезпечення раціонального використання водних ресурсів [30].

Платниками збору є водокористувачі – суб'єкти господарювання незалежно від форм власності: юридичні особи, їх філії, відділення, представництва, інші відокремлені підрозділи без утворення юридичної особи (крім бюджетних установ), постійні представництва нерезидентів, а також фізичні особи – підприємці, які використовують воду, отриману шляхом забору води з водних об'єктів (первинні водокористу-

вачі) та/або від первинних або інших водокористувачів (вторинні водокористувачі), та використовують воду для потреб гідроенергетики, водного транспорту і рибництва.

Дозвіл на спеціальне використання води видають органи Міністерства екології та природних ресурсів України. Для його отримання необхідно подати заяву з обґрунтуванням потреби у водних ресурсах, яка має бути узгоджена відповідною радою з власником або постійним користувачем водних ресурсів.

Строки спеціального водокористування встановлюються органами, які видали дозвіл на спеціальне водокористування. Спеціальне водокористування може бути короткостроковим (до трьох років) або довгостроковим (від трьох до двадцяти п'яти років).

Об'єктом оподаткування збором є фактичний обсяг води, який використовують водокористувачі, з урахуванням обсягу втрат води в їх системах водопостачання.

До об'єктів оподаткування збором за спеціальне використання води без її вилучення з водних об'єктів належать:

- для потреб гідроенергетики – фактичний обсяг води, що пропускається через турбіни гідроелектростанцій (рис. 2.8) для вироблення електроенергії;

- для потреб водного транспорту – час використання поверхневих вод вантажним самохідним

і несамохідним флотом (залежно від тоннажності) та пасажирським флотом (залежно від кількості місць) – рис. 2.9.

Рис. 2.8. Каховська гідроелектростанція

Рис. 2.9. Пасажирські перевезення річкою Дніпро

Об'єктом оподаткування збором за спеціальне використання води для потреб рибництва є фактичний обсяг води, необхідний для поповнення водних об'єктів під час розведення риби та інших водних живих ресурсів (у тому числі для поповнення, яке

пов'язане з втратами води на фільтрацію і випаровування).

Збір за спеціальне використання води не нараховується:

– за воду, що використовується для задоволення питних і санітарно-гігієнічних потреб населення (сукупності людей, яка знаходиться на даній території в той чи

інший період часу, незалежно від характеру та тривалості проживання, в межах їх житлового фонду й присадибних ділянок);

– за воду, що застосовується для протипожежних потреб;

– за воду, яка використовується для потреб зовнішнього благоустрою територій міст та інших населених пунктів;

– за воду, що застосовується для пилозаглушення у шахтах і кар'єрах;

– за воду, що забирається науково-дослідними установами, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України, для проведення наукових досліджень у галузі рисосіяння та для виробництва елітного насіння рису;

– за воду, що втрачена в магістральних і міжгосподарських каналах зрошувальних систем та магістральних водогонах;

– за підземну воду, яка вилучається з надр для усунення шкідливої дії вод (підтоплення, засолення, заболочення, зсуву, забруднення тощо), крім кар'єрної, шахтної та дренажної води, що використовується у господарській діяльності після вилучення та/або отримується для використання іншими користувачами;

– за воду, яка забирається для забезпечення випуску молоді цінних промислових видів риби й інших водних живих ресурсів у водні об'єкти;

– за морську воду, крім води з лиманів;

– за воду, що використовується садівницькими та городницькими товариствами (кооперативами);

– за воду, що забирається для реабілітації, лікування й оздоровлення реабілітаційними установами для інвалідів та дітей-інвалідів, підприємствами, установами й організаціями фізкультури та спорту для інвалідів і дітей-інвалідів, які засновані всеукраїнськими громадськими організаціями інвалідів відповідно до закону.

Збір за спеціальне використання води для потреб гідроенергетики не справляється з гідроакумуючих електростанцій, які функціонують у комплексі з гідроелектростанціями.

Збір за спеціальне використання води для потреб водного транспорту не нараховується:

– з морського водного транспорту, який використовує річковий водний шлях виключно для заходження з моря у морський порт, розташований у пониззі річки, без використання спеціальних заходів забезпечення судноплавства (попуски води з водосховищ та шлюзування);

– під час експлуатації водних шляхів стоянковими (нафтоперекачувальні станції, плавнафтобази, дебаркадери, доки плавучі, судна з механічним обладнанням та інші стоянкові судна) і службово-допоміжними суднами та експлуатації водних шляхів річки Дунаю.

Ставки збору за спеціальне використання води станом на

01.11.2011 р. згідно з Податковим кодексом України наведені у дод. 5.

Водокористувачі самостійно обчислюють збір за спеціальне використання води та збір за спеціальне використання води для потреб гідроенергетики і рибництва щокварталу нарастаючим підсумком з початку року, а за спеціальне використання води для потреб водного транспорту – починаючи з першого півріччя поточного року, в якому було здійснено таке використання.

Збір обчислюється виходячи з фактичних обсягів використаної води (підземної, поверхневої, отриманої від інших водокористувачів) водних об'єктів з урахуванням обсягу втрат води в їх системах водопостачання, встановлених у дозволі на спеціальне водокористування, лімітів використання води, ставок збору та коефіцієнтів.

За обсяги води, переданої водокористувачем-постачальником іншим водокористувачам без укладання з останніми договору на поставку води, збір обчислюється і сплачується таким водокористувачем-постачальником.

Водокористувачі, які використовують воду зі змішаного джерела, обчислюють збір, ураховуючи обсяги води в тому співвідношенні, в якому формується таке змішане джерело, що зазначається в дозволах та договорах на поставку води, з урахуванням втрат води в їх системах водопостачання, ставок збору й коефіцієнтів.

Водокористувачі, які використовують воду з каналів, обчислюють збір виходячи з фактичних обсягів використаної води з урахуванням втрат води в їх системах водопостачання, встановлених лімітів використання води, ставок збору, встановлених для водного об'єкта, з якого забирається вода в канал, та коефіцієнтів.

Збір за спеціальне використання води для потреб гідроенергетики обчислюється виходячи з фактичних обсягів води, пропущеної через турбіни гідроелектростанцій, та ставки збору.

За умови експлуатації водних шляхів вантажними самохідними і несамохідними суднами збір за спеціальне використання води для потреб водного транспорту обчислюється виходячи з фактичних даних обліку тоннаж-діб та ставки збору, а пасажирськими суднами – виходячи з місця-діб і ставки збору.

Справляння збору за спеціальне використання води для потреб гідроенергетики, водного транспорту і рибництва не звільняє водокористувачів від сплати збору за спеціальне використання води.

Збір за спеціальне використання води для потреб рибництва обчислюється виходячи з фактичних обсягів води, необхідної для поповнення водних об'єктів під час розведення риби та інших водних живих ресурсів (у тому числі для поповнення, яке пов'язане з втратами води на фільтрацію і випаровування), та ставок збору.

Водокористувачі, які застосовують для потреб охолодження обладнання оборотну систему водопостачання, обчислюють збір виходячи з фактичних обсягів води, використаної на підживлення оборотної системи. За всі інші обсяги фактично використаної води збір обчислюють на загальних засадах.

Обсяг фактично використаної води обчислюється водокористувачами самостійно на підставі даних первинного обліку згідно з показаннями вимірювальних приладів.

За відсутності вимірювальних приладів обсяг фактично використаної води визначається водокористувачем за технологічними даними (тривалість роботи агрегатів, обсяг виробленої продукції чи наданих послуг, витрати електроенергії, пропускна спроможність водопровідних труб за одиницю часу тощо). У разі відсутності вимірювальних приладів, якщо можливість їх встановлення існує, збір сплачується у двократному розмірі.

Обсяг фактично використаної води на державних системах у зрошувальному землеробстві визначають органи водного господарства.

Органи, що видають дозволи на спеціальне водокористування, щороку до 20 січня подають органам Державної податкової служби та органам водного господарства інформацію про водокористувачів, яким видано такі дозволи.

Водокористувачі, яким видано дозволи на спеціальне водокористування та які здійснюють постачання води іншим водокористувачам, щороку до 20 січня подають органам Державної податкової служби й органам водного господарства перелік водокористувачів-абонентів.

У разі зміни умов водокористування, видачі протягом року нових дозволів на спеціальне водокористування, укладання договорів на поставку води водокористувачі, які отримали переоформлені дозволи на спеціальне водокористування, договори на поставку води, зобов'язані протягом 10 днів повідомити про це органам Державної податкової служби та органам водного господарства.

Якщо водокористувачі, які повністю утримуються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, використовують обсяги води для господарської діяльності, направленої на отримання доходу в грошовій, матеріальній або нематеріальній формі, збір обчислюється на загальних засадах з усього обсягу використаної води з урахуванням обсягу втрат води в їх системах постачання.

У разі перевищення водокористувачами встановленого річного ліміту використання води збір обчислюється і сплачується у п'ятикратному розмірі виходячи з фактичних обсягів використаної води понад установлений ліміт використання води, ставок збору та коефіцієнтів.

За понадлімітне використання води збір обчислюється за кожним джерелом водопостачання окремо згідно з установленими ставками збору та коефіцієнтами.

За відсутності у водокористувача дозволу на спеціальне водокористування з встановленими в ньому лімітами використання води збір справляється за весь обсяг використаної води, що підлягає оплаті як за понадлімітне використання.

Звітний період для збору дорівнює календарному кварталу. Платники збору обчислюють суму збору наростаючим підсумком з початку року та складають податкові декларації.

Податкові декларації збору подаються платниками збору органам Державної податкової служби у строки, визначені для квартального податкового періоду, за місцем податкової реєстрації.

Податкова декларація за спеціальне використання води для потреб водного транспорту за перший квартал не подається.

Збір сплачується платниками збору в строки, визначені для квартального податкового періоду, за місцем податкової реєстрації. Збір за спеціальне використання води для потреб водного транспорту за перший квартал не сплачується.

2.7. Збір за спеціальне використання лісових ресурсів

Згідно з Лісовим кодексом України [19] **лісовими ресурсами** є деревні, технічні, лікарські та інші продукти лісу, що використовуються для задоволення потреб населення і виробництва та відтворюються у процесі формування лісових природних комплексів. До лісових ресурсів також належать корисні властивості лісів (здатність лісів зменшувати негативні наслідки природних явищ, захищати ґрунти від ерозії, запобігати забрудненню навколишнього природного середовища та очищати його, сприяти регулюванню стоку води, оздоровленню населення і його есте-

тичному вихованню тощо), що використовуються для задоволення суспільних потреб.

Лісовим кодексом України передбачено два види використання лісових ресурсів: загальне та спеціальне (рис. 2.10).

Спеціальне використання лісових ресурсів здійснюється в межах лісових ділянок, виділених для цієї мети, та проводиться за спеціальним дозволом (лісорубний або лісовий квиток).

Спеціальний дозвіл на заготівлю деревини в порядку рубань головного користування видається органом виконавчої влади з питань лісового господарства. Спеціальний дозвіл на інші

види спеціального використання лісових ресурсів видається власниками лісів або постійними лісокористувачами.

Рис. 2.10. Види використання лісових ресурсів

На виділених лісових ділянках можуть використовуватися лише ті лісові ресурси і лише для цілей, що передбачені виданим спеціальним дозволом.

Спеціальний дозвіл видається власниками лісів або постійними лісокористувачами у встановленому порядку також на проведення інших рубань та робіт, пов'язаних і непов'язаних з веденням лісового господарства.

Норми щодо справляння збору за спеціальне використання лісових ресурсів установлені Податковим кодексом України.

Платниками збору є **лісокористувачі** – юридичні особи, фізичні особи (крім фізичних осіб, які мають право безоплатно без видачі спеціального дозволу використовувати лісові ресурси відповідно до лісового законодавства), а також фізичні особи–підпри-

емці, які здійснюють спеціальне використання лісових ресурсів на підставі спеціального дозволу (лісорубного чи лісового квитка) або відповідно до умов договору довгострокового тимчасового користування лісами.

До об'єктів оподаткування збором належать [30]:

- деревина, заготовлена в порядку рубань головного користування (рис. 2.11);

- деревина, заготовлена під час проведення заходів:

- а) щодо поліпшення якісного складу лісів, їх оздоровлення, посилення захисних властивостей (у деревостанах віком понад 40 років – рубання догляду за лісом, вибіркові санітарні рубання, вибіркові лісовідновні рубання, рубання, пов'язані з реконструкцією, ландшафтні рубання і рубання перетворювання; незалежно від віку деревостанів – суцільні санітарні та суцільні лісовідновні рубання);

- б) з розчищення лісових ділянок, вкритих ліською рослинністю, у зв'язку з будівництвом

гідровузлів, трубопроводів, шляхів тощо;

- другорядні лісові матеріали (заготівля живиці, пнів, лубу й кори, деревної зелені, деревних соків та інших другорядних лісових матеріалів, передбачених нормативно-правовими актами з ведення лісового господарства);

- побічні лісові користування (заготівля сіна, випасання худоби, заготівля дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин, збирання ліскової підстилки, заготівля очерету та інших побічних лісових користувань, передбачених нормативно-правовими актами з ведення лісового господарства);

- використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних (рис. 2.12) і освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт.

Ставки збору за спеціальне використання лісових ресурсів наведені в дод. 6, станом на 01.01.2011 р., згідно з Податковим кодексом України.

Рис. 2.11. Заготівля деревини

Рис. 2.12. Туристичні місця Закарпаття – озеро Синевир

Ставки збору, вказані в дод. 6 (табл. Д.6.1 і Д.6.2), застосовуються при заготівлі деревини в порядку рубань головного користування та під час проведення заходів щодо поліпшення якісного складу лісів, їх оздоровлення, посилення захисних властивостей (у деревостанах віком понад 40 років – рубання догляду за лісом, вибіркові санітарні рубання, вибіркові лісовідновні рубання, рубання, пов'язані з реконструкцією, ландшафтні рубання і рубання перетворювання; незалежно від віку деревостанів – суцільні санітарні й суцільні лісовідновні рубання) та заходів з розчищення лісових ділянок, вкритих лісовою рослинністю, у зв'язку з будівництвом гідровузлів, трубопроводів, шляхів тощо.

Ставки збору за заготівлю деревини застосовуються з урахуванням розподілу лісів за поясами і розрядами.

Усі ліси розподіляються за двома поясами:

- до першого поясу належать усі ліси, за винятком лісів Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької областей і лісів гірської зони Львівської області;

- до другого поясу належать ліси Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької областей і ліси гірської зони Львівської області.

Розряди встановлюються для кожного кварталу (урочища) ви-

ходячи з нижчезазначеної відстані між центром кварталу і найближчим нижнім складом лісозаготівельника, до якого деревина ввозиться безпосередньо з лісосіки, або пунктом відвантаження деревини залізницею.

Сума збору за спеціальне використання лісових ресурсів обчислюється організаціями, які видають спеціальні дозволи, і зазначається у таких дозволах.

Сума збору, зазначена в лісорубному та лісовому квитках, підлягає перерахунку в разі якщо:

- загальна кількість фактично заготовленої деревини під час її відпуску з обліком за площею перевищує зазначену в лісорубному квитку кількість більше ніж на 10 %;

- фактичний обсяг використання лісових ресурсів перевищує зазначений у лісовому квитку на весь обсяг такого перевищення.

Підставою для перерахунку є спеціальні дозволи та акти огляду місць використання лісових ресурсів.

Лісокористувачі щокварталу складають розрахунок збору і подають до його органів податкової служби. Збір сплачується лісокористувачами щокварталу рівними частинами від суми збору, зазначеної в спеціальних дозволах, виданих у відповідному календарному році.

Розділ III. ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОГО ЗБИТКУ ВІД ПОРУШЕННЯ ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА*

Економічний збиток від порушення середовища (еколого-економічний збиток) – це виражені у вартісній формі фактичні й можливі витрати, заподіяні

економічними суб'єктами внаслідок порушення природного середовища, а також додаткові витрати на компенсацію цих збитків.

3.1. Оцінка економічного збитку в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря

3.1.1. Загальні відомості

Порядок визначення розмірів відшкодування збитків від забруднення атмосферного повітря визначається **Методикою розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних**

викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами (юридичних і фізичних осіб) [26].

Методика розроблена відповідно до Законів України "Про охорону навколишнього природного

* Розрахунки економічних збитків у результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря наведені у формулах (3.1.1)–(3.1.15), унаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів – у формулах (3.2.1)–(3.2.30), заподіяних рибному господарству внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища – у формулах (3.3.1)–(3.3.7), правил рибальства та охорони водних живих ресурсів – у формулах (3.4.1)–(3.4.7), заподіяних земельним ресурсам і внаслідок самовільного користування надрами – у формулах (3.5.1)–(3.5.6) і (3.6.1) відповідно.

середовища" [12] та "Про охорону атмосферного повітря" [11], Постанов Кабінету Міністрів України [31], [33] і Наказу Мінприроди України [28].

Вищезазначена методика не застосовується при виявленні порушень законодавства про охорону навколишнього природного середовища, вчинених суб'єктами господарювання внаслідок викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря з пересувних джерел, а також діяльність яких пов'язана з впливом фізичних та біологічних факторів на його стан.

Наднормативними викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря вважаються:

1) викиди забруднюючих речовин, які перевищують затверджені гранично-допустимі викиди, установлені дозволом на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами (рис. 3.1);

Рис. 3.1. Джерело викиду забруднюючих речовин в атмосферне повітря

2) викиди забруднюючих речовин, на які немає дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, включаючи окремі забруднюючі речовини, викиди яких підлягають регулюванню відповідно до законодавства;

3) викиди, що здійснюються з перевищенням технологічних нормативів допустимих викидів забруднюючих речовин з устаткування, затверджених відповідно до законодавства;

4) залпові викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, які кількісно та якісно передбачені технологічними регламентами виробництв і перевищують трикратне значення гранично-допустимого викиду відповідно до законодавства;

5) залпові викиди забруднюючих речовин, які не передбачені технологічними регламентами виробництв;

6) аварійні викиди.

Факт наднормативного викиду забруднюючих речовин в атмосферне повітря встановлюється державними інспекторами при проведенні перевірки суб'єктів господарювання інструментально-лабораторними методами контролю та розрахунковими методами.

При визначенні наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря інструментально-лабораторними методами контролю використовуються результати інструментально-лабораторних вимірювань ате-

стованих лабораторій. Дані таких вимірювань мають бути зафіксовані в журналах первинної облікової документації, робочих журналах лабораторій або звітах про інструментально-лабораторні вимірювання.

Результати вимірювань масової концентрації забруднюючих речовин у викидах стаціонарних джерел зводяться до нормальних умов (273 К, 101,3 кПа) і стандартного вмісту кисню.

Розряд останньої цифри результату вимірювань та останньої значущої цифри похибки вимірювань повинні відповідати один одному.

При порівнянні результатів вимірювань масової концентрації та масової витрати забруднюючих речовин з установленими нормативами гранично-допустимого викиду значення похибок вимірювання не враховуються.

Результати вимірювань масової концентрації та масової витрати забруднюючої речовини, які характеризують вміст цієї забруднюючої речовини за 20-хвилинний проміжок часу по всьому вимірному перерізу газоходу, вважаються такими, що не перевищують значення відповідного нормативу гранично-допустимого викиду, якщо значення кожного результату вимірювання не перевищує значення встановленого нормативу гранично-допустимого викиду.

Результати вимірювань, отримані при здійсненні безперервно-

го автоматизованого контролю, які характеризують вміст забруднюючої речовини по всьому вимірному перерізу газоходу, вважаються такими, що не перевищують значень відповідних нормативів, якщо одночасно виконуються такі умови:

- значення осереднених результатів за добу не перевищують установленого нормативу гранично-допустимого викиду;

- 97 % усіх середніх значень, виміряних за 20-хвилинний інтервал, не перевищують установленого значення нормативу гранично-допустимого викиду;

- 3 % середніх значень, виміряних за 20-хвилинний інтервал, не перевищують 1,2 установленого значення нормативу гранично-допустимого викиду.

Розрахункові методи визначення наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря та об'ємної витрати газопилового потоку застосовуються у випадках:

- 1) викиду забруднюючих речовин від джерел викидів, які здійснюються без дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами суб'єктів господарювання;

- 2) викиду забруднюючих речовин в атмосферне повітря внаслідок невиконання в установлені в дозволі на викиди забруднюючих речовин терміни запланованих заходів щодо скорочення викидів забруднюючих речовин;

- 3) аварійного викиду;
- 4) викиду забруднюючих речовин в атмосферне повітря внаслідок несанкціонованого спалювання відходів різного походження, поживних залишків та іншої рослинності;
- 5) об'ємної витрати газопилового потоку (димових газів) від

паливовикористовувального обладнання за відсутності технічних можливостей для інструментально-лабораторного вимірювання (конструктивні особливості газоходів).

За результатами перевірки суб'єкта господарювання складається акт перевірки в установленому законодавством порядку.

3.1.2. Розрахунок маси наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря

Розрахунок маси наднормативного викиду забруднюючої речовини в атмосферне повітря від джерела викиду забруднюючих речовин, віднесеного до основних джерел викидів, здійснюється за формулою

$$m_i = 3,6 \cdot 10^{-6} (\rho_{\text{вi}} - \rho_{\text{в.норм}}) q_v T, \quad (3.1.1)$$

де $\rho_{\text{вi}}$ – середнє значення масової концентрації i -ї забруднюючої речовини, мг/м³; $\rho_{\text{в.норм}}$ – значення затвердженого нормативу викиду i -ї забруднюючої речовини, наведеного в дозволі на викид, мг/м³; q_v – значення об'ємної витрати газопилового потоку від джерела викиду i -ї забруднюючої речовини, приведене до нормальних умов, м³/с; T – час роботи джерела викиду i -ї забруднюючої речовини в режимі наднормативного викиду, год;

або за формулою

$$m_i = 3,6 \cdot 10^{-3} (q_{mi} - q_{m \text{ норм}}) T, \quad (3.1.2)$$

де q_{mi} – середнє значення масової витрати i -ї забруднюючої речови-

ни, г/с; $q_{m \text{ норм}}$ – значення затвердженого нормативу викиду i -ї забруднюючої речовини, наведеного в дозволі на викид, г/с.

Розрахунок маси наднормативного викиду забруднюючої речовини в атмосферне повітря від джерел викидів забруднюючих речовин, віднесених до інших і на які не встановлені нормативи гранично-допустимих викидів відповідно до законодавства, здійснюється наступним чином:

$$m_i = 3,6 \cdot 10^{-6} (\rho_{\text{вi}} - \rho_{\text{в.норм}}) q_v T, \quad (3.1.3)$$

або

$$m_i = 3,6 \cdot 10^{-3} (q_{mi} - q_{m \text{ норм}}) T. \quad (3.1.4)$$

Розрахунок маси наднормативного викиду газоподібної забруднюючої речовини в атмосферне повітря від паливовикористовувального обладнання (у продуктах горіння) здійснюється за формулою

$$m_i = 3,6 \cdot 10^{-6} (\rho'_{\text{вi}} - \rho'_{\text{в.норм}}) q_v T, \quad (3.1.5)$$

де ρ'_{Bi} – середнє значення масової концентрації i -ї забруднюючої речовини, приведенє до регламентованого вмісту кисню, мг/м³; $\rho'_{в.норм}$ – значення затвердженого нормативу викиду i -ї забруднюючої речовини, приведенє до регламентованого вмісту кисню, наведеного в дозволі на викид, мг/м³.

Значення масової концентрації i -ї забруднюючої речовини, приведенє до регламентованого вмісту кисню, розраховується за формулою

$$\rho'_{Bi} = \rho_{Bi} (21 - \phi_{в.регл}) / (21 - \phi_{в.вимір}), \quad (3.1.6)$$

де ρ_{Bi} – значення масової концентрації i -ї забруднюючої речовини (за результатами вимірювань), приведенє до нормальних умов, мг/м³; $\phi_{в.регл}$ – регламентований вміст кисню (3, 6, 15 %); $\phi_{в.вимір}$ – об'ємна частка кисню за результатами вимірювання, %.

У разі конструктивних особливостей газоходів, що унеможливають інструментальне вимірювання необхідних параметрів для визначення об'ємної витрати газопилового потоку (димових газів) від паливовикористовувального обладнання, її значення розраховується на основі обсягів витраченого палива, наданих суб'єктами господарювання.

У цьому разі розрахунок значення об'ємної витрати газопилового потоку (димових газів) здійснюється таким чином:

$$q_v = B [V_{\Gamma}^{\circ} + V_{\Pi}^{\circ} (\alpha - 1)] / 3600, \quad (3.1.7)$$

де B – витрата палива, м³/год, кг/год; V_{Γ}° – теоретичний об'єм продуктів горіння (димових газів), м³/м³; V_{Π}° – теоретичний об'єм повітря, необхідний для спалювання 1 м³ або 1 кг палива при $\alpha = 1$, м³/м³ або м³/кг; α – коефіцієнт надлишку повітря.

Розрахунок маси наднормативного викиду забруднюючих речовин в атмосферне повітря при перевищенні технологічних нормативів допустимих викидів забруднюючих речовин з устаткування (крім газоподібних продуктів горіння) здійснюється за формулою

$$m_i = 3,6 \cdot 10^{-6} (\rho_{Bi} - \rho_{в.техн}) q_v T, \quad (3.1.8)$$

де ρ_{Bi} – середнє значення масової концентрації i -ї забруднюючої речовини за результатами вимірювань її вмісту в газопиловому потоці від джерела утворення цієї забруднюючої речовини, мг/м³; $\rho_{в.техн}$ – значення затвердженого технологічного нормативу допустимого викиду i -ї забруднюючої речовини, мг/м³.

Розрахунок маси наднормативного викиду забруднюючої речовини в атмосферне повітря при перевищенні технологічного нормативу допустимого викиду газоподібних продуктів горіння виконується наступним чином:

$$m_i = 3,6 \cdot 10^{-6} (\rho'_{Bi} - \rho'_{в.техн}) q_v T, \quad (3.1.9)$$

де ρ'_{bi} – середнє значення масової концентрації i -ї забруднюючої речовини, приведене до регламентованого вмісту кисню, мг/м³; $\rho'_{b,техн}$ – значення затвердженого технологічного нормативу допустимого викиду i -ї забруднюючої речовини, приведене до регламентованого вмісту кисню, мг/м³.

Розрахунок маси наднормативного викиду забруднюючої речовини в атмосферне повітря від джерела викиду, який здійснюється без дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, виконується за параметрами джерела викиду (джерела утворення), зафіксованими у відповідній документації суб'єкта господарювання (матеріали інвентаризації стаціонарних джерел викидів, технологічні регламенти виробництва, режимні карти роботи паливовикористовувального обладнання, питомі викиди (показники емісії), дані державних статистичних спостережень з охорони атмосферного повітря за формою №2-ТП (повітря)), або згідно з методиками для розрахунків маси викидів забруднюючих речовин за час роботи джерела без дозволу на викиди.

За відсутності у відповідній документації суб'єкта господарювання інформації щодо параметрів джерел викидів та/або джерел утворення забруднюючої речовини розрахунок маси наднормативного викиду забруднюючої речовини в атмосферне повітря від

джерела викиду (утворення), який здійснюється без дозволу на викиди, визначається за результатами інструментально-лабораторних вимірювань за формулою

$$m_i = 3,6 \cdot 10^{-6} \rho_{bi} q_v T, \quad (3.1.10)$$

де ρ_{bi} – середнє значення масової концентрації i -ї забруднюючої речовини за результатами вимірювань її вмісту в газопиловому потоці від джерела викиду (утворення) цієї забруднюючої речовини, мг/м³.

У разі невиконання в установлені в дозволі на викиди забруднюючих речовин терміни запланованих заходів щодо скорочення викидів забруднюючих речовин розрахунок маси наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря виконується так:

$$m_i = 3,6 \cdot 10^{-6} (\rho_{b1} - \rho_{b2}) q_v T, \quad (3.1.11)$$

де ρ_{b1} – значення затвердженого гранично-допустимого викиду i -ї забруднюючої речовини, мг/м³; ρ_{b2} – значення гранично-допустимого викиду i -ї забруднюючої речовини відповідно до законодавства, мг/м³.

Розрахунок маси наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря в результаті аварійних викидів здійснюється на підставі матеріальних балансів, довідок суб'єктів господарювання про втрати сировини чи матеріалів або розрахунковим методом згідно з методиками для розрахунків маси викидів забруднюючих речовин.

Розрахунок маси наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря внаслідок несанкціонованого спалювання відходів різного походження, поживних залишків та іншої рослинності здійснюється розрахунковим методом згідно з методиками для розрахунків маси викидів забруднюючих речовин.

Час роботи джерела в режимі наднормативного викиду визначається з моменту виявлення порушення до моменту його усунення з урахуванням фактично відпрацьованого часу.

Факт усунення порушення може бути підтверджений:

- даними інструментально-лабораторних вимірювань, які проведені лабораторіями, атестованими на право проведення необхідних інструментально-лабораторних вимірювань;

- отриманням дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами;

- документами, що підтверджують виведення з експлуатації устаткування, від якого було зафіксовано наднормативні викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

3.1.3. Розрахунок розмірів відшкодування збитків за наднормативні викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря

Розмір відшкодування збитків за наднормативний викид однієї тонни забруднюючої речовини в атмосферне повітря розраховується на основі розміру мінімальної заробітної плати, установленої на час виявлення порушення, помноженої на коефіцієнт 1,1, з урахуванням регулювальних коефіцієнтів (дод. 7) і показника відносної небезпечності кожної забруднюючої речовини.

Розмір збитків розраховується за формулою

$$З = m_i \cdot 1,1П A_i K_T K_{zi} \text{ грн, (3.1.12)}$$

де m_i – маса i -ї забруднюючої речовини, що викинута в атмосферне повітря наднормативно, т; 1,1П – розмір мінімальної заробіт-

ної плати (П) на момент виявлення порушення за одну тонну умовної забруднюючої речовини, помноженої на коефіцієнт (1,1), грн/т; A_i – безрозмірний показник відносної небезпечності i -ї забруднюючої речовини; K_T – коефіцієнт, що враховує територіальні соціально-екологічні особливості; K_{zi} – коефіцієнт, що залежить від рівня забруднення атмосферного повітря населеного пункту i -ю забруднюючою речовиною.

Загальний розмір відшкодування збитків розраховується як сума розмірів збитків за наднормативний викид в атмосферне повітря кожної забруднюючої речовини.

Безрозмірний показник визначається зі співвідношення за формулою

$$A_i = 1 / \text{ГДК}_i \quad (3.1.13)$$

де ГДК_i – середньодобова гранично-допустима концентрація або орієнтовно безпечний рівень впливу (ОБРВ) i -ї забруднюючої речовини, мг/м^3 .

Для речовин з ГДК більше одиниці в чисельнику вводиться поправний коефіцієнт 10. Для речовин, за якими відсутня величина середньодобової ГДК, при визначенні показника відносної небезпечності береться величина максимальної разової ГДК забруднюючої речовини в атмосферному повітрі. Для речовин, за якими відсутні величини ГДК і ОБРВ, показник відносної небезпечності A_i береться рівним 500.

Коефіцієнт K_T залежить від чисельності мешканців населеного пункту, його народногосподарського значення і розраховується за формулою

$$K_T = K_{\text{нас}} K_{\text{ф}}, \quad (3.1.14)$$

де $K_{\text{нас}}$ – коефіцієнт, що залежить від чисельності жителів населе-

ного пункту та визначається згідно з дод. 7 (табл. Д.7.1); $K_{\text{ф}}$ – коефіцієнт, що враховує народногосподарське значення населеного пункту та визначається згідно з дод. 7 (табл. Д.7.2).

Коефіцієнт, що залежить від рівня забруднення атмосферного повітря населеного пункту i -ю забруднюючою речовиною, визначається за формулою

$$K_{zi} = \rho_{vi} / \text{ГДК}_{\text{СД}i}, \quad (3.1.15)$$

де ρ_{vi} – середньорічна концентрація i -ї забруднюючої речовини за даними прямих інструментальних вимірювань на стаціонарних постах за попередній рік, мг/м^3 ; $\text{ГДК}_{\text{СД}i}$ – середньодобова гранично-допустима концентрація i -ї забруднюючої речовини, мг/м^3 .

У разі якщо в даному населеному пункті інструментальні вимірювання концентрації даної забруднюючої речовини не виконуються, а також якщо рівні забруднення атмосферного повітря населеного пункту i -ю забруднюючою речовиною не перевищують ГДК, значення коефіцієнта K_{zi} береться рівним одиниці.

3.1.4. Приклади розрахунків розмірів відшкодування збитків за наднормативні викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря

Приклад 1. При перевищенні дозволених викидів, які виявлені шляхом інструментальних вимірювань і даних первинної облікової документації підприємства

На хімічному підприємстві м. Києва при контрольній пере-

вірці 25 січня 2011 р. було зафіксовано середню концентрацію викиду сірковуглецю $94,025 \text{ мг/м}^3$ при об'ємній витраті $189,4 \text{ м}^3/\text{с}$, тобто середнє значення масової витрати сірковуглецю складає $q_{mi} = 17,808 \text{ г/с}$.

Тимчасово погоджений викид сірковуглецю за джерелом № 6 на 2010–2011 рр., встановлений дозволом, складає $q_{\text{норм}} = 12,603 \text{ г/с}$.

За даними журналу первинної облікової документації підприємства 15 грудня 2010 р. також зафіксовано перевищення встановленого нормативного викиду за даним джерелом і речовиною.

За фактом виявленого порушення було видано припис про його усунення в строк до 4 лютого 2011 р. У зазначений строк порушення було усунене. За цей період джерело № 6 працювало цілодобово.

Таким чином, час роботи джерела в режимі наднормативного викиду береться з часу останнього зафіксованого порушення і складає:

$$T = 24 \text{ год} \cdot 52 \text{ доби} = 1248 \text{ год}.$$

Потужність викиду сірковуглецю, що здійснювався з перевищенням тимчасово погоджених нормативів, розраховується за формулою (3.1.2)

$$m_i = 3,6 \cdot 10^{-3} \cdot (q_{mi} - q_{\text{норм}})T,$$

і складає

$$m = 3,6 \cdot 10^{-3} \cdot (17,808 - 12,603) \cdot 1248 = 23,39 \text{ т}.$$

Розмір компенсації збитків розраховується за формулою (3.1.12)

$$3 = m_i \cdot 1,1\Pi A_i K_T K_{zi},$$

де $\Pi = 941 \text{ грн}$ – розмір мінімальної заробітної плати на момент виявлення порушення.

Безрозмірний показник відносної небезпечності сірковуглецю визначається зі співвідношення за формулою (3.1.13)

$$A_i = 1 / \text{ГДК}_p,$$

де $\text{ГДК} = 0,005 \text{ мг/м}^3$ – середньодобова гранично-допустима концентрація сірковуглецю;

$$A = 1 : 0,005 = 200.$$

Коефіцієнт, що враховує територіальні соціально-екологічні особливості, розраховується за формулою (3.1.14)

$$K_T = K_{\text{нас}} K_{\phi},$$

де $K_{\text{нас}} = 1,8$ визначається згідно з дод. 7 (табл. Д.7.1); $K_{\phi} = 1,25$ – згідно з дод. 7 (табл. Д.7.2);

$$K_T = 1,8 \cdot 1,25 = 2,25.$$

Коефіцієнт, що залежить від рівня забруднення атмосферного повітря населеного пункту i -ю забруднюючою речовиною, визначається за формулою (3.1.15)

$$K_{zi} = \rho_{vi} / \text{ГДК}_{\text{СД}i},$$

де $\rho_v = 0,006 \text{ мг/м}^3$ – середньорічна концентрація сірковуглецю по м. Києву за даними інструментальних вимірювань на стаціонарних постах за 2010 рік; $\text{ГДК}_{\text{СД}} = 0,005 \text{ мг/м}^3$ – середньодобова гранично-допустима концентрація сірковуглецю;

$$K_3 = 0,006 : 0,005 = 1,2.$$

Розмір компенсації збитків складає:

$$3 = 23,39 \cdot 1,1 \cdot 941 \cdot 200 \cdot 2,25 \cdot 1,2 = 13073934,06 \text{ грн}.$$

Приклад 2. При відсутності дозволу на викид забруднюючих речовин в атмосферу

При перевірці меблевого комбінату м. Одеси було виявлено відсутність дозволу на викид фенолу за джерелом № 5.

Інструментальні вимірювання були проведені 10 січня 2011 року та зафіксовано середню масову концентрацію викиду фенолу $\rho_v = 395,7 \text{ мг/м}^3$ при об'ємній витраті газоповітряної суміші від джерела № 5 $q_v = 25 \text{ м}^3/\text{с}$.

За фактом виявленого порушення підприємству було видано припис на отримання дозволу на викид фенолу з терміном виконання до 1 березня 2011 року.

У вказаний термін дозвіл на викид був отриманий.

Відлік часу роботи джерела в наднормативному режимі береться з урахуванням терміну усунення порушення.

Режим роботи підприємства однозмінний при 5-денному робочому тижні, таким чином, час роботи технологічного обладнання в наднормативному режимі складає:

$$T = 8 \text{ год} \cdot 36 \text{ діб} = 288 \text{ год}.$$

Потужність наднормативного викиду фенолу розраховується за формулою (3.1.10)

$$m_i = 3,6 \cdot 10^{-6} \rho_{vi} q_v T$$

і складає

$$m = 3,6 \cdot 10^{-6} \cdot 395,7 \cdot 25 \cdot 288 = 10,26 \text{ т}.$$

Розмір відшкодування збитків за наднормативний викид розраховується за формулою (3.1.12)

$$З = m_i \cdot 1,1П A_i K_T K_{zi},$$

де $П = 941 \text{ грн}$ – розмір мінімальної заробітної плати на момент виявлення порушення.

Безрозмірний показник відносної небезпечності фенолу визначається зі співвідношення за формулою (3.1.13)

$$A_i = 1 / \text{ГДК}_i,$$

де $\text{ГДК} = 0,003 \text{ мг/м}^3$ – середньодобова гранично-допустима концентрація фенолу;

$$A = 1 : 0,003 = 333,3.$$

Коефіцієнт, що враховує територіальні соціально-екологічні особливості, розраховується за формулою (3.1.14)

$$K_T = K_{\text{нас}} K_{\phi},$$

де $K_{\text{нас}} = 1,8$ визначається згідно з дод. 7 (табл. Д.7.1); $K_{\phi} = 1,25$ – згідно з дод. 7 (табл. Д.7.2);

$$K_T = 1,8 \cdot 1,25 = 2,25.$$

Коефіцієнт, що залежить від рівня забруднення атмосферного повітря населеного пункту фенолом, визначається за формулою (3.1.15)

$$K_{zi} = \rho_{vi} / \text{ГДК}_{\text{СД}i},$$

де $\rho_v = 0,007 \text{ мг/м}^3$ – середньорічна концентрація фенолу по м. Одеса за даними інструментальних вимірювань на стаціонарних постах за 2010 рік; $\text{ГДК}_{\text{СД}} = 0,003 \text{ мг/м}^3$ – середньодобова

гранично-допустима концентрація фенолу;

$$K_3 = 0,007 : 0,003 = 2,33.$$

Розмір компенсації збитків складає:

$$3 = 10,26 \cdot 1,1 \cdot 941 \cdot 333,3 \cdot 2,25 \times \\ \times 2,33 = \mathbf{18556814,32 \text{ грн.}}$$

Приклад 3. При невиконанні у заплановані терміни заходів з досягнення нормативів гранично-допустимих викидів

На підприємстві з виробництва залізобетонних виробів м. Бровари проектом нормативів гранично-допустимих викидів передбачено встановлення другого ступеня очищення викидів від технологічного обладнання приготування бетону з терміном виконання до 01 жовтня 2010 року з метою зменшення концентрації пилу цементу з 1 до 0,05 г/м³ за даним джерелом при об'ємній витраті газопилового потоку 30 000 м³/год.

При перевірці виконання вимог законодавства про охорону атмосферного повітря 20 січня 2011 року зафіксовано невиконання заходу. Контрольні інструментальні вимірювання показали, що концентрація пилу за цим джерелом складає 1 г/м³. Потужність дозволеного викиду 0,05 г/м³.

Установка працює 8 год на добу при 5-денному робочому тижні.

Розрахунок часу роботи джерела в режимі наднормативного викиду:

$$T = 8 \text{ год} \cdot 79 \text{ діб} = 632 \text{ год.}$$

Маса наднормативного викиду пилу цементу розраховується за формулою (3.1.11)

$$m_i = 3,6 \cdot 10^{-6} \cdot (\rho_{B1} - \rho_{B2}) q_v T,$$

де $\rho_{B1} = 1000 \text{ мг/м}^3$; $\rho_{B2} = 50 \text{ мг/м}^3$;
 $q_v = 30\,000 \text{ м}^3/\text{год} = 8,333 \text{ м}^3/\text{с}$;

$$m = 3,6 \cdot 10^{-6} \cdot (1000 - 50) \cdot 8,333 \times \\ \times 632 = 18,01 \text{ т.}$$

Розмір відшкодування збитків за наднормативний викид розраховується за формулою (3.1.12)

$$3 = m_i \cdot 1,1 \Pi A_i K_T K_{zi},$$

де $\Pi = 941 \text{ грн}$ – розмір мінімальної заробітної плати на момент виявлення порушення.

Безрозмірний показник відносної небезпечності пилу цементу визначається зі співвідношення за формулою (3.1.13)

$$A_i = 1 / \text{ГДК}_p,$$

де $\text{ГДК} = 0,02 \text{ мг/м}^3$ – середньодобова гранично-допустима концентрація пилу цементу;

$$A = 1 : 0,02 = 50.$$

Коефіцієнт, що враховує територіальні соціально-екологічні особливості, розраховується за формулою (3.1.14)

$$K_T = K_{\text{нас}} K_{\phi},$$

де $K_{\text{нас}} = 1,0$ визначається згідно з дод. 7 (табл. Д.7.1); $K_{\phi} = 1,0$ – згідно з дод. 7 (табл. Д.7.2);

$$K_T = 1,0 \cdot 1,0 = 1,0.$$

Коефіцієнт, що залежить від рівня забруднення атмосферного повітря населеного пункту, K_{zi}

береться рівним 1,0 тому, що в м. Бровари не проводяться спостереження за рівнями забруднення атмосферного повітря.

Розмір компенсації збитків складає:

$$3 = 18,01 \cdot 1,1 \cdot 941 \cdot 50 \cdot 1,0 \cdot 1,0 = 932107,55 \text{ грн.}$$

3.2. Оцінка економічного збитку внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів

3.2.1. Загальні відомості

Оцінка економічного збитку внаслідок забруднення водних об'єктів та самовільного використання водних ресурсів без дозволу на спеціальне водокористування виконується на основі *Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів* [25].

Методика спрямована на реалізацію Директиви 2006/11/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 15 лютого 2006 року про забруднення, спричинене деякими небезпечними речовинами, що скидаються до водного середовища Співтовариства, і розроблена відповідно до Водного кодексу України та Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища".

За допомогою даної методики визначається розмір відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів, які призвели до таких наслідків:

– забруднення водних об'єктів, у тому числі пов'язане із самовільними та аварійними скидами у водний об'єкт забруднюючих речовин та фізико-хімічних показників зі зворотними водами (рис. 3.2) або забруднюючих речовин у чистому вигляді, у складі сировини, продукції чи відходів, крім випадків забруднення територіальних і внутрішніх морських вод та виключної морської економічної зони України суднами, кораблями та іншими плавучими засобами;

– забруднення поверхневих та підземних вод під впливом полігонів (сміттєзвалищ) твердих побутових та промислових відходів (рис. 3.3);

– самовільного використання водних ресурсів при відсутності дозвільних документів (дозволу на спеціальне водокористування та/або спеціального дозволу на користування надрами (підземні води));

– забору, використання води та скиду забруднюючих речовин зі зворотними водами з порушенням умов водокористування, встановлених у дозволі на спеціальне водокористування.

Рис. 3.2. Забруднення водних об'єктів аварійними скидами забруднюючих речовин

Рис. 3.3. Забруднення поверхневих вод твердими побутовими відходами

Встановлені єдині вимоги для фізичних і юридичних осіб до визначення збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів.

Розрахунок розмірів збитків, які виявлені за результатами державного контролю, застосовується державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища.

Державні інспектори з дати встановлення факту порушення вимог законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів проводять збір і аналіз необхідних матеріалів та розраховують розмір відшкодування збитків.

Дану методику не застосовують у випадках оцінки шкоди, заподіяної:

– здоров'ю і майну громадян, майну юридичних осіб, а також водним біоресурсам у результаті

погіршення екологічного стану водних об'єктів;

– водним об'єктам у результаті стихійного лиха;

– затопленням і підтопленням сільськогосподарських угідь, будинків, споруд і комунікацій при руйнуванні гідротехнічних споруд на водних об'єктах.

Також методика не поширюється на розрахунки збитків, заподіяних державі внаслідок:

– порушення режиму господарської діяльності у водоохоронних зонах та на землях водного фонду;

– порушення правил експлуатації та режимів роботи водогосподарських споруд та пристроїв, а також пошкодження цих споруд;

– самовільного проведення гідротехнічних робіт (будівництво ставків, дамб, каналів, свердловин);

– руйнування природного стану русел річок, струмків і водотоків.

Наднормативними скидами забруднюючих речовин у водний об'єкт з перевищенням гранично-допустимих скидів (ГДС) вважаються:

скиди зі зворотними водами забруднюючих речовин з перевищенням встановлених нормативів ГДС, що підлягають нормуванню згідно із законодавством, або таких, що не підлягають нормуванню згідно із законодавством;

скиди забруднюючих речовин внаслідок порушення регламенту санкціонованого скиду зворотних вод з перевищенням за окремими показниками нормативів ГДС регламенту;

скиди забруднюючих речовин унаслідок аварійного скиду зворотних вод;

самовільний скид зворотних вод без дозволу на спеціальне водокористування.

Факт **наднормативного скиду забруднюючих речовин** у водний об'єкт **зі зворотними водами** встановлюється державними інспекторами за результатами інструментально-лабораторних методів контролю, документальної перевірки суб'єктів господарювання та розрахунковим методом.

При визначенні наднормативних скидів забруднюючих речовин у водний об'єкт зі зворотними водами використовуються результати інструментально-лабораторних вимірювань лабораторій, які атестовані на право проведення відповідних вимірювань, або розрахункові методи.

Вимірювання, відбір та аналіз проб вод здійснюються відповідно до нормативних документів.

Розряд останньої цифри результату вимірювань та останньої значущої цифри похибки вимірювань повинні відповідати один одному.

При порівнянні результатів вимірювань концентрацій забруднюючих речовин з відповідними установленими нормативами ГДС значення похибок вимірювання не враховуються.

З моменту встановлення факту скиду зворотних вод з перевищенням встановлених нормативів ГДС до повного його припинення проби води відбираються не менше трьох разів.

Якщо розрахунковий період не перевищує п'яти діб, допускається одноразовий відбір проб води.

Факт забруднення *водного об'єкта* забруднюючими речовинами у чистому вигляді у складі продукції, сировини та відходами встановлюється державними інспекторами за результатами перевірки суб'єктів господарювання інструментально-лабораторними методами контролю або на основі візуальних спостережень.

При визначенні забруднення водного об'єкта можуть застосовуватися: результати інструментально-лабораторних вимірювань лабораторій, які атестовані на право проведення відповідних вимірювань, розрахункові методи, методи експертних оцінок та аерофотозйомки.

Факт забруднення *підземних вод* встановлюється державними інспекторами за результатами перевірки суб'єктів господарювання інструментально-лабораторними методами контролю, на основі візуальних спостережень чи встановлених розслідуваннями або оцінених у результаті еколого-гідрологічних вишукувань.

Припущення про можливість забруднення підземних вод можуть бути зроблені:

при виявленні забруднення поверхні землі на ділянках господарської діяльності;

при виявленні втрат нафто-продуктів та інших забрудню-

ючих речовин з ємностей для зберігання, з продуктопроводів та інших об'єктів;

шляхом аналізу документації, що стосується поводження із забруднюючими речовинами (сировиною, продукцією, відходами), та на основі показань свідків.

При визначенні забруднення підземних вод можуть застосовуватися результати інструментально-лабораторних вимірювань лабораторій, які атестовані на право проведення відповідних вимірювань, дані державного та відомчого моніторингу за станом підземних вод або розрахункові методи.

3.2.2. Розрахунок маси наднормативного скиду забруднюючих речовин у водний об'єкт зі зворотними водами з перевищенням гранично-допустимого скиду

Розрахунок маси наднормативного скиду забруднюючої речовини у водний об'єкт зі зворотними водами внаслідок перевищення встановленого нормативу ГДС здійснюється за формулою

$$M_i = (C_{i\phi} - C_{id}) Q_{i\phi} t \cdot 10^{-6} \text{ т}, \quad (3.2.1)$$

де $C_{i\phi}$ – середня фактична концентрація i -ї забруднюючої речовини у зворотних водах, г/м³; C_{id} – дозволена для скиду концентрація i -ї забруднюючої речовини, визначена при затвердженні ГДС, г/м³; $Q_{i\phi}$ – фактичні витрати зворотних вод, м³/год; t – тривалість скидання зворотних вод з порушенням нормативів ГДС, год; 10^{-6} – коефіцієнт перерахунку маси забруднюючих речовин.

У разі відсутності у суб'єкта господарювання первинної документації (журнали обліку за формами ПОД–11, ПОД–13) та протоколів виконання вимірювань складу та властивостей стічних вод розрахунок маси наднормативного скиду забруднюючих речовин виконується на підставі даних державної статистичної звітності та лімітів скиду забруднюючих речовин, встановлених у дозволі на спеціальне водокористування, за формулою

$$M_i = M_{i\phi} - M_{il} \text{ т}, \quad (3.2.2)$$

де $M_{i\phi}$ – фактичний скид i -ї забруднюючої речовини у водний об'єкт за розрахунковий період (відповідно за квартал або за рік)

за даними державної звітності, т;
 M_{il} – ліміт скиду i -ї забруднюючої речовини, встановлений у дозволі на спеціальне водокористування (відповідно на квартал або на рік), т.

Розрахунок маси наднормативного скиду забруднюючих речовин, що підлягають нормуванню згідно із законодавством внаслідок аварійного скиду зворотних вод за наявності у суб'єкта господарювання дозволу на спеціальне водокористування, здійснюється за формулою

$$M_i = (C_{i\phi} - C_{ik}) Q_{i\phi} t \cdot 10^{-6} \text{ т}, \quad (3.2.3)$$

де C_{ik} – гранично-допустима концентрація i -ї забруднюючої речовини у воді відповідної категорії водного об'єкта, г/м³.

Розрахунок маси наднормативного скиду забруднюючих речовин, що не підлягають нормуванню згідно із законодавством внаслідок аварійного скиду зворотних вод за наявності дозволу на спеціальне водокористування або внаслідок аварійного чи самовільного скиду зворотних вод без наявності дозволу на спеціальне водокористування, здійснюється за формулою

$$M_i = C_{i\phi} Q_{i\phi} t \cdot 10^{-6} \text{ т}. \quad (3.2.4)$$

Розрахунок маси наднормативного скиду забруднюючих речовин, що підлягають нормуванню згідно із законодавством внаслідок самовільного скиду зворотних вод без наявності дозволу на спеціальне водокористування, здійснюється за формулою (3.2.4).

У разі відсутності у суб'єкта господарювання дозволу на спеціальне водокористування маса наднормативного скиду забруднюючих речовин може визначатися на підставі даних державної звітності.

Фактичні витрати зворотних вод визначаються на основі даних: первинної документації, статистичної звітності, ліміту забору та використання води, індивідуальних норм водоспоживання та водовідведення або довідки суб'єкта господарювання за підписом керівництва, завіреної печаткою.

Середня фактична концентрація забруднюючої речовини у зворотних водах за період порушення водоохоронного законодавства визначається за формулою

$$C_{i\phi} = (C_{in1} + C_{in2} + C_{in3}) / n, \quad (3.2.5)$$

де C_i – концентрація i -ї забруднюючої речовини у n -й відібраній пробі; n – кількість відібраних проб.

У разі скиду у водні об'єкти неочищених побутових стічних вод з накопичувальних ємностей за відсутності даних про об'єм та склад скинутих зворотних вод об'єм скинутих зворотних вод дорівнює об'єму накопичувальної ємності.

Забруднення зворотними водами характеризується такими показниками: біохімічним споживанням кисню (БСК_5) = 350 мгО₂/дм³; хімічним споживанням кисню (ХСК) = 600 мгО₂/дм³; вмістом завислих речовин – 350 мг/дм³.

3.2.3. Розрахунок маси нафти та нафтопродуктів, скинутих у водний об'єкт внаслідок витоку або виливу

Розрахунок маси нафти та нафтопродуктів за фактичними даними обсягу розлитої нафти може бути визначений за балансом між початковою кількістю нафти, що знаходилася в ємності, та кількістю нафти, яка у ній залишилася після виливу. Кількість нафти в ємності визначається за даними документів про заповнення ємності або будь-яких інших даних. Розрахунок маси нафти, що надійшла у водний об'єкт, здійснюється за формулою

$$M_n = M_{\text{поч}} - M_{\text{зал}}, \text{ т}, \quad (3.2.6)$$

де $M_{\text{поч}}$ – початкова маса нафти, що перебувала в ємності, т; $M_{\text{зал}}$ – маса нафти, що залишилася в ємності після виливу, т.

У випадку розливу нафти під час вантажно-розвантажувальних робіт, коли кількість нафти, що перекачується, фіксується приладами, маса скинутої нафти встановлюється за показаннями вимірювальних приладів про кількість перекачаної нафти і фактичну наявність нафти у відповідних ємностях або розраховується виходячи з продуктивності перекачувального механізму і часу виливу.

Розрахунок маси нафти за результатами інструментально-лабораторних вимірювань. Оцінюються маса нафти на одиниці площі поверхні води і концентрація розчиненої та емульгованої нафти у забрудненому водному шарі.

Маса нафти, що надійшла у водний об'єкт, розраховується за формулою

$$M_n = M_{\text{п}} + M_{\text{р}}, \quad (3.2.7)$$

де $M_{\text{п}}$ – маса нафтової плівки, т; $M_{\text{р}}$ – маса розчиненої та емульгованої нафти, т.

Маса нафтової плівки визначається за формулою

$$M_{\text{п}} = M_{\text{п.м}} S \cdot 10^{-6}, \quad (3.2.8)$$

де $M_{\text{п.м}}$ – питома маса нафти на 1 м² поверхні води, г/м², яка визначається згідно з дод. 1; S – площа поверхні води, забрудненої нафтою, м².

Маса нафти, що перейшла у водний об'єм у розчиненому та емульгованому стані, визначається за формулою

$$M_{\text{р}} = h S (C_{\text{н}} - C_{\text{ф}}) \cdot 10^{-6}, \quad (3.2.9)$$

де h – товщина шару води, забрудненого нафтою, м. При глибинах, менших 10 м, h приймається рівною середній глибині водойми в районі знаходження нафтової плями. Якщо глибина водойми в районі знаходження нафтової плями більша 10 м, то h береться 10 м; S – площа забруднення водного об'єкта нафтою, м², яка визначається методом експертних оцінок, інструментальним методом або методом аерофотозйомки; $C_{\text{н}}$ – середня концентрація розчиненої та емульгованої нафти у забрудненому об'ємі води під нафтовою плямою, г/м³, яка визначається за формулою

$$C_n = (C_1 + C_2 + C_3) / 3, \quad (3.2.10)$$

C_1, C_2, C_3 – концентрація розчиненої та емульгованої у воді нафти на глибинах відповідно 1 м, $h/2$ і h , г/м³; C_ϕ – фонові концентрації розчиненої та емульгованої нафти у воді цього водного об'єкта, г/м³.

Дані про фонову концентрацію можуть бути отримані в організаціях, що проводять екологічний моніторинг стану водних об'єктів, або визначаються контролюючими органами безпосередньо в момент фіксації забруднення за результатами інструментально-лабораторних вимірювань проб води, відібраних поза зоною забруднення. Ці роботи виконуються лабораторіями, які атестовані на право проведення зазначених вимірювань. Фінансування робіт здійснюється за рахунок забруднювача.

У разі якщо фонові концентрації не встановлені, значення

C_ϕ приймається рівним ГДК нафти з урахуванням категорії забрудненого водного об'єкта згідно з дод. 8 (табл. Д.8.2).

Розрахунок маси нафти на основі експертних оцінок. В основі цього методу лежить візуальна оцінка товщини нафтової плівки за її зовнішніми ознаками. Метод може застосовуватися за умови, що товщина нафтової плівки не перевищує 1 мм.

Загальна маса нафти, скинутої у водний об'єкт, визначається за формулою

$$M_n = M_{\text{п}} / (1 - e), \quad (3.2.11)$$

де $M_{\text{п}}$ – визначається за формулою (3.2.8); e – частка нафти, що розчинена та емульгована у воді (для водойм $e = 0,15$; для водостоків $e = 0,11$).

Якщо маса нафти, розлита на поверхні води, визначається кількома способами, що дають різні результати, у розрахунок береться більша величина.

3.2.4. Розрахунок розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок скиду забруднюючих речовин у водний об'єкт зі зворотними водами, з перевищенням гранично-допустимого скиду

Розрахунок розмірів відшкодування збитків, заподіяних водним об'єктам (крім морських вод) унаслідок скидів забруднюючих речовин зі зворотними водами з перевищенням встановленого нормативу ГДС, здійснюється за формулою

$$З = K_{\text{кат}} K_p k_3 [(M_{i1} \gamma_{i1}) + (M_{i2} \gamma_{i2}) + \dots + (M_{im} \gamma_{im})] \text{ грн}, \quad (3.2.12)$$

де $K_{\text{кат}}$ – коефіцієнт, що враховує категорію водного об'єкта, який визначається згідно з дод. 8 (табл. Д.8.2); K_p – регіональний коефіцієнт дефіцитності водних ресурсів поверхневих вод, який визначається згідно з дод. 8 (табл. Д.8.3); $k_3 = 1,5$ – коефіцієнт ураженості водної екосистеми; m – кількість забруднюючих ре-

човин у зворотних водах; M_i – маса наднормативного скиду i -ї забруднюючої речовини у водний об'єкт зі зворотними водами, т; γ_i – питомий економічний збиток від забруднення водних ресурсів, віднесений до 1 тонни умовної забруднюючої речовини, грн/т, який визначається за формулою

$$\gamma_i = \gamma A_i, \quad (3.2.13)$$

γ – проіндексований питомий економічний збиток від забруднення водних ресурсів у поточному році, грн/т, який визначається за формулою

$$\gamma = \gamma_n I / 100, \quad (3.2.14)$$

γ_n – проіндексований питомий економічний збиток від забруднення водних ресурсів у попередньому році, грн/т; I – індекс інфляції (індекс споживчих цін), середньорічний по Україні за попередній рік, %; A_i – безрозмірний показник відносної небезпечності i -ї забруднюючої речовини, який визначається зі співвідношення за формулою

$$A_i = 1 / \text{ГДК}_i, \quad (3.2.15)$$

ГДК_i – безрозмірна величина, чисельно рівна ГДК_i забруднюючої речовини у воді водного об'єкта відповідної категорії.

Для речовин, за якими відсутня величина гранично-допустимої концентрації, показник відносної небезпечності A_i береться 500, а при ГДК "відсутність" – 10 000.

Проіндексований питомий економічний збиток від забруднення

водних ресурсів γ у 2011 році складає 766,96 грн/т.

З 2012 року щорічно здійснюється індексація питомого економічного збитку від забруднення водних ресурсів, віднесеного до 1 тонни умовної забруднюючої речовини, грн/т.

Розрахунок розмірів відшкодування збитків, заподіяних водним об'єктам (морські води) внаслідок скидів забруднюючих речовин зі зворотними водами з перевищенням встановленого нормативу ГДС, здійснюється за формулою

$$З = K_{\text{ц}} K_{\text{я}} K_{\text{б}} K_{\text{д}} k_3 [(M_{i1} \gamma_{i1}) + (M_{i2} \gamma_{i2}) + \dots + (M_{im} \gamma_{im})] \text{ грн}, \quad (3.2.16)$$

де $K_{\text{ц}}$ – коефіцієнт, що враховує цінність морської акваторії, який визначається згідно з дод. 8 (табл. Д.8.4); $K_{\text{я}}$ – коефіцієнт, що враховує якісну різноманітність морських вод, який визначається згідно з дод. 8 (табл. Д.8.5); $K_{\text{б}}$ – коефіцієнт, що враховує фактор батиметричних умов району забруднення, який визначається згідно з дод. 8 (табл. Д.8.6); $K_{\text{д}}$ – коефіцієнт, що враховує вплив гідродинамічного фактора, який визначається згідно з дод. 8 (табл. Д.8.7); $k_3 = 3$ – коефіцієнт ураженості морського середовища; γ_i – визначається за формулою (3.2.13).

Розрахунок розмірів відшкодування збитків, заподіяних водним об'єктам (крім морських вод) унаслідок аварійного або самовільного скиду забруднюючих

речовин зі зворотними водами, здійснюється за формулою

$$Z = K_c K_{\text{кат}} K_p k_3 [(M_{i1} \gamma_{i1}) + (M_{i2} \gamma_{i2}) + \dots + (M_{im} \gamma_{im})] \text{ грн.} \quad (3.2.17)$$

де $K_c = 1,5$ – коефіцієнт, що враховує збільшення шкоди водній екосистемі при самовільному чи аварійному скиді; $K_{\text{кат}}$ – коефіцієнт, що враховує категорію водного об'єкта, який визначається згідно з дод. 8 (табл. Д.8.2); K_p – регіональний коефіцієнт дефіцитності водних ресурсів поверхневих вод, який визначається згідно з дод. 8 (табл. Д.8.3); $k_3 = 1,5$ – коефіцієнт ураженості водної екосистеми; m – кількість забруднюючих речовин у зворотних водах; M_i – маса наднормативного ски-

ду i -ї забруднюючої речовини у водний об'єкт зі зворотними водами, т; γ_i – визначається за формулою (3.2.13).

Розрахунок розмірів відшкодування збитків, заподіяних водним об'єктам (морські води) внаслідок аварійних або самовільних скидів забруднюючих речовин зі зворотними водами, здійснюється за формулою

$$Z = K_c K_{\text{ц}} K_{\text{я}} K_6 K_d k_3 [(M_{i1} \gamma_{i1}) + (M_{i2} \gamma_{i2}) + \dots + (M_{im} \gamma_{im})] \text{ грн.} \quad (3.2.18)$$

де $K_c = 3$ – коефіцієнт, що враховує збільшення шкоди водній екосистемі при самовільному чи аварійному скиді; $k_3 = 3$ – коефіцієнт ураженості морського середовища; γ_i – визначається за формулою (3.2.13).

3.2.5. Розрахунок розмірів відшкодування збитків, заподіяних водним об'єктам унаслідок забруднення речовинами в чистому вигляді у складі продукції чи сировини, плаваючими відходами або сміттям

Розрахунок розмірів відшкодування збитків, заподіяних водним об'єктам (крім морських вод) унаслідок забруднення речовинами в чистому вигляді у складі продукції чи сировини, здійснюється за формулою

$$Z = K_c K_{\text{кат}} K_p k_3 [(M_{i1} \gamma_{i1}) + (M_{i2} \gamma_{i2}) + \dots + (M_{im} \gamma_{im})] \text{ грн.} \quad (3.2.19)$$

де $K_c = 1,5$ – коефіцієнт, що враховує збільшення шкоди водній екосистемі при самовільному чи аварійному скиді; $k_3 = 1,5$ – коефіцієнт ураженості водної екосистеми; M_i – маса скинутої i -ї за-

бруднюючої речовини у водний об'єкт у складі продукції чи сировини, т; m – кількість забруднюючих речовин у складі продукції чи сировини; γ_i – визначається за формулою (3.2.13).

Розрахунок розмірів відшкодування збитків, заподіяних водним об'єктам (морські води) внаслідок забруднення речовинами у чистому вигляді у складі продукції чи сировини, здійснюється за формулою

$$Z = K_c K_{\text{ц}} K_{\text{я}} K_6 K_d k_3 [(M_{i1} \gamma_{i1}) + (M_{i2} \gamma_{i2}) + \dots + (M_{im} \gamma_{im})] \text{ грн.} \quad (3.2.20)$$

де $K_c = 3$ – коефіцієнт, що враховує збільшення шкоди водній екосистемі при самовільному чи аварійному скиді; $K_{\text{ц}}$ – коефіцієнт, що враховує цінність морської акваторії, який визначається згідно з дод. 8 (табл. Д.8.4); $K_{\text{я}}$ – коефіцієнт, що враховує якісну різномірність морських вод, який визначається згідно з дод. 8 (табл. Д.8.5); K_6 – коефіцієнт, що враховує фактор батиметричних умов району забруднення, який визначається згідно з дод. 8 (табл. Д.8.6); $K_{\text{д}}$ – коефіцієнт, що враховує вплив гідродинамічного фактора, який визначається згідно з дод. 8 (табл. Д.8.7); $k_3 = 3$ – коефіцієнт ураженості морського середовища; γ_i – визначається за формулою (3.2.13).

Розрахунок розмірів відшкодування збитків, заподіяних водним об'єктам унаслідок забруднення плаваючими відходами або сміттям, здійснюється за формулою

$$З = K_x k_3 M_{\text{см}} \gamma \cdot 10^{-3} \text{ грн}, \quad (3.2.21)$$

де K_x – коефіцієнт, що характеризує ступінь забрудненості по-

верхні води відходами або сміттям, який визначається згідно з дод. 8 (табл. Д.8.8); $k_3 = 1,5$ – коефіцієнт ураженості водної екосистеми; $k_3 = 3$ – коефіцієнт ураженості морського середовища; $M_{\text{см}}$ – маса відходів або сміття, кг, яка визначається методом експертної оцінки з використанням даних дод. 8 (табл. Д.8.8) або розраховується за формулою

$$M_{\text{см}} = S \cdot 1/3 \cdot G_i, \quad (3.2.22)$$

S – площа водної поверхні, забрудненої відходами, м^2 ; G_i – маса відходів або сміття, $\text{кг}/\text{м}^2$. Визначення маси відходів або сміття здійснюється на ділянках площею 1 м^2 , розташованих на однаковій відстані від місця максимального зосередження відходів або сміття, яке приймається за центр забрудненої ділянки; γ – визначається за формулою (3.2.14).

У разі якщо відходи забруднені нафтопродуктами, розраховуються також збитки від нафтового забруднення з використанням формул (3.2.19) і (3.2.20). При цьому приймається, що маса нафти складає $1,0 \%$ від маси відходів або сміття.

3.2.6. Розрахунок розміру відшкодування збитків, обумовлених самовільним використанням водних ресурсів при відсутності дозвільних документів (дозволу на спеціальне водокористування та/або спеціального дозволу на користування надрами (підземні води))

Розрахунок розміру відшкодування збитків, обумовлених самовільним використанням водних ресурсів при відсутності дозвіль-

них документів (дозволу на спеціальне водокористування та/або спеціального дозволу на користування надрами (підземні води)) здійснюється за формулою

$$З_{\text{сам}} = 100WT_{\text{ар}} \text{ грн, (3.2.23)}$$

де W – об'єм води, використаний самовільно без дозвільних документів (дозволу на спеціальне водокористування та/або спеціального дозволу на користування надрами (підземні води)), м^3 ; $T_{\text{ар}}$ – норматив збору за спеціальне водокористування, $\text{грн}/\text{м}^3$, що діє в регіоні на момент виявлення порушення. Норматив збору за спеціальне водокористування визначається згідно з Податковим кодексом України [30, ст. 325], також він наведений у даному посібнику (див. дод. 5 (табл. Д.5.1)).

3.2.7. Розрахунок розміру відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок забруднення підземних вод забруднюючими речовинами

Розрахунок розміру відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок забруднення підземних вод забруднюючими речовинами, здійснюється за формулою

$$З_{\text{п}} = K_{\text{кат}} K_{\text{р.п}} L M_{\text{пи}} \gamma_i \text{ грн, (3.2.24)}$$

де $K_{\text{кат}}$ – коефіцієнт, що враховує категорію водного об'єкта, який визначається згідно з дод. 8 (табл. Д.8.2); $K_{\text{р.п}}$ – регіональний коефіцієнт дефіцитності підземних вод, який визначається згідно з дод. 8 (табл. Д.8.10); L – коефіцієнт, який враховує природну захищеність підземних вод: для ґрунтових 1,0; для міжпластових безнапірних 1,3; для міжпластових напірних (артезіанських) 1,6; $M_{\text{пи}}$ – маса i -ї забруднюючої речовини, що потрапила в підземні води, т, яка розраховується з використанням даних еколого-гідро-

Фактичний об'єм води, використаний самовільно без дозвільних документів (дозволу на спеціальне водокористування та/або спеціального дозволу на користування надрами (підземні води)), визначається на основі даних: первинної документації, статистичної звітності, ліміту забору та використання води, індивідуальних норм водоспоживання та водовідведення або довідки суб'єкта господарювання за підписом керівництва, завіреної печаткою.

логічних вишукувань за формулою

$$M_{\text{пи}} = V (C_i - C_{\text{фi}}) \cdot 10^{-6}, \text{ (3.2.25)}$$

V – об'єм води в забрудненій частині водоносного горизонту, м^3 , який визначається за формулою

$$V = F m n_a, \text{ (3.2.26)}$$

F – площа забруднення, м^2 ; m – середня потужність забрудненої частини водоносного горизонту, м; n_a – активна пористість водонасичених порід, яка визначається згідно з дод. 8 (табл. Д.8.9); C_i – середня концентрація i -ї забруднюючої речовини у воді підземного водного об'єкта, $\text{г}/\text{м}^3$; $C_{\text{фi}}$ – фонові концентрації i -ї забруднюючої речовини у воді підземного водного об'єкта, $\text{г}/\text{м}^3$. У разі відсутності даних про фонові концентрації для підземних

водних об'єктів замість $C_{\phi i}$ використовуються відповідні $\Gamma ДК_i$ для вод господарсько-питного водопостачання; γ_i – визначається за формулою (3.2.13).

У разі скидання забруднюючих речовин у складі продукції, сировини, відходів чи сміття або

забруднюючих речовин зі зворотними водами безпосередньо в підземний водний об'єкт маса скинутих забруднюючих речовин визначається на основі документів (якщо скид зафіксований) чи за результатами розслідування.

3.2.8. Розрахунок розміру відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок забруднення поверхневих і підземних вод фільтратом сміттєзвалищ та полігонів твердих побутових відходів

Розрахунок розміру відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок забруднення підземних вод фільтратом сміттєзвалищ та полігонів ТПВ, здійснюється за формулою

$$З = K_{\text{кат}} K_{\text{р.п}} L [(M_{\phi i1} \gamma_{i1}) + (M_{\phi i2} \gamma_{i2}) + \dots + (M_{\phi im} \gamma_{im})] \text{ грн,} \quad (3.2.27)$$

де $K_{\text{кат}}$, $K_{\text{р.п}}$, L – показники, аналогічні використаним у формулі (3.2.24); $M_{\phi i}$ – маса i -ї забруднюючої речовини, що потрапила у підземний водний об'єкт з фільтратом, т, яка розраховується за формулою

$$M_{\phi i} = W_{\phi} C_i \cdot 10^{-6}, \quad (3.2.28)$$

W_{ϕ} – об'єм фільтрату за розрахунковий період, м^3 , який визначається за формулою

$$W_{\phi} = 10^{-3} H_{\text{оп}} S_{\text{п}} + (W_w - W_{\phi.в}), \quad (3.2.29)$$

$H_{\text{оп}}$ – сума опадів на території розташування сміттєзвалища або полігону ТПВ за розрахунковий період, мм, за даними гідрометцентру; $S_{\text{п}}$ – площа діючого полі-

гону ТПВ, м^2 ; W_w – об'єм води, витрачений на зволоження відходів, м^3 ; $W_{\phi.в}$ – кількість фільтрату, видалена з полігону ТПВ (вивезена, знешкоджена, утилізована) за розрахунковий період, м^3 ; C_i – середня концентрація i -ї забруднюючої речовини у фільтраті, г/м^3 ; m – кількість забруднюючих речовин, що потрапила у підземний водний об'єкт з фільтратом; γ_i – визначається за формулою (3.2.13).

Починаючи з моменту встановлення факту впливу сміттєзвалища або полігону ТПВ на підземні води і до моменту припинення цього впливу, визначаються збитки за кожний розрахунковий період. Розрахунковий період рекомендується приймати за квартал (3 місяці).

Якщо зафіксовано забруднення поверхневих чи підземних вод, збитки розраховуються за умови, що весь об'єм фільтрату, який утворився упродовж розрахункового періоду, надходить у підземні води незалежно від того, чи

витікає частина фільтрату у вигляді поверхневого стоку.

У разі забруднення підземних вод фільтратом приймається, що кількість фільтрату, яка надійшла у підземні води за розрахунковий період, еквівалентна кількості фільтрату, що утворилася за той же період незалежно від того, що з урахуванням коефіцієнта фільтрації частина об'єму фільтрату перейде у підземні води за межами розрахункового періоду.

Розрахунок розміру відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок забруднення поверхневих вод фільтратом сміттєзвалищ та полігонів ТПВ, здійснюється за формулою

$$Z_a = K_{\text{кат}} K_{\text{р.п}} [(M_{\text{фi1}} \gamma_{i1}) + (M_{\text{фi2}} \gamma_{i2}) + \dots + (M_{\text{фim}} \gamma_{im})] \text{ грн}, \quad (3.2.30)$$

де $K_{\text{кат}}$, $K_{\text{р.п}}$ – показники, аналогічні використаним у формулі (3.2.24); $M_{\text{фi}}$ – розраховується за

формулою (3.2.28); γ_i – визначається за формулою (3.2.13).

У разі забруднення фільтратом поверхневих вод (витік за межі полігону і стік його по рельєфу незалежно від того, чи зафіксоване втікання фільтрату в поверхневий водний об'єкт) і за відсутності даних про забруднення підземних вод приймається, що кількість фільтрату, яка надійшла у поверхневі води за розрахунковий період, еквівалентна кількості фільтрату, що утворилася за той же період.

У разі неможливості визначення характеру впливу сміттєзвалищ та полігонів на водні об'єкти збитки розраховуються за варіантом забруднення підземних вод (формула (3.2.27)).

У разі неможливості проведення комплексного дослідження хімічного складу фільтрату як сміттєзвалищ, так і полігонів ТПВ приймається середньостатистичний вміст забруднюючих речовин у фільтраті згідно з дод. 8 (табл. Д.8.11).

3.2.9. Приклади розрахунків розмірів відшкодування збитків

Приклад 1. Розрахунок розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок скиду забруднюючих речовин у водний об'єкт зі зворотними водами, з перевищенням гранично-допустимого скиду

При перевірці очисних споруд каналізації населеного пункту Сумської області встановлено, що якість стічних вод після очистки не відповідає ГДС. Фактичні середні показники з 01 квітня до

30 червня 2011 р. згідно з результатами відомчої лабораторії складають:

- 35 г/м³ органічних речовин по БСК₂₀ при $C_{\text{ід}} = 15 \text{ г/м}^3$;
- 30 г/м³ завислих речовин при $C_{\text{ід}} = 15 \text{ г/м}^3$;
- 2,5 г/м³ нафтопродуктів при $C_{\text{ід}} = 0,3 \text{ г/м}^3$;
- 2,0 г/м³ речовини "n", для якої відсутня ГДК і відповідно не затверджена ведичина ГДС та допустима концентрація.

Інші показники не перевищували затверджених допустимих концентрацій.

Витрати стічних вод за цей період складали 20 000 м³/добу.

Скид стічних вод здійснювався у водний об'єкт рибогосподарського водокористування II категорії.

Розрахунок маси наднормативного скиду забруднюючих речовин у водний об'єкт здійснюється за формулою (3.2.1)

$$M_i = (C_{i\phi} - C_{ид}) Q_{i\phi} t \cdot 10^{-6},$$

де $Q_{i\phi} = 20\,000 \text{ м}^3/\text{добу} = 833,33 \text{ м}^3/\text{год}$; $t = 91 \text{ доба} = 2184 \text{ год}$.

Маса наднормативного скиду дорівнює:

для органічних речовин

$$M_{орг} = (35 - 15) \cdot 833,33 \cdot 2184 \times 10^{-6} = 36,40 \text{ т};$$

для завислих речовин

$$M_{зав} = (30 - 15) \cdot 833,33 \cdot 2184 \times 10^{-6} = 27,30 \text{ т};$$

для нафтопродуктів

$$M_{нафт} = (2,5 - 0,3) \cdot 833,33 \times 2184 \cdot 10^{-6} = 4,00 \text{ т};$$

для речовини "n"

$$M_n = (2,0 - 0) \cdot 833,33 \cdot 2184 \times 10^{-6} = 3,64 \text{ т}.$$

Розрахунок розмірів відшкодування збитків здійснюється за формулою (3.2.12)

$$З = K_{кат} K_p k_3 [(M_{i1} \gamma_{i1}) + (M_{i2} \gamma_{i2}) + \dots + (M_{im} \gamma_{im})],$$

де $K_{кат} = 1,6$ та $K_p = 1,10$ (згідно з дод. 8 (табл. Д.8.3)); $k_3 = 1,5$.

Питомий економічний збиток від забруднення водних ресурсів, віднесений до 1 тонни умовної забруднюючої речовини γ_i , визначається згідно з формулою (3.2.13)

$$\gamma_i = \gamma A_i, \gamma = 766,96 \text{ грн/т}.$$

Показник відносної небезпечності $A_i = 1/\Gamma ДК_i$ приймається згідно з [29] і [37] та складає: для органічних речовин $A_{орг} = 0,3$; для завислих речовин $A_{зав} = 0,1$; для нафтопродуктів $A_{нафт} = 20$; для речовини "n" $A_n = 500$;

$$\gamma_{орг} = 766,96 \cdot 0,3 = 230,09 \text{ грн/т};$$

$$\gamma_{зав} = 766,96 \cdot 0,1 = 76,70 \text{ грн/т};$$

$$\gamma_{нафт} = 766,96 \cdot 20 = 15339,20 \text{ грн/т};$$

$$\gamma_n = 766,96 \cdot 500 = 383480 \text{ грн/т}.$$

Визначимо розмір відшкодування збитків:

для органічних речовин

$$З_{орг} = 1,6 \cdot 1,10 \cdot 1,5 \cdot 36,40 \times 230,09 = 22110,73 \text{ грн};$$

для завислих речовин

$$З_{зав} = 1,6 \cdot 1,10 \cdot 1,5 \cdot 27,30 \times 76,70 = 5527,92 \text{ грн};$$

для нафтопродуктів

$$З_{нафт} = 1,6 \cdot 1,10 \cdot 1,5 \cdot 4,00 \times 15339,20 = 161981,95 \text{ грн};$$

для речовини "n"

$$З_n = 1,6 \cdot 1,10 \cdot 1,5 \cdot 3,64 \cdot 383480 = 3685089,41 \text{ грн}.$$

Загальний розмір відшкодування збитків складає:

$$\begin{aligned} Z_{\text{заг}} &= 22110,73 + 5527,92 + \\ &+ 161981,95 + 3685089,41 = \\ &= 3874710,01 \text{ грн.} \end{aligned}$$

Приклад 2. Розрахунок розмірів відшкодування збитків, заподіяних водним об'єктам унаслідок аварійного скиду забруднюючих речовин зі зворотними водами

Унаслідок аварії, що сталася на головній каналізаційній насосній станції міста Запорізької області, протягом 12 діб у р. Дніпро за межами міста на ділянці, що визначена як водний об'єкт рибогосподарського користування I категорії, скидалися стічні води місцевої каналізації із середньою концентрацією забруднюючих речовин: БСК_{повн} – 105 гО₂/м³, завислих речовин – 72,5 г/м³, нафтопродуктів – 8,57 г/м³. При цьому витрати стічних вод складали 35923,2 м³/добу.

Гранично-допустимі концентрації забруднюючих речовин у воді для водного об'єкта рибогосподарського користування I категорії складають: БСК_{повн} – 3 гО₂/м³, завислих речовин – 10 г/м³, нафтопродуктів – 0,05 г/м³.

Розрахунок маси скинутих забруднюючих речовин у водний об'єкт здійснюється за формулою (3.2.3)

$$M_i = (C_{i\phi} - C_{i\kappa}) Q_{i\phi} t \cdot 10^{-6},$$

де $Q_{i\phi} = 35923,2 \text{ м}^3/\text{добу} = 1496,8 \text{ м}^3/\text{год}$; $t = 12 \text{ діб} = 288 \text{ год}$.

Маса наднормативного скиду порівнює:

для органічних речовин

$$M_{\text{орг}} = (105 - 3) \cdot 1496,8 \cdot 288 \times 10^{-6} = 43,97 \text{ т};$$

для завислих речовин

$$M_{\text{зав}} = (72,5 - 10) \cdot 1496,8 \cdot 288 \times 10^{-6} = 26,94 \text{ т};$$

для нафтопродуктів

$$M_{\text{нафт}} = (8,57 - 0,05) \cdot 1496,8 \times 288 \cdot 10^{-6} = 3,67 \text{ т}.$$

Розрахунок розмірів відшкодування збитків здійснюється за формулою (3.2.17)

$$Z = K_c K_{\text{кат}} K_p k_3 [(M_{i1} \gamma_{i1}) + (M_{i2} \gamma_{i2}) + \dots + (M_{im} \gamma_{im})],$$

де $K_c = 1,5$; $K_{\text{кат}} = 2$ (згідно з дод. 8 (табл. Д.8.2)); $K_p = 1,28$ (згідно з дод. 8 (табл. Д.8.3)); $k_3 = 1,5$.

Питомий економічний збиток від забруднення водних ресурсів, віднесений до 1 тонни умовної забруднюючої речовини, γ_i визначається згідно з формулою (3.2.13)

$$\gamma_i = \gamma A_i, \gamma = 766,96 \text{ грн/т}.$$

Показник відносної небезпечності $A_i = 1/\Gamma\text{ДК}_i$ приймається згідно з [29] і [37] та складає: для органічних речовин $A_{\text{орг}} = 0,3$; для завислих речовин $A_{\text{зав}} = 0,1$; для нафтопродуктів $A_{\text{нафт}} = 20$;

$$\gamma_{\text{орг}} = 766,96 \cdot 0,3 = 230,09 \text{ грн/т};$$

$$\gamma_{\text{зав}} = 766,96 \cdot 0,1 = 76,70 \text{ грн/т};$$

$$\begin{aligned} \gamma_{\text{нафт}} &= 766,96 \cdot 20 = \\ &= 15339,20 \text{ грн/т}. \end{aligned}$$

Визначимо розмір відшкодування збитків:

для органічних речовин

$$Z_{\text{орг}} = 1,5 \cdot 2 \cdot 1,28 \cdot 1,5 \cdot 43,97 \times \\ \times 230,09 = 58274,25 \text{ грн};$$

для завислих речовин

$$Z_{\text{зав}} = 1,5 \cdot 2 \cdot 1,28 \cdot 1,5 \cdot 26,94 \times \\ \times 76,70 = 11901,88 \text{ грн};$$

для нафтопродуктів

$$Z_{\text{нафт}} = 1,5 \cdot 2 \cdot 1,28 \cdot 1,5 \times \\ \times 3,67 \cdot 15339,20 = 324258,42 \text{ грн.}$$

Загальний розмір відшкодування збитків складає:

$$Z_{\text{заг}} = 58274,25 + 11901,88 + \\ + 324258,42 = \mathbf{394434,55 \text{ грн.}}$$

Приклад 3. Розрахунок розмірів відшкодування збитків, обумовлених самовільним використанням водних ресурсів та порушенням умов водокористування, встановлених у дозволі на спеціальне водокористування

Згідно з актом перевірки від 10.03.2011 р., ТОВ "Прогрес" здійснює водокористування з поверхневих вод р. Інгул без спеціального дозволу, чим порушує право державної власності на воду.

Відповідно до довідки підприємства, кількість використаної води з 01.01.2011 р. по 10.03.2011 р. складає 600 м³.

Розрахунок виконується за формулою (3.2.23)

$$Z_{\text{сам}} = 100 W T_{\text{ар}},$$

де $W = 600 \text{ м}^3$ – об'єм води, використаний самовільно без дозволу на спеціальне водокористування; $T_{\text{ар}} = 39,12 \text{ грн/100 м}^3$ – норматив

збору за спеціальне водокористування, грн/м³, що діє в регіоні на момент виявлення порушення. Норматив збору за спеціальне водокористування визначається згідно з Податковим кодексом України [30, ст. 325], також він наведений у дод. 5 (табл. Д.5.1).

Таким чином, **сума збитків** складає:

$$Z_{\text{сам}} = 100 \cdot 600 \cdot 39,12/100 = \\ = \mathbf{23472,00 \text{ грн.}}$$

Приклад 4. Розрахунок розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок забруднення підземних вод забруднюючими речовинами

У червні 2011 р. на нафтобазі в Донецькій області, внаслідок аварійного порушення герметичності резервуара для зберігання бензину, в підземні води протягом двох тижнів надійшло 1,5 т бензину. Нафтобаза за 2 доби (з початку скиду) забезпечила ліквідацію аварійної ситуації.

Забруднення зазнали ґрунтові води, які залягають на глибині 4,0...4,5 м від поверхні землі.

Величина збитків, обумовлена забрудненням підземних вод, розраховується за формулою (3.2.24)

$$Z_{\text{п}} = K_{\text{кат}} K_{\text{р.п}} L M_{\text{пі}} \gamma_{\text{р}},$$

де $K_{\text{кат}} = 5$ (дод. 8 (табл. Д.8.2)); $K_{\text{р.п}} = 1,34$ (дод. 8 (табл. Д.8.10)); $L = 1,0$ (для ґрунтових підземних вод); маса забруднюючої речовини, що потрапила в підземні води, $M_{\text{пі}} = 1,5 \text{ т}$.

Питомий економічний збиток від забруднення водних ресурсів, віднесений до 1 тонни умовної забруднюючої речовини, визначається згідно з формулою (3.2.13)

$$\gamma_i = \gamma A_i, \gamma = 766,96 \text{ грн/т.}$$

Показник відносної небезпечності $A_i = 1/\text{ГДК}_i$ приймається згідно з [29] та [37] і складає для нафтопродуктів $A_{\text{нафт}} = 20$;

$$\gamma_{\text{нафт}} = 766,96 \cdot 20 = 15339,20 \text{ грн/т.}$$

Визначимо розмір відшкодування збитків:

$$З_{\text{п}} = 5 \cdot 1,34 \cdot 1,0 \cdot 1,5 \cdot 15339,20 = 154158,96 \text{ грн.}$$

Приклад 5. Розрахунок розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок забруднення підземних вод фільтратом полігону твердих побутових відходів

Необхідно визначити збитки від забруднення підземних вод внаслідок впливу полігону ТПВ "Дальницькі кар'єри" в Одеській області.

Факт забруднення ґрунтових вод був встановлений у травні 2011 р. після виявлення зміни смакової якості води в найближчих до полігону колодязях села Дальник, що розташоване за 3 км від полігону. Попередні хіміко-аналітичні дослідження колодязної води в селі та в спостережних свердловинах дозволили встановити факт забруднення підземних вод, що

виявився у підвищеному вмісті в них азоту амонійного, нітратного і нітритного, БСК і ХСК.

Спеціальними дослідженнями встановлено, що в результаті розширення сміттєзвалища і виходу його на територію з послабленим протифільтраційним природним екраном (тобто через порушення правил експлуатації полігону) відбулося проникнення фільтрату в підземні води, внаслідок чого були забруднені підземні води в напрямку їх потоку на площі 320 га.

У геологічному відношенні район займає частину заплави і надзаплавної тераси р. Великий Дальник; на глибині до 20 м знаходяться піщано-глинисті відклади, які підстеляються глинами.

Водовмісні породи представлені дрібно- і середньозернистими пісками з коефіцієнтом фільтрації 1 м/добу, активною пористістю 0,18.

Потужність водоносного горизонту в середньому дорівнює 12 м.

Середні концентрації забруднюючих речовин C_i в підземних водах у межах забрудненої ділянки, за даними досліджень та їх ГДК для питної води, вказані у табл. 3.2.1.

Державною екологічною інспекцією було видано припис перебазувати сміття з незахищеної ділянки на ділянку, захищену протифільтраційним екраном, що було виконано упродовж 6 місяців.

За довідкою Одеського гідро-метцентру сумарна кількість опадів за розрахунковий період складала 130 мм. Утилізація та видалення фільтрату з території полігону за цей час не проводилися. Площа полігону ТПВ "Дальницькі кар'єри" (що покрита сміттям на даний період) складає 42 га. Ділянка з неякісним протифільтраційним екраном 1,4 га.

Розрахунок збитків, пов'язаних із забрудненням підземних вод

Об'єм забруднених вод визначається за формулою (3.2.26)

$$V = F m n_a,$$

де $F = 3\,200\,000\text{ м}^2$ – площа забруднення; $m = 12\text{ м}$ – середня по-

тужність забрудненої частини водоносного горизонту; $n_a = 0,18$ – активна пористість водонасичених порід (див. дод. 8 (табл. Д.8.9));

$$V = 3\,200\,000 \cdot 12 \cdot 0,18 = 6\,912\,000\text{ м}^3.$$

Маса забруднюючих речовин, що надійшла в підземні води з фільтратом полігону ТПВ, розраховується за формулою (3.2.25)

$$M_{\text{пi}} = V (C_i - C_{\text{фi}}) \cdot 10^{-6},$$

де середню та фонову концентрацію забруднюючої речовини C_i та $C_{\text{фi}}$ беремо з табл. 3.2.1.

Результати розрахунків маси забруднюючих речовин наведені у табл. 3.2.2.

Таблиця 3.2.1. Середні концентрації забруднюючих речовин та їх гранично-допустимі концентрації

Показник	Середня концентрація	ГДК	Показник	Середня концентрація	ГДК
	г/м ³			г/м ³	
БСК _{повн}	18	3	Сульфати	660	500
ХСК	96	15	Нафтопродукти	0,6	0,1
Азот амонійний	14	1	Залізо	1,1	0,1
Азот нітритний	3,5	3,3	Свинець	0,06	0,03
Азот нітратний	170	45			

Таблиця 3.2.2. Маси забруднюючих речовин, що надійшли в підземні води

Показник	Маса, т	Показник	Маса, т
БСК _{повн}	103,7	Сульфати	1105,9
ХСК	559,9	Нафтопродукти	3,5
Азот амонійний	89,9	Залізо	6,9
Азот нітритний	1,4	Свинець	0,2
Азот нітратний	864,0		

Величина збитків розраховується за формулою (3.2.24)

$$Z_{\Pi} = K_{\text{кат}} K_{\text{р.п}} L M_{\Pi i} \gamma_i,$$

де $K_{\text{кат}} = 5$ (див. дод. 8 (табл. Д.8.2)); $K_{\text{р.п}} = 1,43$ (див. дод. 8 (табл. Д.8.10)); $L = 1,0$ (для ґрунтових підземних вод); γ_i визначається за формулою (3.2.13)

$$\gamma_i = \gamma A_i, \gamma = 766,96 \text{ грн/т};$$

$$A_i = 1/\text{ГДК}_i.$$

Результати розрахунків величини збитків, пов'язаних із забрудненням підземних вод, наведені у табл. 3.2.3.

Розрахунок збитків, заподіяних державі через забруднення підземних вод унаслідок впливу полігону в процесі його функціонування упродовж розрахункового періоду

Розрахунок проводиться за період 6 місяців (період винесення сміття з уразливої ділянки на захищену щодо впливу фільтрату на підземні води). Об'єм води, що надійшов на площу ТПВ за розрахунковий період і перетворився у фільтрат, визначається за формулою (3.2.29)

$$W_{\text{ф}} = 10^{-3} H_{\text{оп}} S_{\Pi} + (W_{\text{в}} - W_{\text{ф.в}}) \text{ м}^3,$$

де $H_{\text{оп}} = 130$ мм – сума опадів на території полігону ТПВ за розрахунковий період; $S_{\Pi} = 420\,000 \text{ м}^2$ – площа діючого полігону ТПВ; $W_{\text{в}} = 0 \text{ м}^3$ – об'єм води, витрачений на зволоження відходів; $W_{\text{ф.в}} = 0 \text{ м}^3$ – кількість фільтрату, видалена з полігону ТПВ за розрахунковий період;

$$W_{\text{ф}} = 10^{-3} \cdot 130 \cdot 420\,000 + (0 - 0) = 54\,600 \text{ м}^3.$$

Середньостатистичні концентрації забруднюючих речовин у фільтраті полігону ТПВ відповідно до дод. 8 (табл. Д.8.11) наведені у табл. 3.2.4.

Маса забруднюючих речовин, яка потрапила у підземні води з фільтратом, розраховується за формулою (3.2.28)

$$M_{\text{ф}i} = W_{\text{ф}} C_i \cdot 10^{-6} \text{ т.}$$

Результати розрахунків маси забруднюючих речовин, яка потрапила у підземні води з фільтратом, наведені у табл. 3.2.5.

Величина збитків розраховується за формулою (3.2.27)

$$Z = K_{\text{кат}} K_{\text{р.п}} L [(M_{\text{ф}i1} \gamma_{i1}) + (M_{\text{ф}i2} \gamma_{i2}) + \dots + (M_{\text{ф}im} \gamma_{im})],$$

де $K_{\text{кат}}$, $K_{\text{р.п}}$, L – показники, аналогічні використаним у формулі (3.2.24); γ_i визначається за формулою (3.2.13).

Результати розрахунків величини збитків, заподіяних державі через забруднення підземних вод унаслідок впливу полігону в процесі його функціонування упродовж розрахункового періоду, наведені у табл. 3.2.6.

Загальна сума збитків за попереднє забруднення підземних вод і за забруднення впродовж періоду перенесення звалища складає:

$$Z_{\text{заг}} = Z_{\Pi} + Z = 1611620,82 + 1151498,51 = 2763119,33 \text{ грн.}$$

Таблиця 3.2.3. Розрахунок величини збитків

Показник	Маса M_{pi} , т	A_i	γ_i , грн/т	$З_p$, грн
БСК _{повн}	103,7	0,33	253,10	187662,26
ХСК	559,9	0,07	53,69	214936,37
Азот амонійний	89,9	1,0	766,96	492990,38
Азот нітритний	1,4	0,30	230,09	2303,20
Азот нітратний	864,0	0,02	15,34	94764,38
Сульфати	1105,9	0,002	1,53	12097,99
Нафтопродукти	3,5	10,0	7669,60	191931,74
Залізо	6,9			378379,72
Свинець	0,2	33,33	25562,78	36554,78
Всього сума збитків				1611620,82

Таблиця 3.2.4. Середньостатистичні концентрації забруднюючих речовин у фільтраті полігону твердих побутових відходів

Показник	C_i , г/м ³	Показник	C_i , г/м ³
БСК _{повн}	1400	Сульфати	950
ХСК	1650	Нафтопродукти	250
Азот амонійний	620	Залізо	10
Азот нітритний	12,50	Свинець	0,15
Азот нітратний	1850		

Таблиця 3.2.5. Маси забруднюючих речовин, які потрапили у підземні води з фільтратом

Показник	Маса $M_{\phi i}$, т	Показник	Маса $M_{\phi i}$, т
БСК _{повн}	76,44	Сульфати	51,87
ХСК	90,09	Нафтопродукти	13,65
Азот амонійний	33,85	Залізо	0,55
Азот нітритний	0,68	Свинець	0,0082
Азот нітратний	101,01		

Таблиця 3.2.6. Розрахунок величини збитків

Показник	Маса $M_{\phi i}$, т	γ_i , грн/т	$З_p$, грн
БСК _{повн}	76,44	253,10	138330,79
ХСК	90,09	53,69	34584,06
Азот амонійний	33,85	766,96	185625,41
Азот нітритний	0,68	230,09	1118,70
Азот нітратний	101,01	15,34	11078,88
Сульфати	51,87	1,53	567,43
Нафтопродукти	13,65	7669,60	748533,79
Залізо	0,55		30160,70
Свинець	0,0082	25562,78	1498,75
Всього сума збитків			1151498,51

3.3. Оцінка економічного збитку, заподіяного рибному господарству внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища

3.3.1. Загальні відомості

Порядок проведення розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству, визначається *Методикою розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища* [23].

Методика застосовується при здійсненні державного контролю в галузі охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів і є обов'язковою для інспекторів Державної екологічної інспекції Мінінекобезпеки України і посадових осіб, спеціально уповноважених органів інших міністерств і відомств, яким надані права державних інспекторів з охорони навколишнього природного середовища.

Методика не поширюється на проведення обчислення розмірів шкоди, яка заподіяна рибному господарству внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення цінних видів водних біоресурсів громадянами України, іноземними громадянами та особами без громадянства. Таке відшкодування встановлюється за відповідними таксами, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України [34].

Розрахунки збитків, заподіяних рибному господарству внаслідок порушення правил рибальства та охорони рибних запасів, проводяться за іншою методикою [24].

Методика розроблена відповідно до таких законодавчих актів: Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища"; Закону України "Про тваринний світ"; Положення про Державну екологічну інспекцію Міністерства охорони навколишнього природного середовища України.

У методиці визначається порядок розрахунку розмірів збитків, заподіяних рибному господарству внаслідок забруднення рибогосподарських водойм стічними водами, шкідливими речовинами та проведення на водоймах будь-яких робіт з порушенням природоохоронного законодавства, що призвели до загибелі риби (рис. 3.4), знищення нерестовищ, зниження рибопродуктивності водойм юридичними та фізичними особами, в т. ч. іноземними у рибогосподарських водоймах України.

Згідно зі ст. 12 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" та ст. 58 Закону України "Про тваринний світ" підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані

компенсувати шкоду, заподіяну ними внаслідок забруднення та іншого негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Державній екологічній інспекції Мінприроди України та її орга-

нам на місцях надано право подавати позови про відшкодування збитків і втрат, заподіяних унаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Рис. 3.4. Збитки, заподіяні рибному господарству в Харківській області у липні 2011 р.

3.3.2. Розрахунок величини збитків

Основними вихідними даними для розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству, можуть бути акти, рапорти, повідомлення, службові записки, фотографії, кіно- і відеострічки та інші документи, підготовлені інспекторами органів Держекоінспекції України, Мінрибгоспу України або особами, що безпосередньо спостерігали випадки загибелі риби, забруднення водойм та завдання іншої шкоди рибогосподарським водоймам, прямі підрахунки і ви-

міри, результати контрольних виловів, а також офіційні дані компетентних науково-дослідних організацій про стан рибних ресурсів даного водного об'єкта.

Підрахунок збитків здійснюється на основі формул (3.3.1)–(3.3.8), окремо за кожним видом (або за групою біологічно близьких видів), за кожною стадією розвитку риб з наступним складанням цих результатів.

Середні біологічні показники основних промислових видів риб

беруться відповідно до дод. 9 (табл. Д.9.1 і Д.9.2).

Спочатку визначаються загальні втрати рибного господар-

ства в натуральному вираженні, далі – у вартісному, які обчислюються за цінами на рибу для цього регіону в даний період.

3.3.2.1. Збитки рибному господарству, заподіяні внаслідок забруднення водойми

У даному випадку обчислюються прямі збитки і збитки від втрати потомства.

Прямі збитки в натуральному вираженні розраховуються за кількістю загиблої риби, молоді*, личинок та ікри** на одиницю площі, її середньою вагою і площею негативного впливу на гідробіонтів за формулою

$$N = nSM + \frac{n_1MSK'}{100} + \frac{n_2MSK}{100} \text{ кг}, \quad (3.3.1)$$

де n , n_1 , n_2 – середня кількість відповідно загиблих риби, личинок, ікри, шт./м²; S – площа негативного впливу пошкодження, м²; M – середня маса дорослої особини, кг; K' , K – коефіцієнти промислового повернення від личинок та ікри відповідно, %.

Розрахунок збитків від втрати потомства ведеться за кількістю загиблих риб, плодючістю самок, кратністю нересту, коефіцієнтом промислового повернення і середньою вагою риб за формулою

$$N = n \frac{r}{100} Q \cdot C \frac{K}{100} M \text{ кг}, \quad (3.3.2)$$

де n – кількість загиблої риби, шт.; r – частка самок, %; Q – середня плодючість самки, тис. шт. ікринок; C – кратність нересту, разів; K – коефіцієнт промислового повернення від ікри, %.

Збитки від загибелі кормових організмів у натуральному вираженні визначаються за такими формулами:

для планктону

$$N = \frac{SHn(p/b)K_1A}{100K_2} \text{ т}; \quad (3.3.3)$$

для бентосу

$$N = \frac{Sn(p/b)K_1A}{100K_2} \text{ т}, \quad (3.3.4)$$

де S – площа пошкодження, м²; H – глибина водойми, м; n – середня концентрація кормових організмів, г/м³ (для планктону) та г/м² (для бентосу); p/b – коефіцієнт переведення біомаси кормових організмів у продукцію; K_1 –

* Молодь риби приймається за статевозрілу рибу.

** Личинки та ікра в розрахунках приймаються як статевозріла риба з урахуванням коефіцієнта промислового повернення за період їх розвитку до дорослої особини.

показник гранично можливого використання кормової бази рибою, %; K_2 – кормовий коефіцієнт для переведення продукції кормових організмів у рибопродукцію;

$A = 10^{-6}$ – коефіцієнт переведення грамів у тонни.

Коефіцієнти по кормовій базі (кормові організми) риб наведені в дод. 9 (табл. Д.9.2).

3.3.2.2. Збитки, заподіяні рибному господарству внаслідок незаконного добування піщано-гравійної суміші, днопоглиблювання, несанкціонованих гідромеханізованих та вибухових робіт

Такі збитки розраховуються за рибопродуктивністю нерестовищ, загибеллю кормових організмів та молоді риб.

Збитки від втрат нерестовищ розраховуються в залежності від наявності вихідних даних за такими формулами:

а) за рибопродуктивністю нерестовищ –

$$N = SP \text{ кг}, \quad (3.3.5)$$

де P – середня рибопродуктивність нерестовищ за промисловим поверненням, кг/га;

б) від втрат потомства –

$$N = Sn \frac{r}{100} Q \cdot C \frac{K}{100} M \text{ кг}, \quad (3.3.6)$$

де n – кількість плідників на нерестовищах, шт./га.

Збитки від попадання ікри, личинок і молоді риб у рефулер земснаряда визначаються за формулою

де n – кількість ікри, личинок, молоді риб кожного виду, шт./м³ води; V – об'єм вибраного ґрунту, м³; R – кратність розбавлення ґрунту водою; M – середня маса дорослої особини, кг.

Збитки від загибелі кормових організмів визначаються за формулами (3.3.3), (3.3.4).

Розрахунок втрати рибопродуктивності водойми P , кг/га, при проведенні вибухових робіт здійснюється за формулою (3.3.5)

$$N = SP \text{ кг}.$$

Підсумкова величина збитків береться за максимальною з розрахованих величин втрат від загибелі риб або загибелі кормових організмів. Підсумовування їх не допускається.

3.3.3. Приклад розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству

Розрахунок виконано для умов Київського водосховища.

Унаслідок скиду забруднених вод у водосховище спостерігалося загибель риби на площі 0,5 га.

Концентрація загиблої риби, шт./м², складає: лящ 0,1; судак 0,05; окунь 2.

Середня вага однієї дорослої особини риби: лящ 1,2 кг; судак 1,9 кг; окунь 0,25 кг.

Прямий збиток визначається за формулою (3.3.1)

для ляща $N = 0,1 \cdot 5000 \cdot 1,2 = 600$ кг;

для судака $N = 0,5 \cdot 5000 \cdot 1,9 = 475$ кг;

для інших $N = 2 \cdot 5000 \cdot 0,25 = 2500$ кг.

Всього: 3575 кг.

Таким чином, унаслідок скиду стічних вод у Київське водосховище прямі збитки рибному господарству склали 3575 кг.

Крім цього, збитки рибному господарству будуть заподіяні від втрати потомства. Розрахунок ведеться за кількістю загиблих самок r , їх плодючістю Q , кратністю нересту C , коефіцієнтом промислового повернення K , середньою масою риб M за формулою (3.3.2).

Кількість риби, що загинула внаслідок забруднення водосховища, складає:

лящ – $600 \text{ кг} : 1,2 \text{ кг} = 500$ шт.;

судак – $475 \text{ кг} : 1,9 \text{ кг} = 250$ шт.;

окунь – $2500 \text{ кг} : 0,25 \text{ кг} = 10\,000$ шт.

З дод. 9 (табл. Д.9.1) беруться середні біологічні показники з основних промислових видів риб (табл. 3.3.1).

Розрахунок проводиться за кожним видом риби окремо:

для ляща $N = 500 \cdot 50 \times \times 120\,000 \cdot 9 \cdot 0,003/100 \cdot 1,2 = 9720$ кг;

для судака $N = 250 \cdot 50 \times \times 300\,000 \cdot 6 \cdot 0,001/100 \cdot 1,9 = 4275$ кг;

для окуня $N = 10\,000 \cdot 50 \times \times 25\,000 \cdot 7 \cdot 0,005/100 \cdot 0,25 = 21875$ кг.

Всього: 35870 кг.

Таблиця 3.3.1. Середні біологічні показники загиблої риби

Види риб	M , кг	Q , тис. шт.	C , разів	r , %	K , %
Лящ	1,20	120	9	50	0,003
Судак	1,90	300	6		0,001
Окунь	0,25	25	7		0,001

3.4. Оцінка економічного збитку, заподіяного рибному господарству внаслідок порушення правил рибальства та охорони водних живих ресурсів

3.4.1. Загальні відомості

Оцінка економічного збитку, заподіяного рибному господарству внаслідок порушення правил рибальства, виконується на основі *Методики розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству внаслідок порушень правил ри-*

бальства та охорони водних живих ресурсів [24]. Методика розроблена відповідно до статей 60, 63 Закону України "Про тваринний світ" [15], пункту 55 Тимчасового порядку ведення рибного

господарства і здійснення рибальства [36].

Методика призначена для розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству України юридичними та фізичними особами (підприємцями), у тому числі іноземними, внаслідок незаконного (з порушенням правил рибальства та охорони водних живих ресурсів) добування або знищення запасів водних живих ресурсів у територіальних та внутрішніх водах, на континентальному шельфі та у виключній (морській) економічній зоні України.

Підставою та основними вихідними даними для розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству порушенням правил рибальства та охорони водних живих ресурсів, можуть бути акти, рапорти, повідомлення, службові записки, фотографії та інші документи, складені посадовими особами спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів, спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань рибного господарства та посадовими особами їх територіальних органів, посадовими особами підприємств, установ та організацій, що здійснюють охорону, використання і відтворення тваринного світу, та громадськими інспекторами у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, особами, що безпосередньо спостерігали ті або інші

вияви спричинення збитків, прямі підрахунки і виміри, результати контрольних виловів, а також офіційні відомості науково-дослідних установ та організацій про стан сировинних запасів даного об'єкта промислу та інші аспекти спричинення збитків.

Збитки відшкодовуються у разі: загибелі риби (на всіх стадіях розвитку), інших водних живих ресурсів, а також їх незаконного вилучення з водних об'єктів (рис. 3.5), зменшення запасів риби, інших водних живих ресурсів при погіршенні умов їх існування і відтворення.

Рис. 3.5. Факти незаконного вилучення риби з рибогосподарських водоймищ Закарпатської області

Збитки визначаються однаково як для освоєних, так і неосвоєних промислом водних об'єктів.

Методика встановлює порядок підрахунку тієї частини збитків, визначення якої піддається кількісному обліку.

Вартісні показники в Методиці подаються у національній валюті України. За необхідності

вони перераховуються за офіційним курсом валют, установленим Національним банком України на момент виявлення збитків, заподіяних рибному господарству. Перелік середніх біологічних показників основних видів риб, інших водних живих ресурсів як складової частини розрахунків заподіяних збитків наводиться в дод. 10.

Підрахунок збитків, заподіяних рибному господарству в ре-

зультаті скидання у водні об'єкти стічних вод та інших відходів, а також спричинених унаслідок проведення будівельних та інших видів робіт, проводиться за відповідними методиками.

Визначення обсягів збитків та розміри стягнень за незаконне добування (збирання) або знищення цінних видів риб, інших водних живих ресурсів за цією Методикою здійснюють посадові особи органів рибоохорони.

3.4.2. *Визначення та розрахунок заподіяних збитків*

Визначення заподіяних збитків підраховується послідовно. Спочатку підраховується розмір прямих збитків у вартісному вираженні, а потім збитки від втрати потомства.

Сума величин безпосередніх збитків та від втрати потомства приймається за загальний збиток, завданий рибному господарству внаслідок загибелі або незаконного вилучення водних живих ресурсів з водних об'єктів (далі – водойми).

3.4.2.1. *Прямі збитки*

Для риб, водних безхребетних і водних живих ресурсів "сидячих" видів (крім водних рослин) –

$$N_1 = Z \left(nM + \frac{n_1 MK_1}{100} + \frac{n_2 MK_2}{100} \right), \quad (3.4.1)$$

де N_1 – розмір збитків, заподіяних загибеллю особин або їх незакон-

У разі якщо зниження запасів водних живих ресурсів під впливом несприятливих факторів проявляється протягом періоду до 5 років, то збитки, розраховані за наведеними нижче формулами, множаться на число років, протягом яких діють ці фактори.

Методика розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству внаслідок загибелі чи незаконного вилучення риби, інших водних живих ресурсів (на всіх стадіях розвитку), наведена далі.

ним вилученням з водного середовища, грн; Z – вартість продукції, виготовленої з 1 кг сировини, за діючими роздрібними ринковими цінами регіону на момент проведення розрахунку збитків, грн; n – кількість загиблих або незаконно добутих з водойми статевозрілих особин, шт.; M – середня маса статевозрілої особини, кг; n_1, n_2 – кількість загиблих личи-

нок та ікри відповідно, шт.; k_1, k_2 – коефіцієнти промислового повернення від личинок та ікри відповідно, %.

Для морських ссавців –

$$N_1 = n Z, \quad (3.4.2)$$

де N_1 – розмір збитків, заподіяних загибеллю або незаконним добуванням ссавців, грн; n – кількість загиблих або незаконно добутих ссавців, шт.; Z – вартість продукції, виготовленої з одного ссавця середнього промислового розміру, за діючими роздрібними ринковими цінами регіону на мо-

мент проведення розрахунку збитків, грн.

Для водних рослин за формулою

$$N_1 = p Z, \quad (3.4.3)$$

де N_1 – розмір збитків, заподіяних загибеллю або незаконним добуванням рослин, грн; p – загальна маса загиблих або незаконно добутих рослин, кг; Z – вартість продукції, виготовленої з 1 кг сировини, за діючими роздрібними ринковими цінами регіону на момент проведення розрахунку збитків, грн.

3.4.2.2. Збитки від втрати потомства

Для риб, водних безхребетних і водних живих ресурсів "сидячих" видів –

$$N_2 = \frac{n Q K M r C}{10000} Z, \quad (3.4.4)$$

де N_2 – розмір збитків, заподіяних втратою потомства, грн; n – кількість загиблих або незаконно добутих статевозрілих особин, шт.; Q – середня плодючість ікринок, личинок, шт.; K – коефіцієнт промислового повернення від ікри (личинок), %; r – відносна частина (або частка) самок у стаді, %; C – кратність нересту, раз; Z – вартість продукції, виготовленої з 1 кг сировини, за діючими роз-

дрібними ринковими цінами регіону на момент проведення розрахунку збитків, грн.

Для морських ссавців –

$$N_2 = n Q C Z, \quad (3.4.5)$$

де N_2 – розмір збитків, заподіяних втратою потомства, грн; n – кількість загиблих або незаконно добутих самок, шт.; Q – середня плодючість самок, шт.; C – кратність щеніння, раз; Z – вартість продукції, виготовленої з одного екземпляра морського ссавця середніх розмірів, за діючими роздрібними ринковими цінами регіону на момент проведення розрахунку збитків, грн.

3.4.2.3. Збитки, заподіяні рибному господарству погіршенням умов відтворення

Для риб, водних безхребетних і водних живих ресурсів "сидячих" видів та водних рослин –

$$N_3 = S (b - b_1) Z, \quad (3.4.6)$$

де N_3 – збитки від погіршення умов відтворення, грн; S – площа, на якій проявляється дія несприятливих факторів, га; b – продуктивність ділянки за

даним об'єктом промислу до початку дії несприятливого фактора, кг/га*; b_1 – продуктивність ділянки за даним об'єктом промислу після дії несприятливого фактора, кг/га; Z – вартість продукції, одержаної з 1 кг сировини, за діючими роздрібними ринковими цінами регіону на момент проведення розрахунку збитків, грн.

Для морських ссавців –

$$N_3 = Z(n_1 - n_2) + \frac{ZQC(n_1 - n_2)r}{100}, \quad (3.4.7)$$

де N_3 – збитки від погіршення умов відтворення, грн; Z – вартість продукції, виготовленої з одного екземпляра морського ссавця середнього розміру, за діючими роздрібними ринковими цінами регіону на момент проведення розрахунку

збитків, грн; n_1, n_2 – кількість особин відповідно до початку та після дії несприятливих факторів, шт.

Науково-дослідними установами та організаціями або рибогосподарськими організаціями на основі існуючих у їх розпорядженні матеріалів, що стосуються даної ділянки, а за відсутності таких – за даними аналогічних ділянок, схожих за рибогосподарськими характеристиками, або на основі експертних оцінок визначаються такі показники:

K – коефіцієнт промислового повернення;

b – продуктивність ділянок за даним об'єктом промислу;

Q – середня плодючість водних живих ресурсів;

r – відносна частка самок у стаді;

C – кратність нересту або щеніння;

p – середня маса об'єкта промислу.

3.4.3. Приклади розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству

Приклад 1. Унаслідок різких добових коливань рівня води на Каховському водосховищі відбу-

лося осушення нерестовищ, що обумовило загибель ікри карася.

Загальна кількість загиблої ікри складає $n_2 = 2320,54$ млн ікри-

* У разі якщо ця ділянка має промислове значення, продуктивність розраховується шляхом ділення кількості видобутої на ділянці риби, безхребетних, водних живих ресурсів "сидячих" видів, водних рослин на площу.

Якщо на ділянці промисел перерахованих об'єктів лову не здійснюється (наприклад, на нерестовищах, зонах розмноження), то продуктивність розраховується виходячи зі значення ділянки у відтворенні та промислового поверненні риби та інших названих вище об'єктів.

Якщо ділянка має як промислове, так і репродуктивне значення, то продуктивність являє собою суму величин, які розраховані за обома наведеними способами.

нок, вартість 1 кг карася – $Z = 15,00$ грн.

У табл. 3.4.1 наведені середні біологічні показники даного виду риб для Каховського водосховища (згідно з дод. 10).

Таблиця 3.4.1. Перелік середніх біологічних показників видів риб

Види риб	M , кг	Q , тис. шт.	C , раз	r	K
				%	
Карась	0,480	120	4	50	0,004

Для розрахунку суми прямих збитків скористаємося формулою (3.4.1). Для нашого випадку вона буде мати такий вигляд:

$$N_1 = Z \left(\frac{n_2 M K_2}{100} \right);$$

$$N_1 = 15,00 \times \left(\frac{2\,320\,540\,000 \cdot 0,480 \cdot 0,004}{100} \right) = 668315,52 \text{ грн.}$$

Збитки від утрат потомства обчислюємо за формулою (3.4.4)

$$N_2 = \frac{n Q K M r C}{10\,000} Z,$$

де n – кількість загиблих або незаконно добутих статевозрілих особин, шт., яку розраховуємо за формулою

$$n = \frac{n_2 K_2}{100};$$

$$n = \frac{2\,320\,540\,000 \cdot 0,004}{100} = 92822 \text{ шт.}$$

Отже, збитки від утрат потомства

$$N_2 = \frac{92\,822 \cdot 120\,000 \cdot 0,004 \cdot 0,480 \cdot 50 \cdot 4}{10\,000} \times 15 = 6415856,64 \text{ грн.}$$

Загальні збитки складають:

$$668315,52 + 6415856,64 = 7084172,16 \text{ грн.}$$

Приклад 2. Рибалками виловлено в забороненій зоні водойми Харківської області 20 екземплярів ляща та 10 екземплярів судака. Роздрібна ринкова ціна риби за 1 кг на момент проведення розрахунку збитків склала: лящ 25,00 грн, судак 45,00 грн.

У табл. 3.4.2 наведені середні біологічні показники виловлених видів риб для водойм Харківської області (згідно з дод. 10).

Таблиця 3.4.2. Перелік середніх біологічних показників видів риб

Види риб	M , кг	Q , тис. шт.	C , раз	r	K
				%	
Лящ	0,860	246	4	50	0,001
Судак	1,300	262	2	60	

Визначаємо прямі збитки для кожного виду риб за формулою (3.4.1). Для даного прикладу вона буде мати такий вигляд:

$$N_1 = Z n M;$$

$$\text{лящ} - 25,00 \cdot 20 \cdot 0,860 = 430,00 \text{ грн};$$

$$\text{судак} - 45,00 \cdot 10 \cdot 1,300 = 585,00 \text{ грн.}$$

Прямі збитки, заподіяні незаконним виловом риби, складають:

$$430,00 + 585,00 = 1015,00 \text{ грн.}$$

Розраховуємо збитки від утрати потомства за формулою (3.4.4)

$$N_2 = \frac{nQKMrC}{10\,000} Z;$$

для ляща

$$N_2 = \frac{20 \cdot 246000 \cdot 0,001 \cdot 0,86 \cdot 50 \cdot 4}{10\,000} \times$$

$$\times 25,00 = 2115,60 \text{ грн.}$$

для судака

$$N_2 = \frac{10 \cdot 262000 \cdot 0,001 \cdot 1,3 \cdot 60 \cdot 2}{10\,000} \times$$

$$\times 45,00 = 1839,24 \text{ грн.}$$

Збитки від утрати потомства

$$N_2 = 2115,60 + 1839,24 = \\ = 3954,84 \text{ грн.}$$

Загальні збитки складають:

$$1015,00 + 3954,84 = \\ = 4969,84 \text{ грн.}$$

Приклад 3. Рибалками рибодобувної організації було вилов-

лено у водоймищі Харківської області молодь ляща понад допустиму норму, чим порушено Правила рибальства у внутрішніх водних об'єктах України. Улов молоді ляща складав 100 % (300 шт.), що на 92 % перевищує допустимі 8 %.

Середні біологічні показники даного виду риб для водойм Харківської області наведені у табл. 3.4.2.

Незаконна частина улову

$$n = \frac{300 \cdot 92}{100} = 276 \text{ шт.}$$

Прямі збитки

$$N_1 = Z M n = 25,00 \cdot 0,860 \cdot 276 = \\ = 5934 \text{ грн.}$$

Збитки від утрати потомства

$$N_2 = \frac{nQKMrC}{10\,000} Z = \\ = \frac{276 \cdot 246000 \cdot 0,001 \cdot 0,860 \cdot 50 \cdot 4}{10\,000} \times \\ \times 25,00 = 29195,28 \text{ грн.}$$

Загальні збитки складають:

$$5934 + 29195,28 = 35129,28 \text{ грн.}$$

3.5. Оцінка економічного збитку, заподіяного земельним ресурсам

3.5.1. Загальні відомості

Оцінка економічного збитку, заподіяного земельним ресурсам, виконується на основі *Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через по-*

рушення природоохоронного законодавства [22].

Методика розроблена відповідно до Законів України "Про охорону навколишнього природного середовища", "Про відходи" та

інших нормативно-правових актів. Цей документ встановлює порядок розрахунку розмірів відшкодування шкоди суб'єктами господарювання та фізичними особами в процесі їх діяльності через за-

бруднення земель хімічними речовинами, їх засмічення промисловими (рис. 3.6), побутовими та іншими відходами (рис. 3.7) і поширюється на всі землі України незалежно від форм їх власності.

Рис. 3.6. Засмічення земель промисловими відходами

Рис. 3.7. Засмічення земель побутовими відходами

Методика застосовується під час встановлення розмірів шкоди від забруднення (засмічення) земель будь-якого цільового призначення, що сталося внаслідок не-санкціонованих (непередбачених

проектами, дозволами) скидів (викидів) речовин, сполук і матеріалів, внаслідок порушення норм екологічної безпеки у разі зберігання, транспортування та проведення вантажно-розвантажуваль-

них робіт, використання пестицидів і агрохімікатів, токсичних речовин, виробничих і побутових відходів, самовільного розміщення промислових, побутових та інших відходів.

Такий нормативний документ не поширюється на визначення розмірів шкоди, яка завдана земельним ресурсам унаслідок їх радіоактивного і бактеріального забруднення.

3.5.2. Порядок визначення забруднення (засмічення) земель

Землі вважаються забрудненими, якщо в їх складі виявлені негативні кількісні або якісні зміни, що сталися в результаті господарської діяльності чи впливу інших чинників. При цьому зміни можуть бути зумовлені не тільки появою в зоні аерації нових шкідливих речовин, яких раніше не було, а і збільшенням вмісту речовин, що перевищує їх ГДК, які характерні для складу незабрудненого ґрунту або у порівнянні з даними агрохімічного паспорта (для земель сільськогосподарського призначення).

Землі вважаються засміченими, якщо на відкритому ґрунті наявні сторонні предмети і матеріали, сміття без відповідних дозволів, що призвело або може призвести до забруднення навколишнього природного середовища.

Факти забруднення (засмічення) земель встановлюються уповноваженими особами, які здійснюють державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства шляхом оформлення актів перевірок, протоколів про адміністративне правопорушення та інших матеріалів, що

підтверджують факт забруднення та засмічення земель.

Визначення обсягу забруднення земельних ресурсів у кожному випадку є самостійним завданням через різноманітність геоморфологічних, геологічних та гідрологічних умов. За наявності інформації про кількість (об'єм, масу) забруднюючої речовини, яка проникла у певний шар землі, визначаються площа, глибина проникнення.

Якщо за зовнішніми ознаками забруднення земельної ділянки неможливо встановити площу забруднення чи глибину проникнення, такі параметри визначають за допомогою спеціалізованих організацій, які виконують еколого-геологічні роботи.

При виявленні засмічення визначаються на місці обсяги засмічення відходами та інші показники, які необхідні для визначення розмірів шкоди.

Об'єм відходів, що спричинили засмічення, встановлюють за об'ємними характеристиками цього засмічення через добуток площі засмічення земельної ділянки та товщини шару цих відходів. Товщину шару відходів ділянки визначають вимірюванням.

3.5.3. Визначення розмірів шкоди внаслідок забруднення земель

Розміри шкоди обчислюються уповноваженими особами, що здійснюють державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства, на основі актів перевірок, протоколів про адміністративне правопорушення та інших матеріалів, що підтверджують факт забруднення земель, протягом шести місяців з дня виявлення порушення.

Основою розрахунків розміру шкоди від забруднення земель є нормативна грошова оцінка земельної ділянки, яка зазнала забруднення.

Розмірною одиницею для розрахунку величини шкоди приймається товща землі в 0,2 м (об'єм ґрунтової маси 2000 м³ на один гектар земної поверхні).

Витрати для здійснення заходів щодо зниження чи ліквідації забруднення земель збільшуються залежно від глибини просочування забруднюючої речовини у співвідношенні 10:3 (тобто при збільшенні глибини в 10 разів відносно товщі землі 0,2 м витрати для ліквідації забруднення збільшуються в 3 рази).

Забруднюючі речовини, що спричинили забруднення земельної ділянки, поділені на чотири групи небезпечності, основою для визначення яких є величини ГДК та орієнтовно допустимих концентрацій (ОДК) хімічних речовин у ґрунті (дод. 11, табл. Д.11.1).

Розмір шкоди від забруднення земель визначається за формулою

$$P_{\text{ш}} = A \Gamma_{0.3} \Pi_{\text{д}} K_{\text{з}} K_{\text{н}} K_{\text{ег}} \text{ грн, (3.5.1)}$$

де $A = 0,5$ – питомі витрати на ліквідацію наслідків забруднення земельної ділянки; $\Gamma_{0.3}$ – нормативна грошова оцінка земельної ділянки, що зазнала забруднення (засмічення), грн/кв.м; $\Pi_{\text{д}}$ – площа забрудненої земельної ділянки, кв. м; $K_{\text{з}}$ – коефіцієнт забруднення земельної ділянки, що характеризує кількість забруднюючої речовини в об'ємі забрудненої землі залежно від глибини просочування; $K_{\text{н}}$ – коефіцієнт небезпечності забруднюючої речовини, значення якого визначається за дод. 1; $K_{\text{ег}}$ – коефіцієнт еколого-господарського значення земель, який визначається за дод. 11 (табл. Д.11.2).

Довідку про нормативну грошову оцінку земельної ділянки, що зазнала забруднення, надають територіальні органи спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань земельних ресурсів.

Грошова оцінка земель, по яких не проведено її визначення, здійснюється із застосуванням відповідних понижувальних коефіцієнтів до нормативної грошової оцінки угідь, зазначених нижче, по відповідному адміністративному району (місту обласного підпорядкування):

а) для перелогів – до $\Gamma_{0.3}$ орних земель 0,95;

б) для лісових земель – до $\Gamma_{0.3}$ сільськогосподарських угідь 0,7;

в) для полезахисних лісосмуг та насаджень – до $\Gamma_{0,3}$ орних земель 0,9;

г) для чагарників – до $\Gamma_{0,3}$ пасовищ 0,8;

г) для забудованих земель – до $\Gamma_{0,3}$ сільськогосподарських угідь 0,2;

д) для заболочених земель – до $\Gamma_{0,3}$ сіножатей 0,5;

е) для відкритих земель – до $\Gamma_{0,3}$ пасовищ 0,5.

Довідку про нормативну грошову оцінку відповідних угідь по адміністративному району (місту обласного підпорядкування) надають територіальні органи спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань земельних ресурсів.

Грошова оцінка, розрахована за цією методикою, використовується в формулі (3.5.1) замість нормативної грошової оцінки земельної ділянки.

Коефіцієнт забруднення землі K_3 визначається в залежності від наявності відомостей про об'єм забруднюючої речовини за формулами (3.5.2) або (3.5.4).

При наявності інформації про об'єм забруднюючої речовини, що проникла у землю, значення K_3 обчислюється за формулою

$$K_3 = \frac{O_{3,p}}{T_{3,ш} \Pi_d I_{\Pi}}, \quad (3.5.2)$$

де $O_{3,p}$ – об'єм забруднюючої речовини, m^3 ; $T_{3,ш}$ – товща земельного шару, що є розмірною одиницею для розрахунку витрат на

ліквідацію забруднення залежно від глибини просочування і дорівнює 0,2 м; I_{Π} – індекс поправки до витрат на ліквідацію забруднення залежно від глибини просочування забруднюючої речовини (див. дод. 11, табл. Д.11.3).

При наявності інформації лише про масу забруднюючої речовини, що проникла у землю, об'єм забруднюючої речовини розраховується за формулою

$$O_{3,p} = \frac{B_{3,p}}{\Pi_{3,p}}, \quad (3.5.3)$$

де $B_{3,p}$ – маса забруднюючої речовини, т; $\Pi_{3,p}$ – відносна густина забруднюючої речовини, t/m^3 , значення якої знаходиться за дод. 11 (табл. Д.11.4).

Якщо вміст забруднюючої речовини встановлювався за результатами інструментально-лабораторного контролю, K_3 визначається за формулою

$$K_3 = \frac{C_{3,p} \Gamma_{\Pi}}{T_{3,ш} I_{\Pi} K_{роз}}, \quad (3.5.4)$$

де $C_{3,p}$ – концентрація (масова частка) забруднюючої речовини за результатами інструментально-лабораторного контролю, mg/kg ; Γ_{Π} – товща земельного шару (глибина), на яку зафіксовано просочування забруднюючої речовини, м; $K_{роз}$ – розрахунковий коефіцієнт, що дорівнює 1 000 000 mg/kg .

Результат обчислень K_3 за формулами (3.5.2) або (3.5.4) заокруглюють і записують до одного знака після коми.

При розрахованому значенні $K_3 < 1$ його значення береться рівним 1,0.

Якщо за наявною інформацією розрахувати коефіцієнт забруднення землі K_3 неможливо, він береться рівним 1,0.

Значення коефіцієнта небезпечності забруднюючої речовини K_n приймається відповідно до груп небезпечності згідно з дод. 11 (табл. Д.11.1).

Якщо в результаті аварійних та інших ситуацій у ґрунт потрапили речовини (сировина) у чистому вигляді (кислоти, луги та ін.), коефіцієнт небезпечності забруднюючої речовини K_n береться рівним 4,0.

Якщо за результатами інструментально-лабораторного дослідження виявлено зміни величини інтегрального показника мінералізації/засоленості (через вимірювання сухого (щільного) залишку витяжки ґрунту, електропровідності витяжки ґрунту) у порівнянні зі складом незабрудненого ґрунту, які сталися внаслідок неорганізованих скидів речовин, сполук і матеріалів, а також в аварійних та інших ситуаціях, коефіцієнт небезпечності забруднюючої речовини K_n береться рівним 2,5.

Коефіцієнт еколого-господарського значення земель $K_{ег}$ приймається відповідно до категорії земель, що зазнали забруднення, або їх статусу як таких, що підлягають особливій охороні, згідно з дод. 11 (табл. Д.11.2).

Якщо за шкалою еколого-господарського значення земель (див.

дод. 11 (табл. Д.11.2)) забруднена земельна ділянка може бути класифікована за декількома категоріями земель чи статусом охорони, для розрахунків обирається коефіцієнт еколого-господарського значення земель $K_{ег}$ з максимальним значенням серед відповідних коефіцієнтів.

Довідку про віднесення земельної ділянки, що зазнала забруднення, до категорій за цільовим призначенням надають територіальні органи спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань земельних ресурсів.

Довідку про віднесення земельної ділянки, що зазнала забруднення, до особливо цінних земель надають територіальні органи спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань земельних ресурсів.

Загальний розмір відшкодування при одночасному забрудненні земельної ділянки декількома забруднюючими речовинами (але одним суб'єктом господарювання чи фізичною особою) визначається за формулою

$$P_{ш.заг} = P_{ш.макс} + 0,5 \cdot (P_{ш1} + P_{ш2} + \dots + P_{шn}) \text{ грн,} \quad (3.5.5)$$

де $P_{ш.макс}$ – максимальний з усіх розрахованих окремо для кожної забруднюючої речовини розмір шкоди від забруднення земельної ділянки, грн; $P_{ш1}$, $P_{ш2}$ та $P_{шn}$ – розраховані розміри шкоди від забруднення земельної ділянки

іншими забруднюючими речовинами, грн.

Форма розрахунку наведена в дод. 11 (табл. Д.11.7).

3.5.4. Визначення розмірів шкоди внаслідок засмічення земель

Розміри шкоди обчислюються уповноваженими особами, що здійснюють державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства, на основі актів перевірок, протоколів про адміністративне правопорушення та інших матеріалів, що підтверджують факт засмічення земель, протягом шести місяців з дня виявлення порушення.

Основою розрахунків розміру шкоди від засмічення земель є нормативна грошова оцінка земельної ділянки, що засмічена.

Відходи, що спричинили засмічення земельної ділянки, класифікуються за чотирма класами небезпечності згідно із ДСанПіН 2.2.7.029–99 "Державні санітарні правила і норми. Гігієнічні вимоги щодо поводження з промисловими відходами та визначення класу їх небезпеки для здоров'я населення" [5], чинними нормативними документами у сфері поводження з відходами (див. дод. 11 (табл. Д.11.5)).

Віднесення відходів, що спричинили засмічення земельної ділянки, до категорії небезпечних (токсичних) відходів здійснюється відповідно до чинних нормативних документів у сфері поводження з відходами, затверджених у встановленому порядку, переліків небезпечних (токсичних) відходів тощо.

Розмір шкоди внаслідок засмічення земель визначається за формулою

$$P_{ш.з} = A B \Gamma_{0.3} \Pi_{д.з} K_{з.з} \times K_{н.в} K_{ег} \text{ грн}, \quad (3.5.6)$$

де $A = 0,5$ – питомі витрати на ліквідацію наслідків засмічення земельної ділянки; B – коефіцієнт перерахунку, що при засміченні земельної ділянки побутовими, промисловими та іншими відходами дорівнює 10, а небезпечними (токсичними) відходами – 100; $\Gamma_{0.3}$ – нормативна грошова оцінка земельної ділянки, що зазнала засмічення, грн/м²; $\Pi_{д.з}$ – площа засміченої земельної ділянки, м²; $K_{з.з}$ – коефіцієнт засмічення земельної ділянки, що характеризує ступінь засмічення її відходами, який визначається за дод. 11 (табл. Д.11.6); $K_{н.в}$ – коефіцієнт небезпечності відходів, який визначається за дод. 11 (табл. Д.11.5); $K_{ег}$ – коефіцієнт еколого-господарського значення земель, який визначається за дод. 11 (табл. Д.11.2).

Довідку про нормативну грошову оцінку земельної ділянки, що зазнала засмічення, надають територіальні органи спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань земельних ресурсів.

Грошова оцінка земель, по яких не проведено її визначення, здійснюється за пунктом 3.5.3.

Розрахована грошова оцінка використовується в формулі (3.5.6) замість нормативної грошової оцінки земельної ділянки $\Gamma_{0.3}$.

Значення коефіцієнта засмічення земельної ділянки $K_{3.3}$ приймається за ступенем її засмічення, визначеним в залежності від

об'єму відходів, згідно з дод. 11 (табл. Д.11.6).

Для земель, що засмічені багатотоннажними (більше 10 000 т) відходами гірничодобувної промисловості, коефіцієнт засмічення земельної ділянки $K_{3.3}$ береться рівним 1,0.

Форма розрахунку наведена в дод. 11 (табл. Д.11.8).

3.5.5. Приклади розрахунку розмірів шкоди

Приклади розрахунку шкоди від забруднення земель наведені у табл. 3.5.1 та 3.5.2. При-

клад розрахунку шкоди від засмічення земель наведені у табл. 3.5.3.

Таблиця 3.5.1. Приклад розрахунку розміру шкоди від забруднення мазутом земель транспорту

№ з/п	Показники		Позначення показника	Джерела одержання або розрахунок показника	Значення показника (коефіцієнта)
1	Площа забрудненої ділянки, кв. м		Π_d	За актом про забруднення земель та за матеріалами спеціальних вишукувань	1000
2	Глибина просочування забруднюючої речовини, м		Γ_p		—
3	Забруднююча речовина		—		Мазут
4	Маса забруднюючої речовини, т		$B_{з.р}$		—
5	в тому числі	залишилося на поверхні	—		—
6		проникло в землю	—		—
7	Відносна густина забруднюючої речовини, т/куб. м		$\Pi_{з.р}$	Табл. Д.11.4	—
8	Об'єм забруднюючої речовини, куб. м		$O_{з.р}$	За актом про забруднення земель	50
9	в тому числі	залишилося на поверхні	—		50
10		проникло в землю	—		—

Продовж. табл. 3.5.1

№ з/п	Показники	Позначення показника	Джерела одержання або розрахунок показника	Значення показника (коефіцієнта)
11	Концентрація (масова частка) забруднюючої речовини за результатами інструментально-лабораторного контролю, мг/кг	$C_{з.р}$	За протоколом вимірювань	—
12	Розмірна одиниця для розрахунку коефіцієнта забрудненості землі, м	$T_{з.ш}$	Постійна величина	0,2
13	Індекс поправки до витрат	I_p	Табл. Д.11.3	0,1
14	Розрахунковий коефіцієнт, мг/кг	$K_{роз}$	Постійна величина	1 000 000
15	Питомі витрати на ліквідацію наслідків забруднення	A	Постійна величина	0,5
16	Нормативна грошова оцінка земельної ділянки (проіндексована), грн/кв. м	$\Gamma_{0.3}$	За довідкою територіального органу Держкомзему	86,35
17	Коефіцієнт забруднення земельної ділянки (при $K_z < 1$ береться рівним 1,0)	K_z	Формула (3.5.2) або (3.5.4)	2,5
18	Коефіцієнт небезпечності забруднюючої речовини	K_n	Табл. Д.11.1	4
19	Коефіцієнт еколого-господарського значення земель	$K_{ег}$	Табл. Д.11.2	1
20	Розмір шкоди, грн	$P_{ш}$	Формула (3.5.1)	431750,00

Таблиця 3.5.2. Приклад розрахунку розміру шкоди від забруднення земель нафтопродуктами (ділянка особливо цінних земель)

№ з/п	Показники	Позначення показника	Джерела одержання або розрахунок показника	Значення показника (коефіцієнта)
1	Площа забрудненої ділянки, кв. м	P_d	За актом про забруднення земель та за матеріалами спеціальних вишукувань	200
2	Глибина просочування забруднюючої речовини, м	Γ_p		0,2

Продовж. табл. 3.5.2

№ з/п	Показники	Позначення показника	Джерела одержання або розрахунок показника	Значення показника (коефіцієнта)
3	Забруднююча речовина	—		Нафтопродукти (неполярні вуглеводні)
4	Маса забруднюючої речовини, т	$B_{з.р}$		—
5	в тому числі залишилося на поверхні	—		—
6	проникло в землю	—		—
7	Відносна густина забруднюючої речовини, т/куб. м	$\Pi_{з.р}$	Табл. Д.11.4	—
8	Об'єм забруднюючої речовини, куб. м	$O_{з.р}$	За актом про забруднення земель або формула (3.5.3)	—
9	в тому числі залишилося на поверхні	—		—
10	проникло в землю	—		—
11	Концентрація (масова частка) забруднюючої речовини за результатами інструментально-лабораторного контролю, мг/кг	$C_{з.р}$	За протоколом вимірювань	40 000
12	Розмірна одиниця для розрахунку коефіцієнта забрудненості землі, м	$T_{з.ш}$	Постійна величина	0,2
13	Індекс поправки до витрат	$I_{п}$	Табл. Д.11.3	0,1
14	Розрахунковий коефіцієнт, мг/кг	$K_{роз}$	Постійна величина	1 000 000
15	Питомі витрати на ліквідацію наслідків забруднення	A	Постійна величина	0,5
16	Нормативна грошова оцінка земельної ділянки (проіндексована), грн/кв. м	$\Gamma_{о.з}$	За довідкою територіального органу Держкомзему	74,68
17	Коефіцієнт забруднення земельної ділянки (при $K_3 < 1$ береться рівним 1,0)	K_3	Формула (3.5.2) або (3.5.4)	0,4 (1,0)
18	Коефіцієнт небезпечності забруднюючої речовини	$K_{н}$	Табл. Д.11.1	4
19	Коефіцієнт еколого-господарського значення земель	$K_{ег}$	Табл. Д.11.2	3,5
20	Розмір шкоди, грн	$P_{ш}$	Формула (3.5.1)	104552,00

Таблиця 3.5.3. Приклад розрахунку розміру шкоди від засмічення земель (помірно небезпечні відходи)

№ з/п	Показники	Позначення показника	Джерела одержання або розрахунок показника	Значення показника (коефіцієнта)
1	Площа засміченої ділянки, кв. м	$P_{д.з}$	За актом про засмічення земель та за матеріалами спеціальних вишукувань	450
2	Об'єм відходів, куб. м	O_v		340
3	Питомі витрати на ліквідацію наслідків засмічення	A	Постійна величина	0,5
4	Коефіцієнт перерахунку, що при засміченні земельної ділянки побутовими, промисловими та іншими відходами дорівнює 10, а небезпечними (токсичними) відходами – 100	B	Змінна величина	10
5	Нормативна грошова оцінка земельної ділянки (проіндексована), грн/кв.м	$\Gamma_{o.з}$	За довідкою територіального органу Держкомзему	63,62
6	Коефіцієнт засмічення земельної ділянки	$K_{з.з}$	Табл. Д.11.6	4
7	Коефіцієнт небезпечності відходів	$K_{н.в}$	Табл. Д.11.5	1,5
8	Коефіцієнт еколого-господарського значення земель	$K_{ег}$	Табл. Д.11.2	1
9	Розмір шкоди, грн	$P_{ш.з}$	Формула (3.5.6)	858870,00

3.6. Оцінка економічного збитку, заподіяного внаслідок самовільного користування надрами

3.6.1. Загальні відомості

Для визначення розмірів збитків, завданих державі видобуванням корисних копалин за відсутності дозвільної документації на користування надрами, застосовується *Методика визначення розмірів відшкодування збитків,*

заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами [21].

Зазначена методика розроблена відповідно до Кодексу України про надра, Податкового кодексу України, Кодексу України про

адміністративні правопорушення, Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища", Гірничого закону України та інших нормативно-правових актів про надра.

Методика встановлює основні вимоги щодо порядку визначення заподіяних збитків і поширюється на посадових осіб, які уповноважені здійснювати державний нагляд (контроль) за використанням і охороною надр, відповідно до наданих їм повноважень.

В основу нарахування збитків покладена базова ставка збитків у частках мінімальної заробітної плати, наведена у дод. 12 (табл. Д.12.1).

Методика застосовується при визначенні відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами, у тому числі торфу загальною глибиною розробки понад два метри.

Збитки, заподіяні внаслідок порушення законодавства про надра, підлягають компенсації державі юридичними та фізичними особами, у тому числі іноземними особами та особами без громадянства, відповідно до законодавства.

Факт самовільного користування надрами (рис. 3.8) встановлюється особами, які уповноважені здійснювати державний контроль (нагляд) за використанням і охороною надр під час проведення планових та позапланових заходів державного нагляду (контролю).

Для встановлення факту самовільного користування надрами та визначення обсягу видобутих надр використовується пряме вимірювання (заміри розробок, кар'єрів, накопичених надр) разом з аналізом матеріалів геологорозвідувальних робіт (геологічні, гідрогеологічні карти родовищ за їх наявності).

Рис. 3.8. Факти самовільного видобування піску в Харківській області

3.6.2. Розрахунок збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами

Збитки розраховуються особами, які уповноважені здійснювати державний нагляд (контроль) за використанням і охороною надр.

Розмір збитків, виявлених за фактом самовільного користування надрами, визначається шляхом встановлення обсягу самовільно видобутих надр D_i , помноженого на базову ставку (див. дод. 12, табл. Д.12.1) відшкодування збитків P_i , за формулою

$$З = \sum_{i=1}^k (P_i N D_i), \quad (3.6.1)$$

де P_i – базова ставка збитків у частках мінімальної заробітної плати; N – величина мінімальної заробітної плати, грн; D_i – обсяг самовільно видобутих надр, т; м³; кг.

Для визначення обсягу самовільно видобутих надр безпосередньо на місці видобування виконують прямі вимірювання лінійних розмірів: довжини, ширини та висоти, розраховують об'єм через добуток лінійних розмірів за допомогою відповідного засобу вимірювальної техніки, що має метрологічне підтвердження.

3.6.3. Приклад розрахунку збитків

Приклад розрахунку збитків від порушення законодавства про використання та охорону надр

при самовільному користуванні надрами наведений у табл. 3.6.1.

Таблиця 3.6.1. Приклад розрахунку збитків при самовільному користуванні надрами

№ з/п	Показники	Позначення	Одиниця виміру	Джерело отримання або розрахунок показників	Значення
1	Обсяг самовільно добутого піску формувального	Д	т	Прямий метод (безпосереднє замірювання)	18,20
2	Базова ставка збитків у частках мінімальної заробітної плати	P	м.з.пл. / т	Дод. 12 (табл. Д.12.1)	2,36
3	Величина мінімальної заробітної плати	N	грн	Закон України "Про державний бюджет України"	1004,00
4	Розмір відшкодування збитків	З	грн	РНД	43123,81

Розрахунок: $З = 18,20 \cdot 1004,00 \cdot 2,36 = 43123,81$ грн.

3.7. Оцінка економічного збитку, заподіяного лісовим ресурсам

3.7.1. Загальні відомості

З метою посилення охорони лісів, збереження лісових ресурсів і підвищення ефективності їх використання затверджені *такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу* [35] підприємствами, установами, організаціями та громадянами:

- незаконним вирубуванням та пошкодженням дерев і чагарників до ступеня припинення росту (дод. 13, табл. Д.13.1) (рис. 3.9 та 3.10);

- пошкодженням дерев і чагарників до ступеня неприпинення росту (див. дод. 13, табл. Д.13.2);

- знищенням або пошкодженням лісових культур, природного підросту та самосіву на землях, призначених для відновлення лісу (див. дод. 13, табл. Д.13.3);

- знищенням або пошкодженням сіянців, саджанців у лісових розсадниках і на плантаціях (див. дод. 13, табл. Д.13.4);

- самовільною заготівлею сіна та випасання худоби на лісових ділянках (див. дод. 13, табл. Д.13.5);

- знищенням або пошкодженням відмежувальних знаків у лісах (див. дод. 13, табл. Д.13.6);

- пошкодженням сіножатей, пасовищ і ріллі на землях лісогосподарського призначення (див. дод. 13, табл. Д.13.7);

- знищенням або пошкодженням лісоосушувальних ка-

нав, дренажних систем і доріг на лісових ділянках (див. дод. 13, табл. Д.13.8);

- порушенням правил заготівлі лісової підстилки (див. дод. 13, табл. Д.13.9);

- порушенням правил заготівлі лікарських рослин, дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід тощо (див. дод. 13, табл. Д.13.10).

Рис. 3.9. Незаконне вирубування дерев на лісосіках Закарпаття

Рис. 3.10. Незаконна порубка хвойних насаджень

Зазначені *такси* застосовуються також для обчислення шкоди, заподіяної знищенням,

пошкодженням чи незаконною рубкою окремих дерев, груп дерев, чагарників на сільськогосподарських

угіддях, садибах, присадибних, дачних і садових ділянках, що не належать до лісового фонду.

3.7.2. Порядок проведення індексації такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу

Починаючи з 1 січня 2009 р. проводиться індексація такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу підприємствами, установами, організаціями та громадянами, яка розраховується за формулою

$$H_i = H_{\pi} I / 100,$$

де H_i , H_{π} – проіндексовані розміри такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу в поточному та попередньому роках, гривень з копійками (з округленням до двох десяткових знаків) за одну одиницю; I – індекс споживчих

цін (індекс інфляції) за попередній рік, %. У разі коли індекс споживчих цін (індекс інфляції) за попередній рік не перевищує 100 %, індексація такс не проводиться.

Під час проведення індексації базовим вважається значення такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу, що утворився станом на 31 грудня 2008 р., а для нововведених такс – на 31 грудня року їх введення.

Індекс споживчих цін розраховується Держстатом. Інформація про його розмір за попередній рік подається щороку до 1 лютого Мінприроди та Держлісагентству.

3.7.3. Приклади обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу

Приклад 1. Обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу незаконним вирубуванням та пошкодженням дерев і чагарників до ступеня припинення росту

Згідно з адміністративним протоколом від 20.11.2010 року щодо дотримання вимог природоохоронного законодавства, встановлено факт незаконної заготівлі сухостійних дерев породи "клен"

громадянином Т., що призвело до пошкодження дерев до ступеня припинення росту.

Розрахунок розміру шкоди виконаний згідно з дод. 13 (табл. Д.13.1) у вигляді таблиці (табл. 3.7.1).

Згідно з п. 2 приміток до табл. Д.13.1 суму збитку зменшено удвічі:

$$3 = 504,00 : 2 = 252,00 \text{ грн.}$$

Таблиця 3.7.1. Розрахунок розміру шкоди

№ з/п	Діаметр дерева у корі біля шийки кореня, см	Кількість дерев	За кожне дерево, зрубане до ступеня припинення росту, грн	Розрахунок шкоди, грн
1	≤ 10	12	42,00	12 · 42,00 = 504,00
	Всього	12		504,00

Індексація такс для обчислення розміру шкоди проводиться за формулою

$$H_i = H_{\Pi} I / 100.$$

Індекс споживчих цін за попередні роки: $I = 122,3 \%$ за 2008 р., $I = 112,3 \%$ за 2009 р.

Сума заподіяної шкоди складає:

$$\begin{aligned} 3 &= 252,00 \cdot \frac{122,3}{100} \cdot \frac{112,3}{100} = \\ &= 346,10 \text{ грн.} \end{aligned}$$

Приклад 2. Обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу пошкодженням дерев і чагарників до ступеня неприпинення росту

При обстеженні 16 вересня 2010 року полезахисних лісових смуг було виявлено пошкодження

унаслідок несанкціонованого випалювання стерні, що призвело до пошкодження дерев до ступеня неприпинення росту.

Розрахунок шкоди виконано згідно з дод. 13 (табл. Д.13.2) у вигляді таблиці (табл. 3.7.2).

Індексація такс для обчислення розміру шкоди проводиться за формулою

$$H_i = H_{\Pi} I / 100.$$

Індекс споживчих цін за попередні роки: $I = 122,3 \%$ за 2008 р., $I = 112,3 \%$ за 2009 р.

Сума заподіяної шкоди складає:

$$\begin{aligned} 3 &= 86084,00 \cdot \frac{122,3}{100} \cdot \frac{112,3}{100} = \\ &= 118230,26 \text{ грн.} \end{aligned}$$

Таблиця 3.7.2. Розрахунок заподіяної шкоди

№ з/п	Діаметр дерева на висоті пенька у корі, см	Кількість дерев, шт.	За кожне дерево, пошкоджене до ступеня припинення росту для степової зони, грн	Розрахунок шкоди, грн
1	≤ 10	310	11,00	$11,00 \cdot 310 = 3410,00$
2	10,1...14,0	286	26,00	$26,00 \cdot 286 = 7436,00$
3	14,1...18,0	242	58,00	$58,00 \cdot 242 = 14036,00$
4	18,1...22,0	97	126,00	$126,00 \cdot 97 = 12222,00$
5	22,1...26,0	79	216,00	$216,00 \cdot 79 = 17064,00$
6	26,1...30,0	101	316,00	$316,00 \cdot 101 = 31916,00$
	Всього	1115		86084,00

3.8. Оцінка економічного збитку, заподіяного мисливському фонду

3.8.1. Загальні відомості

Полювання є одним з видів користування тваринним світом і полягає у здобичі диких тварин.

Право на полювання в межах визначених для цього мисливських угідь мають громадяни України, які досягли 18-річного віку, одержали у встановленому порядку дозвіл на добування мисливських тварин та інші документи, що засвідчують право на полювання.

Добування мисливських тварин здійснюється за дозволом — ліцензією або відстрільною картою.

За ліцензією здійснюється полювання на кабана (рис. 3.11), лань, оленів благородного (рис. 3.12) та плямистого, козулю, лося, муфлон, білку, бабака, бобра, нутрію вільну, ондатру, куниць лісову та кам'яну, норку американську, тхора лісового.

За відстрільною картою здійснюється полювання на пернату дичину, кроля дикого, зайця-русака (рис. 3.13), єнотоподібного собаку, вовка та лисицю (рис. 3.14).

Ліцензії видаються мисливцям користувачем мисливських угідь, який отримує їх у спеціально уповноваженому центральному органі виконавчої влади у галузі мисливського господарства та полювання або визначеному ним органі. Відстрільні картки видаються мисливцям користувачем мисливських угідь.

Порушенням правил полювання визнається полювання, здійснюване особою, яка не володіє правом на полювання, або що не відповідає іншим, встановленим законом, вимогам знаходження в мисливських угіддях з мисливською зброєю, собаками або ловецькими птахами без дозволу, здобичі більше, ніж передбачено дозволом, кількості тварин або порушення інших умов ліцензії.

Відповідно до ст. 43 Закону України "Про мисливське господарство та полювання" [10] та з метою посилення боротьби з браконьерством, збереження державного мисливського фонду затверджені *такси для обчислення розміру відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства та полювання (крім видів, занесених до Червоної книги України)* [27], що наведені у дод. 14 (табл. Д.14.1).

Такси для обчислення розміру відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства та полювання, затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі охорони навколишнього природного середовища і спеціально уповноваже-

ним центральним органом виконавчої влади в галузі мисливського господарства та полювання за

погодженням з центральним органом виконавчої влади з питань фінансів.

Рис. 3.11. Кабан

Рис. 3.12. Олень благородний

Рис. 3.13. Заєць-русак

Рис. 3.14. Лисиця

3.8.2. Приклад розрахунку шкоди

Шкода, заподіяна громадянином Івановим С.Ф. внаслідок незаконного добування зайця-русака на території обходу № 2 мис-

ливського господарства Миколаївської області, розраховується за табл. 3.8.1.

Таблиця 3.8.1. Приклад розрахунку шкоди, заподіяної мисливському господарству

№ з/п	Незаконне добування або знищення	Кількість, од.	Розмір стягнення, грн за одну особину	Розрахунок шкоди, грн
1	Заєць-русак	1	500,00	500,00
	Всього	1		500,00

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Аварійний викид – викид забруднюючих речовин в атмосферне повітря, який стався внаслідок промислової чи транспортної аварії, катастрофи, стихійного лиха.

Аварійний скид – скид забруднюючих речовин із зворотними водами, який стався внаслідок промислової чи транспортної аварії.

Викид речовини – це надходження речовини в атмосферу від джерел забруднення.

Викид – надходження в атмосферне повітря забруднюючих речовин або суміші таких речовин.

Виключна (морська) економічна зона – морські райони, зовні прилеглі до територіального моря України, включаючи райони навколо островів, що їй належать. Ширина виключної (морської) економічної зони становить до

200 морських миль, відлічених від тих самих вихідних ліній, що і територіальне море України.

Використання води – процес вилучення води для використання у виробництві з метою отримання продукції та для господарсько-питних потреб населення, а також без її вилучення для потреб гідроенергетики, рибництва, водного, повітряного транспорту та інших потреб.

Відкриті землі – землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом, що включають у себе незабудовані землі, поверхня яких зовсім або майже не покрита будь-якою рослинністю (кам'янисті місця, піски, яри, мочарі, солончаки), а також сухі відкриті землі з особливим рослинним покривом.

Відпрацьоване закрите джерело іонізуючого випромінювання – це джерело іонізуючого

випромінювання, повністю укладене в тверду захисну оболонку з нерадіоактивного матеріалу чи інкапсульоване у тверду захисну оболонку, достатньо міцну, щоб запобігти будь-якому розосередженню речовини за нормальних умов експлуатації та зносу протягом установленого терміну служби; в умовах непередбачених неполадок подальше використання його не передбачається.

Відходи – будь-які речовини, матеріали і предмети, що утворилися у процесі виробництва чи споживання, а також товари (продукція), що повністю або частково втратили свої споживчі властивості і не мають подальшого використання за місцем їх утворення чи виявлення і від яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення.

Відходи небезпечні – відходи, що мають такі фізичні, хімічні, біологічні чи інші небезпечні властивості, які створюють або можуть створювати значну небезпеку для навколишнього природного середовища і здоров'я людини та які потребують спеціальних методів і засобів поводження з ними.

Відходи як вторинна сировина – відходи, для утилізації та переробки яких в Україні існують відповідні технології та виробничо-технологічні і/або економічні передумови.

Вода дренажна – вода, яка профільтрувалася з певної території та відводиться за допомогою дренажної системи з метою пониження рівня ґрунтових вод.

Вода зворотна – вода, що повертається за допомогою технічних споруд і засобів з господарської ланки кругообігу води в його природні ланки у вигляді стічної, шахтної, кар'єрної чи дренажної води.

Вода стічна – вода, що утворилася в процесі господарсько-побутової і виробничої діяльності (крім шахтної, кар'єрної і дренажної води), а також відведена із забудованої території, на якій вона утворилася внаслідок випадання атмосферних опадів.

Води підземні – води, що знаходяться нижче рівня земної поверхні в товщах гірських порід верхньої частини земної кори в усіх фізичних станах.

Води поверхневі – води різних водних об'єктів, що знаходяться на земній поверхні.

Водний об'єкт – природний або створений штучно елемент довкілля, в якому зосереджуються води (море, річка, озеро, водосховище, ставок, канал, водоносний горизонт).

Водні живі ресурси – сукупність організмів, життя яких неможливе без перебування

у воді. До водних живих ресурсів належать прісноводні, морські, анадромні та катадромні риби на всіх стадіях розвитку; круглороті, морські ссавці; водні безхребетні, у тому числі молюски, ракоподібні, черви, голкошкірі, губки, кишковопорожнинні, наземні безхребетні у водній стадії розвитку, водорості та інші водні рослини.

Водокористування – використання вод (водних об'єктів) для задоволення потреб населення, промисловості, сільського господарства, транспорту та інших галузей господарства, включаючи право на забір води, скидання стічних вод та інші види використання вод (водних об'єктів).

Водосховище – штучна водойма місткістю більше 1 млн м³, збудована для створення запасу води та регулювання її стоку.

Газопиловий потік – газ, що містить забруднюючу речовину або забруднюючі речовини в будь-якому агрегатному стані й організовано відводиться від джерела утворення забруднюючих речовин та (або) стаціонарного джерела забруднення атмосфери.

Гранично-допустима концентрація (ГДК) речовин у воді – встановлений рівень концентрації речовини у воді, вище якого вода вважається непридатною для конкретних цілей водокористування.

Гранично-допустимий скид (ГДС) – маса речовини у зворотній воді, що є максимально допустимою для відведення за встановленим режимом для цього пункту водного об'єкта за одиницю часу.

Грунт – природно-історичне органо-мінеральне тіло, що утворилося на поверхні земної кори і є осередком найбільшої концентрації поживних речовин, основою життя та розвитку людства завдяки найціннішій своїй властивості – родючості.

Грунтові води – води, що утворюють у товщі геологічних порід перший (верхній) водоносний горизонт.

Джерело викиду забруднюючих речовин – об'єкт (підприємство, цех, агрегат, установка), з якого надходить в атмосферне повітря забруднююча речовина або суміші таких речовин.

Джерело іонізуючого випромінювання – фізичний об'єкт, крім ядерних установок, що містить радіоактивну речовину, або технічний пристрій, який створює або за певних умов може створювати іонізуюче випромінювання.

Джерело утворення забруднюючих речовин – об'єкт, у якому відбувається утворення забруднюючих речовин.

Забруднення земель – накопичення в ґрунтах і ґрунтових водах унаслідок антропогенного впливу пестицидів та агрохімікатів, важких металів, радіонуклідів та інших речовин, вміст яких перевищує природний фон, що призводить до їх кількісних або якісних змін.

Забруднення ґрунтів – накопичення в ґрунтах речовин, які негативно впливають на їх родючість та інші корисні властивості.

Забруднююча речовина – речовина хімічного або біологічного походження, що присутня або надходить в атмосферне повітря і може прямо або опосередковано справляти негативний вплив на здоров'я людей та стан навколишнього природного середовища; речовина, яка привноситься у водний об'єкт у результаті господарської діяльності людини та сприяє погіршення якості води.

Забудовані землі – землі, що зайняті об'єктами промисловості, забудовані житловими будинками, дорогами, шахтами, відкритими розробками та будь-якими іншими спорудами, створеними для здійснення різних видів людської діяльності, включаючи території для їх обслуговування.

Залповий викид – викид забруднюючих речовин в атмосферне повітря, який кількісно та якісно передбачений технологічним

регламентом виробництва і перевищує в декілька разів величини викидів, що встановлені при нормальному веденні технологічного процесу. Тривалість залпового викиду визначається згідно з картою виробничого процесу. Дозволений обсяг залпових викидів не повинен перевищувати трикратне значення гранично-допустимого викиду відповідно до законодавства.

Засмічення земель – наявність на території земельних ділянок сторонніх предметів і матеріалів.

Затверджений гранично-допустимий викид – дозволений обсяг викиду забруднюючої речовини, який встановлений у дозволі на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами: для стаціонарних джерел викидів, які віднесені до основних, у мг/м^3 та г/с ; для джерел викидів, віднесених до інших, у мг/м^3 ; для джерел викидів, на які не встановлені нормативи гранично-допустимих викидів, відповідно до законодавства, у г/с .

Земельні ресурси – сукупний природний ресурс поверхні суші як просторового базису розселення і господарської діяльності, основний засіб виробництва в сільському та лісовому господарстві.

Земля (землі) – поверхня суші з ґрунтами, корисними копалинами та іншими природними елементами, що органічно поєднані та функціонують разом з нею.

Зона аерації – верхня товща земної кори між її поверхнею та дзеркалом ґрунтових вод.

Коефіцієнт промислового повернення – відношення кількості риб у промисловому віці до вихідної кількості риб на початкових вікових стадіях розвитку (ікра, личинки, молодь).

Конвертована валюта – іноземна валюта, віднесена до цієї категорії Національним банком України.

Континентальний шельф – поверхня і надра морського дна підводних районів, що прилягають до узбережжя або до островів України, але знаходяться за межами територіального моря до глибини до 200 м або за цією межею до такого місця, де глибина вод, що його покривають, дає змогу розробляти природні багатства цих районів.

Контрольні створи – місця контролю якості води водного об'єкта, в яких мають дотримуватись установлені норми якості води виходячи з цільового використання водного об'єкта.

Концентрація забруднюючої речовини – кількість забрудню-

ючої речовини, яка міститься в одиниці об'єму або масі газу, що надходить в атмосферне повітря, мг/м³.

Концентрація фоновая – концентрація речовини у воді водного об'єкта, що сформувалася під впливом усіх джерел домішок, за винятком впливу джерела, щодо якого визначається фоновая концентрація.

Лісові ресурси – це деревні, технічні, лікарські та інші продукти лісу, що використовуються для задоволення потреб населення і виробництва та відтворюються у процесі формування лісових природних комплексів.

Масова витрата забруднюючої речовини (потужність викиду) – кількість речовини, що викидається в атмосферне повітря за одиницю часу, г/с, кг/год, т/р.

Масова концентрація забруднюючої речовини – відношення маси забруднюючої речовини до об'єму аспірованого при відборі проби газу, мг/м³.

Наднормативний скид забруднюючих речовин у водний об'єкт – частина маси фактично скинутої речовини у зворотних водах, що перевищує масу речовини, максимально допустиму для відведення за розрахунковий період.

Неорганізований викид – викид, який надходить в атмосферу у вигляді ненаправлених потоків пилогазоповітряної суміші від джерел забруднення, не оснащених спорудами для відведення газів, газоходами, трубами та іншими спорудами.

Нормативна грошова оцінка земельних ділянок – капіталізований рентний дохід із земельної ділянки, визначений за встановленими і затвердженими нормативами.

Об'ємна витрата газопилового потоку – відношення об'єму газопилового потоку до одиниці часу, $\text{м}^3/\text{с}$.

Організований викид – викид, який надходить в атмосферу через спеціально споруджені газоходи, труби та інші споруди.

Охорона надр – сукупність заходів, які забезпечують найповніше комплексне вилучення корисних копалин, збереження або припустимі зміни геоморфологічних структур, властивостей та екологічного стану верхнього шару літосфери.

Пересувне джерело забруднення – транспортний засіб, рух якого супроводжується викидом в атмосферу забруднюючих речовин.

Правила рибальства – нормативно-правові акти, згідно

з якими здійснюється регулювання промислового, любительського та спортивного рибальства.

Радіоактивні відходи – це матеріальні об'єкти та субстанції, активність радіонуклідів або радіоактивне забруднення яких перевищує межі, встановлені діючими нормами, за умови, що використання цих об'єктів та субстанцій не передбачається. Виробники радіоактивних відходів – юридичні або фізичні особи, внаслідок діяльності яких утворюються радіоактивні відходи.

Родючість ґрунту – здатність ґрунту задовольняти потреби рослин в елементах живлення, воді, повітрі і теплі в достатніх кількостях для їх нормального розвитку, які в сукупності є основним показником якості ґрунту.

Розміщення відходів – це зберігання (тимчасове розміщення до утилізації чи видалення) та захоронення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи об'єктах (місцях розміщення відходів, сховищах, полігонах, комплексах, спорудах, ділянках надр тощо), на використання яких отримано дозвіл спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері поводження з відходами.

Самовільне водокористування – здійснення спеціального

водокористування без наявності дозволу на нього.

Самовільне користування надрами – користування надрами за відсутності дозвільної документації на користування надрами, передбаченої законом.

"Сидячі" види – водні живі ресурси, які в період їх можливо-го промислу перебувають у нерухомому стані на морському дні чи під ним або не здатні пересуватись інакше, як перебуваючи в постійному фізичному контакті з морським дном чи його надрами.

Скид зворотних вод у водний об'єкт – обсяг зворотних вод, відведених у водний об'єкт.

Спеціально відведені місця чи об'єкти – місця чи об'єкти (місця розміщення відходів, сховища, полігони, комплекси, споруди, ділянки надр тощо), на використання яких отримано дозвіл спеціально уповноважених органів на видалення відходів чи здійснення інших операцій з відходами.

Спеціальне водокористування – забір води з водних об'єктів із застосуванням споруд або технічних пристроїв, використання води для скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти, включаючи забір води та скидання забруднюючих речовин із зворотни-

ми водами із застосуванням каналів.

Ставок – штучно створена водойма місткістю не більше 1 млн м³.

Стаціонарне джерело забруднення – це підприємство, цех, агрегат, установка або інший нерухомий об'єкт, який зберігає свої просторові координати протягом визначеного часу і здійснює викиди забруднюючих речовин в атмосферу та/або скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти.

Територіальні води України (територіальне море) – прибережні морські води шириною 12 морських миль, відлічуваних від лінії найбільшого відпливу як на материку, так і на островах, що належать Україні, або від прямих вихідних ліній, які з'єднують відповідні точки. В окремих випадках інша ширина територіальних вод (територіального моря) України може визначатись міжнародними договорами України, а за їх відсутності – відповідно до загальновизнаних принципів і норм міжнародного права.

Технологічний норматив допустимого викиду забруднюючої речовини – гранично-допустимий викид забруднюючої речовини або суміші цих речовин, який визначається у місці його виходу з устаткування, мг/м³.

Тимчасове зберігання радіо-активних відходів – розміщення цих відходів в об'єкті, в якому забезпечується їх ізоляція від навколишнього середовища, фізичний захист і радіаційний моніторинг, а також можливість наступного вилучення, переробки, перевезення та захоронення.

Фізико-хімічні показники – фізичні чи хімічні показники, що нормуються за загальносанітарною чи органолептичною ознакою шкідливості.

Якість ґрунту – сукупність усіх наявних позитивних та негативних характеристик і властивостей, що визначають його родючість.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. **Білявський, Г. О.** Основи екології [Текст] : навч. посіб. / Г. О. Білявський. – К. : Либідь, 2006. – 408 с.
2. Водний кодекс України № 213/95-ВР від 06.06.1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Державні санітарні правила охорони атмосферного повітря населених місць (від забруднення хімічними та біологічними речовинами), затверджені наказом МОЗ України № 201 від 09.07.1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua>.
4. **Джигирей, В. С.** Екологія та охорона навколишнього природного середовища [Текст] : навч. посіб. / В. С. Джигирей. – К. : Знання, 2004. – 309 с.
5. ДСанПіН 2.2.7.029–99 "Державні санітарні правила і норми. Гігієнічні вимоги щодо поводження з промисловими відходами та визначення класу їх небезпеки для здоров'я населення", затверджено Постановою Головного державного санітарного лікаря України № 29 від 01.07.99 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://normativ.com.ua>.
6. Екологічний менеджмент і аудит [Текст] : навч. посіб. / С. С. Рижков, В. А. Скороходов, С. М. Літвак, І. Ю. Биков, Н. В. Гурець. – К. : Професіонал, 2005.
7. Єдина база податкових знань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>.
8. Закон України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" № 39/95-ВР від 08.02.1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
9. Закон України "Про відходи" № 187/98-ВР від 05.03.1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

10. Закон України "Про мисливське господарство та полювання" № 1478-III від 22.02.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

11. Закон України "Про охорону атмосферного повітря" № 2707 від 16.10.1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

12. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" № 1264-12 від 25.06.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

13. Закон України "Про поводження з радіоактивними відходами" № 255/95-ВР від 30.06.1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

14. Закон України "Про рослинний світ" № 591-XIV від 09.04.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

15. Закон України "Про тваринний світ" № 2894-III від 13.12.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

16. Інструкція "Про зміст та порядок складання звіту проведення інвентаризації викидів забруднюючих речовин на підприємстві", затверджена наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України № 7 від 10.02.1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

17. **Колотило, Д. М.** Екологія і економіка [Текст] : навч. посіб. / Д. М. Колотило. – К. : КНЕУ, 1999. – 368 с.

18. Лист Міністерства екології та природних ресурсів України № 12127/18-10 від 19.12.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua>.

19. Лісовий кодекс України № 3852-XII від 21.01.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

20. **Мельник, Л. Г.** Екологічна економіка [Текст] : підручник / Л. Г. Мельник. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2006. – 367 с.

21. Методика визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами, затверджена наказом Міністерства екології та природних ресурсів України № 303 від 28.08.2011 р., зареєстрована в Міністерстві юстиції 19.09.2011 р. за № 1097/19835 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

22. Методика визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства, затверджена наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища № 171 від 27.10.1997 р. (у редакції наказу Міністерства охорони навколишнього природного середовища № 149 від 04.04.2007 р.), зареєстрована в Міністерстві

юстиції України 25.04.2007 р. за № 422/13689 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

23. Методика розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, затверджена наказом Мінекобезпеки України № 36 від 18.05.1995 р., зареєстрована в Мін'юсті України 26.05.1995 р. за № 155/691, із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства екології та природних ресурсів № 196 від 09.06.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

24. Методика розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству внаслідок порушень правил рибальства та охорони водних живих ресурсів, затверджена наказом Міністерства аграрної політики України, Міністерства охорони навколишнього природного середовища України № 248/273 від 12.07.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

25. Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів, затверджена наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України № 389 від 20.07.2009 р., зареєстрована в Міністерстві юстиції України 14.08.2009 р. за № 767/16783 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

26. Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами (юридичних і фізичних осіб), затверджена наказом Мінприроди України № 639 від 10.12.2008 р., зареєстрована в Мін'юсті України 21.01.2009 р. за № 48/16064 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

27. Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища, Державного комітету лісового господарства України "Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства та полювання (крім видів, занесених до Червоної книги України)" № 332/262 від 18.07.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

28. Наказ Мінприроди України "Про затвердження нормативів граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел" № 309 від 27.06.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

29. Обобщенный перечень предельно допустимых концентраций (ПДК) и ориентировочно безопасных уровней воздействия (ОБУВ)

вредных веществ для воды рыбохозяйственных водоемов. Утвержден Главрыбводом Минрыбхоза СССР 09.08.90 г. № 12-04-11 [Текст]. – М. : Минрыбхоз СССР, 1990.

30. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

31. Положення про Державну екологічну інспекцію України, затверджене Указом Президента України № 454/2011 від 13.04.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

32. Постанова Кабінету Міністрів України "Перелік видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів" від 17.09.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

33. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку розроблення та затвердження нормативів граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел" № 1780 від 28.12.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

34. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення цінних видів водних біоресурсів" № 1209 від 21.11.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

35. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу" № 665 від 23.07.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

36. Постанова Кабінету Міністрів України "Тимчасовий порядок ведення рибного господарства і здійснення рибальства" № 1192 від 28.09.96 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

37. Санитарные правила и нормы охраны поверхностных вод от загрязнения. СанПиН 4630–88 [Текст] / Министерство здравоохранения СССР. – М., 1988.

38. Стан поводження з радіоактивними відходами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua>.

39. Фінансове право [Текст] : навч. посіб. / М. О. Мацелик, Т. О. Мацелик, В. А. Пригоцький [та ін.] ; за ред. В. К. Шкарупи. – К. : Знання, 2011. – 815 с.

40. **Черевко, Г. В.** Економіка природокористування [Текст] / Г. В. Черевко, М. І. Яцків. – Л. : Світ, 1995. – 208 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

Таблиця Д.1.1. Хімічні формули та символи забруднюючих речовин атмосферного повітря

Назва забруднюючої речовини	Хімічна формула/хімічні символи/пояснення
Азоту оксиди	Оксидів азоту є 6: N_2O , NO , N_2O_3 , NO_2 , N_2O_4 , N_2O_5 . Викиди оксидів нітрогену (N) та сульфуру (S) призводять до такої глобальної екологічної проблеми, як кислотні опади, які, у свою чергу, призводять до зменшення біологічного різноманіття, закиснення ґрунтів та зменшення їх родючості, негативного впливу на здоров'я населення тощо
Аміак	NH_3
Ангідрид сірчистий	SO_2
Ацетон	$CH_3-C(O)-CH_3$
Бенз(а)пірен	$C_{20}H_{12}$
Бутилацетат	$CH_3COOC_4H_9$
Ванадію п'ятиоксид	V_2O_5
Водень хлористий	HCl
Вуглецю оксид	CO
Вуглеводні	До вуглеводнів належать органічні речовини, що складаються лише з вуглецю (карбону) та водню (гідрогену). До них відносять насичені вуглеводні C_nH_{2n+2} (метан, етан тощо), ненасичені C_nH_{2n} та C_nH_{2n-2} . Наведена ставка податку в табл. 1.1 не стосується ароматичних вуглеводнів
Газоподібні фтористі сполуки	HF , SiF_4 (у перерахунку на F)

Продовж. табл. Д.1.1

Назва забруднюючої речовини	Хімічна формула/хімічні символи/пояснення
Тверді речовини	Пил виробничий (нетоксичний)
Кадмію сполуки	Сполуки Cd
Марганець та його сполуки	Mn та його сполуки
Нікель та його сполуки	Ni та його сполуки
Озон	O ₃
Ртуть та її сполуки	Hg та її сполуки
Свинець та його сполуки	Pb та його сполуки
Сірководень	H ₂ S
Сірковуглець	CS ₂
Спирт н-бутиловий	CH ₃ -CH ₂ -CH ₂ -CH ₂ -OH
Стирол	C ₈ H ₈
Фенол	C ₆ H ₅ -OH
Формальдегід	HCOH
Хром та його сполуки	Cr та його сполуки

Таблиця Д.1.2. Гранично-допустимі концентрації та класи небезпечності забруднюючих речовин атмосферного повітря

№ з/п	Речовини	Гранично-допустимі концентрації, мг/м ³		Клас небезпечності
		Максимальна разова	Середньодобова	
1	Барій вуглекислий (у перерахунку на барій)	—	0,004	I
2	Бенз(а)пірен	—	0,1 мкг/100 м ³	I
3	Ванадію п'ятиоксид	—	0,002	I
4	Кадмій азотнокислий, йодистий, сірчанокислий, хлористий (у перерахунку на кадмій)	—	0,0003	I
5	Озон	0,16	0,03	I
6	Пил азбестовмісний (з вмістом хризотилазбесту до 10 %) по азбесту	—	0,06 волокон у мл повітря	I
7	Пил поліметалічний свинцево-цинкового виробництва (з вмістом свинцю до 1 %)	—	0,0001	I
8	Ртуть металічна, каломель, сулема; оксид червоний, оксид жовтий; азотнокисла закисна водна, азотнокисла окисна водна, амідохлорна, двойодиста, оцтовокисла, хлориста, хлорна (у перерахунку на ртуть)	—	0,0003	I

Продовж. табл. Д.1.2

№ з/п	Речовини	Гранично-допустимі концентрації, мг/м ³		Клас небезпечності
		Максимальна разова	Середньодобова	
9	Свинець і його неорганічні сполуки (у перерахунку на свинець)	0,001	0,0003	I
10	Свинець сірчистий (у перерахунку на свинець)	—	0,0017	I
11	Талію карбонат (у перерахунку на талій)	—	0,0004	I
12	Азоту діоксид	0,085	0,04	II
13	Анілін	0,05	0,03	II
14	Білок пилу білково-вітамінного концентрату (БВК)	—	0,001	II
15	Бензол	1,5	0,1	II
16	Бром	—	0,04	II
17	Водень хлористий (соляна кислота) по молекулі HCl	0,2	0,2	II
18	Водень ціанистий (синильна кислота)	—	0,01	II
19	Вуглець чотиреххлорний	4	0,7	II
20	Дихлоретан	3	1	II
21	Заліза хлорид (у перерахунку на залізо)*	—	0,004	II
22	Йод	—	0,03	II
23	Кадмію оксид (у перерахунку на кадмій)	—	0,0003	II
24	Кислота мурашина	0,2	0,05	II
25	Кобальту оксид	—	0,001	II
26	Кобальт сірчаноокислий (у перерахунку на кобальт)	0,001	0,0004	II
27	Марганець і його сполуки (у перерахунку на двооксид марганцю)	0,01	0,001	II
28	Міді оксид (у перерахунку на мідь)	—	0,002	II
29	Мідь сірчиста (у перерахунку на мідь)	0,003	0,001	II
30	Мідь сірчаноокисла (у перерахунку на мідь)	0,003	0,001	II
31	Мідь хлориста (у перерахунку на мідь)	—	0,002	II
32	Мідь хлорна (у перерахунку на мідь)	0,003	0,001	II
33	Миш'як, неорганічні сполуки (у перерахунку на миш'як)	—	0,003	II
34	Нітробензол	0,008	0,008	II
35	Нітробромбензол	0,12	0,01	II
36	Сірководень	0,008	—	II

Продовж. табл. Д.1.2

№ з/п	Речовини	Гранично-допустимі концентрації, мг/м ³		Клас небезпечності
		Максимальна разова	Середньодобова	
37	Сірковуглець	0,03	0,005	II
38	Синтетичні миючі засоби типу "Кристалл" на основі алкілсульфату натрію	0,04	0,01	II
39	Стирол	0,04	0,002	II
40	Фенол	0,01	0,003	II
41	Формальдегід	0,035	0,003	II
42	Фтористі сполуки газоподібні (фтористий водень, чотирифторний кремній) у перерахунку на фтор	0,02	0,005	II
43	Фтористі сполуки добре розчинні неорганічні (фторид натрію, гексафторсилікат натрію) у перерахунку на фтор	0,03	0,01	II
44	Фтористі сполуки погано розчинні неорганічні (фторид алюмінію, гексафторалюмінат натрію) у перерахунку на фтор	0,2	0,03	II
45	Хлор	0,1	0,03	II
46	Азоту оксид	0,4	0,06	III
47	Ангідрид сірчистий	0,5	0,05	III
48	Водень бромистий	1	0,1	III
49	Етилбензол	0,02	0,02	III
50	Етилен	3	3	III
51	Заліза оксид (у перерахунку на залізо)*	—	0,04	III
52	Заліза сульфат (у перерахунку на залізо)*	—	0,007	III
53	Кальцію гідроксид, карбонат, оксид, хлорид	—	0,05	III
54	Кислота оцтова	0,2	0,06	III
55	Магнію оксид	0,4	0,05	III
56	Натрію сульфат	0,3	0,1	III
57	Натрію сульфід	0,3	0,1	III
58	Олова хлорид (у перерахунку на олово)	0,5	0,05	III
59	Олова діоксид, оксид, сульфат, олов'янокислий натрію гідрат (у перерахунку на олово)	—	0,02	III
60	Пил зерновий	0,2	0,03	III
61	Пил каїніту	0,5	0,1	III
62	Пил калімагнезії (калімаг-40)	0,5	0,15	III

Продовж. табл. Д.1.2

№ з/п	Речовини	Гранично-допустимі концентрації, мг/м ³		Клас небезпечно-сті
		Максималь-на разова	Середньо-добова	
63	Пил бавовни	0,2	0,05	III
64	Пил неорганічний, що містить дво-оксид кремнію, %:			
	більше 70 (дінас та ін.)	0,15	0,05	III
	70...20 (шамот, цемент та ін.)	0,3	0,1	III
	нижче 20 (доломіт та ін.)	0,5	0,15	III
65	Пил цементного виробництва (з вмі-стом оксиду кальцію більше 60 % і ді-оксиду кремнію більше 20 %)	–	0,02	III
66	Сажа	0,15	0,05	III
67	Спирт фурфуріловий	0,1	0,05	III
68	Толуол	0,6	0,6	III
69	Феноли сланцеві	0,007	–	III
70	Формамід	–	0,03	III
71	Хлорбензол	0,1	0,1	III
72	Ацетон	0,35	0,35	IV
73	Бензин (нафтовий, малосірчистий у перерахунку на вуглець)	5	1,5	IV
74	Бензин сланцевий (у перерахунку на вуглець)	0,05	0,05	IV
75	Бутан	200	–	IV
76	Вуглецю оксид	5	3	IV
77	Етил хлористий	–	0,2	IV
78	Калію карбонат (поташ)	0,1	0,05	IV
79	Магнію хлорат	–	0,3	IV
80	Метилен йодистий	0,4	–	IV
81	Метилен хлористий	8,8	–	IV
82	Нафталін	0,003	0,003	IV
83	Пентан	100	25	IV
84	Спирт етиловий	5	5	IV

* При сумісній присутності в атмосферному повітрі контроль належить про-водити за ГДК хлориду заліза.

Примітки: 1) у випадках визначення недиференційованого за складом пилу (аерозолію) допускається брати значення ГДК його: максимальної разової – 0,5 мг/м³, середньодобової – 0,15 мг/м³, 3-й клас небезпечності. Ці значення не стосуються аерозолів органічних і неорганічних сполук (металів, їх солей, пластмас, біологіч-них, лікарських препаратів та ін.), для яких установлюються відповідні ГДК;

2) загальна запиленість, що створюється викидами підприємств та інших об'єктів із вмістом твердих аерозолів різних хімічних сполук, у повітряному середовищі навколишньої житлової забудови не повинна перевищувати ГДК, установлені для недиференційованого за складом пилу (див. п. 1 приміток).

Таблиця Д.1.3. Ставки податку за викиди в атмосферне повітря окремих забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення

Назва забруднюючої речовини	Ставка податку, грн за 1 т
Азоту оксиди	1221
Аміак	229
Ангідрид сірчистий	1221
Ацетон	458
Бенз(а)пірен	1554343
Бутилацетат	275
Ванадію п'ятиоксид	4580
Водень хлористий	46
Вуглецю оксид	46
Вуглеводні	69
Газоподібні фтористі сполуки	3023
Тверді речовини	46
Кадмію сполуки	9664
Марганець та його сполуки	9664
Нікель та його сполуки	49238
Озон	1221
Ртуть та її сполуки	51757
Свинець та його сполуки	51757
Сірководень	3924
Сірковуглець	2550
Спирт н-бутиловий	1221
Стирол	8916
Фенол	5542
Формальдегід	3023
Хром та його сполуки	32779

Таблиця Д.1.4. Ставки екологічного податку за викиди забруднюючих речовин, на які встановлено клас небезпечності

Клас небезпечності	Ставка податку, грн за 1 т
I	8733
II	2000
III	298
IV	69

Таблиця Д.1.5. Ставки екологічного податку залежно від установлених орієнтовно безпечних рівнів впливу речовин (сполук) (крім двооксиду вуглецю)

Орієнтовно безпечний рівень впливу речовин (сполук), мг/м ³	Ставка податку, грн за 1 т
Менше 0,0001	367612
0,0001...0,001 (включно)	31497
0,001...0,01 (включно)	4351
0,01...0,1 (включно)	1221
0,1...більше 10	46

Примітки. Ставка податку за викиди двооксиду вуглецю становить 0,2 грн за 1 т.

Для забруднюючих речовин (сполук), на які не встановлено клас небезпечності та орієнтовно безпечний рівень впливу (крім двооксиду вуглецю), ставки податку встановлюються як за викиди забруднюючих речовин I класу небезпечності згідно з табл. Д.1.4.

Таблиця Д.1.6. Ставки екологічного податку за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення

Вид палива	Ставка податку, грн за 1 т
Бензин неетилований	68
Бензин сумішевий	56
Зріджений нафтовий газ	92
Дизельне біопаливо	58
Дизельне пальне із вмістом сірки, мас. %:	
більше 0,2	68
більше 0,035, але не більше 0,2	52
більше 0,005, але не більше 0,035	47
не більше 0,005	30
Мазут	68
Стиснений природний газ	46
Бензин авіаційний	47
Гас	58

Таблиця Д.1.7. Ставки екологічного податку за скиди окремих забруднюючих речовин у водні об'єкти

Назва забруднюючої речовини	Ставка податку, грн за 1 т
Азот амонійний	802
Органічні речовини (за показниками БСК ₅)	321
Завислі речовини	23
Нафтопродукти	4718
Нітрати	69

Продовж. табл. Д.1.7

Назва забруднюючої речовини	Ставка податку, грн за 1 т
Нітриди	3939
Сульфати	23
Фосфати	641
Хлориди	23

Таблиця Д.1.8. Ставки екологічного податку за скиди у водні об'єкти забруднюючих речовин, на які встановлено ГДК або орієнтовно безпечний рівень впливу

Гранично-допустима концентрація забруднюючих речовин або орієнтовно безпечний рівень впливу, мг/л	Ставка податку, грн за 1 т
До 0,001 (включно)	84033
0,001...0,1 (включно)	60928
0,1...1 (включно)	10504
1...10 (включно)	1069
Понад 10	214

Примітки. За скиди забруднюючих речовин, на які не встановлено гранично-допустиму концентрацію або орієнтовно безпечний рівень впливу, застосовуються ставки податку за найменшою величиною гранично-допустимої концентрації, наведеної у табл. Д.1.7.

За скиди забруднюючих речовин у ставки та озера ставки податку, зазначені у табл. Д.1.7 і Д.1.8, збільшуються у 1,5 разу.

Таблиця Д.1.9. Ставки екологічного податку за розміщення відходів, установлені залежно від класу небезпечності та рівня небезпечності відходів

Клас небезпечності відходів	Рівень небезпечності відходів	Ставка податку, грн за 1 т
I	Надзвичайно небезпечні	700
II	Високонебезпечні	25,5
III	Помірно небезпечні	6,4
IV	Малонебезпечні	2,5
	Малонебезпечні нетоксичні відходи гірничодобувної промисловості	0,25

Примітки. За розміщення відходів, на які не встановлено клас небезпечності, застосовується ставка податку, встановлена за розміщення відходів I класу небезпечності.

За розміщення відходів на звалищах, які не забезпечують повного виключення забруднення атмосферного повітря або водних об'єктів, ставки податку, зазначені вище в табл. Д.1.9, збільшуються у 3 рази.

Таблиця Д.1.10. Коефіцієнт до ставок екологічного податку, залежний від місця розміщення відходів

Місце (зона) розміщення відходів	Коефіцієнт
У межах населеного пункту або на відстані менше 3 км від таких меж	3
На відстані від 3 км і більше від меж населеного пункту	1

Примітка. Ставки податку за розміщення окремих видів надзвичайно небезпечних відходів:

обладнання та приладів, що містять ртуть, елементи з іонізуючим випромінюванням – 431 грн за одиницю;

люмінесцентних ламп – 7,5 грн за одиницю.

Таблиця Д.1.11. Корируючий коефіцієнт, залежний від активності радіоактивних відходів

Категорія відходів	Коефіцієнт
Високоактивні	50
Середньоактивні та низькоактивні	2

Таблиця Д.1.12. Ставки екологічного податку за тимчасове зберігання радіоактивних відходів понад установлені особливими умовами ліцензії строк

Категорія відходів	Ставка податку за тимчасове зберігання радіоактивних відходів (крім відходів, представлених у вигляді джерел іонізуючого випромінювання)	Ставка податку за тимчасове зберігання радіоактивних відходів, представлених у вигляді джерел іонізуючого випромінювання
	грн за 1 см ³	
Високоактивні	300000	10000
Середньоактивні та низькоактивні	5600	2000

Примітка. Ставка податку (станом на 01.01.2011 р.) за утворення радіоактивних відходів виробниками електричної енергії – експлуатуючими організаціями ядерних установок (атомних електростанцій), включаючи вже накопичені, становить 0,0063 грн у розрахунку на 1 кВт·год виробленої електричної енергії.

ДОДАТОК 2

Таблиця Д.2.1. Ставки плати за користування надрами для видобування корисних копалин

Корисні копалини	Одиниця виміру	За одиницю погашених запасів корисних копалин	За одиницю видобутих корисних копалин	Від вартості видобутих корисних копалин
		грн	%	
Корисні копалини загальнодержавного значення				
Горючі корисні копалини				
Нафта, конденсат	тонн		147,63	
Газ природний, у тому числі газ, розчинений у нафті (нафтовий, попутний), етан, пропан, бутан	тис. куб. метрів		37,78	
Вугілля кам'яне марки антрацит	тонн	4,79		
Енергетичне та інші марки кам'яного вугілля	-"	3,15		
Вугілля буре	тонн	0,51		
Торф, сапрпель	-"		0,53	
Металічні руди				
Залізна руда для збагачення	-"	3,27		
Залізна руда для збагачення з вмістом магнетитового заліза менше 20 %	-"	0,80		
Залізна багата	-"	10,29		
Марганцева	-"	13,00		
Титанова (розсипних родовищ)	-"	2,39		
Титано-цирконієва (розсипних родовищ)	-"	4,43		
Нікелева (силікатна)	-"	5,82		
Хромова	-"	6,58		
Ртутна	-"	0,35		
Уранова	-"	1,91		
Золота	-"	9,57		
Сировина формувальна та для огрудування залізорудних концентратів				
Глина бентонітова	-"	2,15		
Сировина вогнетривка				
Доломіт	-"	10,15		

Продовж. табл. Д.2.1

Корисні копалини	Одиниця виміру	За одиницю погашених запасів корисних копалин	За одиницю видобутих корисних копалин	Від вартості видобутих корисних копалин
		грн		%
Кварцит та пісок кварцовий для металургії	-"			7,50
Пісок формувальний	-"	15,12		
Кварцит для виробництва кремнію	-"	2,37		
Сировина високоглиноземна за винятком глин (кіаніт (дистен), силіманіт, ставроліт)	куб. метрів	0,74		
<i>Сировина флюсова</i>				
Вапняк (флюсовий)	тонн	10,15		
<i>Сировина хімічна</i>				
Сірчана руда	-"	3,89		
Сіль кам'яна (галіт)	-"	5,26		
Сіль кам'яна (галіт) для харчової промисловості	-"	5,26		
Сіль калійно-магнієва	-"			3,00
Крейда для виробництва соди	-"	15,44		
Вапняк для цукрової промисловості	-"	15,28		
Крейда для хімічної промисловості	тонн	15,37		
<i>Сировина агрохімічна</i>				
Фосфорити (агроруди)	-"	1,38		
<i>Сировина для мінеральних пігментів</i>				
Сировина для мінеральних пігментів	-"	3,63		
<i>Електро- та радіотехнічна сировина</i>				
Графітова руда	-"	2,32		
Пірофіліт	-"	20,41		
Озокерит	-"	20,73		
<i>Сировина оптична та п'єзооптична</i>				
Сировина оптична та п'єзооптична	кілограмів		8,16	

Продовж. табл. Д.2.1

Корисні копалини	Одиниця виміру	За одиницю погашених запасів корисних копалин	За одиницю видобутих корисних копалин	Від вартості видобутих корисних копалин
		грн		%
Сировина адсорбційна				
Бентоніт, палигорскіт, цеоліт, сапоніт	тонн	2,19		
Сировина абразивна				
Сировина абразивна	-"	1,25		
Сировина ювелірна (дорогоцінне каміння)				
Бурштин, топаз, моріон, берил тощо	кілограмів, грамів, каратів			5,00
Сировина ювелірно-виробна (напівдорогоцінне каміння)				
Сировина ювелірно-виробна (напівдорогоцінне каміння)	кілограмів			4,00
Сировина виробна				
Сировина виробна	тонн, куб. метрів			4,00
Сировина для облицювальних матеріалів (декоративне каміння)				
Сировина для облицювальних матеріалів (декоративне каміння)	куб. метрів			3,00
Сировина скляна та фарфоро-фаянсова				
Польовий шпат (пегматит)	тонн			5,00
Пісок для виробництва скла	-"			7,50
Сировина цементна				
Сировина цементна	-"		10,18	
Сировина для пиляних стінових матеріалів				
Сировина для пиляних стінових матеріалів	куб. метрів			3,00
Сировина петрургійна та для легких заповнювачів бетону				
Перліт	тонн	2,11		
Сировина для виробництва мінеральної вати (андезит, андезитобазальт, базальт)	-"			7,50
Сировина для покриття доріг				
Бітуми	-"	5,05		
Підземні води				
Мінеральні для промислового розливу	куб. метрів		23,54	

Продовж. табл. Д.2.1

Корисні копалини	Одиниця виміру	За одиницю погашених запасів корисних копалин	За одиницю видобутих корисних копалин	Від вартості видобутих корисних копалин
		грн		%
Мінеральні лікувальні та лікувально-столові питні для внутрішнього використання лікувальними закладами	-"		8,49	
Мінеральні (лікувальні) для зовнішнього використання лікувальними закладами	-"		5,67	
Промислові (розсіл)	-"		0,55	
Теплоенергетичні (термальні)			0,46	
Пісні підземні води	100 куб. метрів		5,36	
<i>Поверхневі води</i>				
Ропи (лікувальна, промислова)	куб. метрів		0,51	
<i>Грязі лікувальні</i>				
Грязі лікувальні	-"		6,13	
Корисні копалини місцевого значення				
<i>Сировина для будівельного вапна та гіпсу</i>				
Крейда і вапняк на вапно, крейда будівельна	тонн	15,12		
Гіпс	-"	15,41		
<i>Сировина для хімічних меліорантів ґрунтів</i>				
Вапняк	-"	10,02		
<i>Сировина для бутового каменю</i>				
Сировина для бутового каменю (всі види гірських порід, придатність яких визначається державними стандартами, в тому числі для щебеневої продукції)	-"			7,50
<i>Сировина піщано-гравійна</i>				
Сировина піщано-гравійна	-"			5,00
Сировина піщано-глиниста для закладки вироблених просторів, будівництва дорожніх насипів, дамб тощо	куб. метрів	0,82		

Продовж. табл. Д.2.1

Корисні копалини	Одиниця виміру	За одиницю погашених запасів корисних копа- лин	За одиницю видобутих корисних копалин	Від вартості видобутих корисних копалин
		грн		%
Глинисті породи				
Глина тугоплавка	тонн			5,00
Каолін первинний	"-			5,00
Глина вогнетривка	"-			5,00
Каолін вторинний	"-			5,00
Сировина керамзитова	"-			5,00
Сировина цегельно-черепична	"-			5,00

Таблиця Д.2.2. Коригуючі коефіцієнти, які визначаються залежно від виду корисної копалини (мінеральної сировини) та умов її видобування

Критерії застосування коефіцієнта	Величина коефіцієнта
Видобування позабалансових запасів корисних копалин*	0,5
Видобування запасів (ресурсів) корисних копалин з техногенних родовищ	0,5
Видобування піщано-гравійної сировини в межах акваторії морів, водосховищ, у річках та їх заплавах (крім видобування, пов'язаного з плановими роботами з очищення фарватерів річок)	2
Видобування вуглекислих мінеральних підземних вод (гідрокарбонатних) із свердловин, що не обладнані стаціонарними газовідділювачами	0,85
Видобування запасів з родовищ, які в порядку, визначеному законодавством, визнані як дотаційні запаси	0,01
Видобування платником запасів корисних копалин ділянки надр, затверджених державною експертизою на підставі звітів з геологічного вивчення, яке виконане ним за власні кошти	0,7

* За умови, що запаси корисних копалин віднесено до такої категорії на підставі річного плану гірничих робіт або за результатами геолого-економічної оцінки, проведеної не раніш як за 10 років до виникнення податкових зобов'язань.

ДОДАТОК 3

Таблиця Д.3.1. Ставки податку за земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких не проведено (застосовуються з 13 січня 2012 року)

Групи населених пунктів з чисельністю населення, тис. осіб	Ставки податку, грн за 1 кв. метр	Коефіцієнт, що застосовується у містах Києві, Сімферополі, Севастополі та містах обласного значення
До 3	0,26	
Від 3 до 10	0,52	
Від 10 до 20	0,84	
Від 20 до 50	1,3	1,2
Від 50 до 100	1,57	1,4
Від 100 до 250	1,83	1,6
Від 250 до 500	2,09	2,0
Від 500 до 1000	2,61	2,5
Від 1000 і більше	3,66	3,0

Примітка. У населених пунктах, віднесених Кабінетом Міністрів України до курортних, до ставок земельного податку застосовуються такі коефіцієнти:

- на південному узбережжі Автономної Республіки Крим – 3;
- на південно-східному узбережжі Автономної Республіки Крим – 2,5;
- на західному узбережжі Автономної Республіки Крим – 2,2;
- на Чорноморському узбережжі Миколаївської, Одеської та Херсонської областей – 2;
- у гірських та передгірних районах Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей – 2,3, крім населених пунктів, які відповідно до законодавства віднесені до категорії гірських;
- на узбережжі Азовського моря та в інших курортних місцевостях – 1,5.

ДОДАТОК 4

Таблиця Д.4.1. Ставки збору за користування радіочастотним ресурсом

Вид радіозв'язку	Діапазон радіочастот	Ставка збору за 1 МГц смуги радіочастот на місяць, грн
1. Радіорелейний зв'язок фіксованої радіослужби	0,03...300 ГГц	0,36
2. Радіозв'язок фіксованої, рухомої сухопутної та морської радіослужб	0,03...470 МГц	347,75
3. Радіозв'язок у системі охоронної та охоронно-пожежної сигналізації	30...470 МГц	347,75
4. Радіозв'язок з використанням радіоподовжувачів	30...470 МГц	174,42
5. Радіозв'язок у системі передавання даних з використанням шумоподібних сигналів	1427...2400 МГц 2400...2483,5 МГц 5150...5850 МГц	8,78
6. Радіозв'язок у системі з фіксованим абонентським радіодоступом стандарту DECT	30...3000 МГц	17,55
7. Транкінговий радіозв'язок	30...470 МГц	1078,35
8. Пошуковий радіозв'язок	30...960 МГц	13909,96
9. Радіолокаційна та радіонавігаційна радіослужби	30...3000 МГц 3...30 ГГц	35,10
10. Радіозв'язок супутникової рухомої та фіксованої радіослужб	30...3000 МГц 3...30 ГГц	23,04
11. Стільниковий радіозв'язок	300...2200 МГц	8666,30
12. Радіозв'язок у багатоканальних розподільних системах для передавання та ретрансляції телевізійного зображення, передавання звуку, цифрової інформації	2...7 ГГц 10...42,5 ГГц	15,36 5,49
13. Передавання звуку залежно від потужності: до 1 кВт включно від 1,1 до 10 кВт включно від 10,1 до 100 кВт включно від 101 до 500 кВт включно від 501 кВт і вище	30 кГц...30 МГц	416,86 626,39 886,38 1043,25 1733,26
14. Передавання та ретрансляція телевізійного зображення залежно від потужності: від 1 до 10 Вт включно від 10,1 до 100 Вт включно від 101 Вт до 1 кВт включно	30...300 МГц	17,55 52,66 86,66

Продовж. табл. Д.4.1

Вид радіозв'язку	Діапазон радіочастот	Ставка збору за 1 МГц смуги радіочастот на місяць, грн
від 1,1 до 5 кВт включно		139,32
від 5,1 до 20 кВт включно		261,09
від 20,1 кВт і вище		347,75
15. Передавання звуку залежно від потужності:	66...74 МГц 87,5...108 МГц	
до 100 Вт включно		130,54
від 101 Вт до 1 кВт включно		261,09
від 1,1 до 10 кВт включно		416,86
від 10,1 кВт і вище		522,17
16. Передавання та ретрансляція телевізійного зображення залежно від потужності:	300...880 МГц	
до 10 Вт включно		12,07
від 10,1 до 100 Вт включно		24,13
від 101 Вт до 1 кВт включно		52,66
від 1,1 до 5 кВт включно		104,22
від 5,1 до 20 кВт включно		208,43
від 20,1 кВт і вище		261,09
17. Види радіозв'язку (служби, системи, радіотехнології, радіоелектронні засоби, випромінювальні пристрої), що не зазначені у пунктах 1–16 цієї статті	9 кГц...400 ГГц	522,17

ДОДАТОК 5**Таблиця Д.5.1. Ставки збору за спеціальне використання поверхневих вод**

Басейни річок, включаючи притоки всіх порядків	Ставки збору, грн/100 куб. метрів
Дніпра на північ від м. Києва (Прип'яті та Десни), включаючи м. Київ	26,97
Дніпра на південь від м. Києва (без Інгульця)	25,65
Інгульця	39,12
Сіверського Дінця	52,60
Південного Бугу (без Інгулу)	29,66
Інгулу	36,39
Дністра	16,16
Висли та Західного Бугу	16,16
Пруту та Сірету	12,14
Тиси	12,14
Дунаю	10,82
Річок Криму	53,93
Річок Приазов'я	64,75
Інших водних об'єктів	29,66

Таблиця Д.5.2. Ставки збору за спеціальне використання підземних вод

Найменування регіону	Ставки збору, грн/100 куб. метрів
Автономна Республіка Крим	49,87
У тому числі м. Севастополь	49,87
Області:	
Вінницька	43,11
Волинська	44,53
Дніпропетровська	37,77
Донецька	51,26
Житомирська	43,11
Закарпатська	28,32
Запорізька:	
Веселівський, Мелітопольський, Приазовський, Якимівський райони	43,11
Решта районів області	39,12
Івано-Франківська:	
Богородчанський, Верховинський, Долинський, Косівський, Надвірнянський, Рожнятівський райони	67,42
Решта районів області	37,77

Продовж. табл. Д.5.2

Найменування регіону	Ставки збору, грн/100 куб. метрів
Київська:	
Білоцерківський, Бородянський, Броварський, Васильківський, Іванківський, Кагарлицький, Києво-Святошинський, Макарівський, Миронівський, Обухівський, Поліський райони	31,34
Решта районів області	36,97
Кіровоградська	49,87
Львівська	39,12
Луганська	56,62
Миколаївська	56,62
Одеська	47,20
Полтавська:	
Великобагачанський, Гадяцький, Зіньківський, Лохвицький, Лубенський, Миргородський, Новосанжарський, Решетилівський, Хорольський, Шишацький райони	29,16
Решта районів області	32,51
Рівненська:	
Володимирецький, Здолбунівський, Костопільський, Рівненський, Сарненський, Острозький райони	34,79
Решта районів області	40,40
Сумська:	
Глухівський, Сумський, Роменський, Шосткинський райони	32,51
Решта районів області	37,01
Тернопільська	52,60
Харківська	40,44
Херсонська	40,44
Хмельницька:	
Деражнянський, Красилівський, Летичівський, Старокостянтинівський, Хмельницький, Полонський, Шепетівський райони	33,72
Решта районів області	51,26
Черкаська	29,16
Чернівецька	47,20
Чернігівська:	
Городнянський, Корюківський, Ічнянський, Сосницький, Щорський, Талалаївський райони	40,44
Решта районів області	31,61
м. Київ	40,29

Примітки. Ставка збору за спеціальне використання води для потреб гідроенергетики становить 5,24 грн за 10000 куб. метрів води, пропущеної через турбіни гідроелектростанцій.

Ставки збору за спеціальне використання поверхневих вод для потреб водного транспорту з усіх річок, крім Дунаю, становлять:

- для вантажного самохідного і несамохідного флоту, що експлуатується, – 0,09 грн за 1 тоннаж-добу експлуатації;
- для пасажирського флоту, що експлуатується, – 0,01 грн за 1 місце-добу експлуатації.

Ставки збору за спеціальне використання води для потреб рибництва становлять:

- 27,52 грн за 10000 куб. метрів поверхневої води;
- 33,09 грн за 10000 куб. метрів підземної води.

Ставки збору за спеціальне використання води, яка входить виключно до складу напоїв, становлять:

- 25,60 грн за 1 куб. метр поверхневої води;
- 29,86 грн за 1 куб. метр підземної води.

Ставка збору за спеціальне використання шахтної, кар'єрної та дренажної води становить 5,93 грн за 100 куб. метрів води.

Для теплоелектростанцій з прямоточною системою водопостачання збір за фактичний обсяг води, що пропускається через конденсатори турбін для охолодження конденсату, обчислюється із застосуванням коефіцієнта 0,005.

До ставок збору житлово-комунальні підприємства застосовують коефіцієнт 0,3.

ДОДАТОК 6

Таблиця Д.6.1. Ставки збору за заготівлю деревини основних лісових порід

Найменування лісової породи	Розряд	Ставка за один щільний куб. метр деревини, грн			
		ділової (без кори)			дров'яної (з корою)
		великої	середньої	дрібної	
Периий пояс					
Сосна					
	1	70,33	44,98	17,30	1,78
	2	49,98	32,13	12,49	1,37
	3	40,34	25,98	10,02	1,10
	4	30,34	19,28	7,41	0,82
	5	19,99	12,85	4,94	0,55
Модрина					
	1	31,59	26,77	10,43	2,33
	2	22,76	19,28	7,41	1,78
	3	17,95	15,53	5,90	1,37
	4	13,39	11,52	4,39	0,96
	5	9,10	7,77	3,02	0,69
Ялина, ялиця					
	1	43,65	37,22	14,28	1,65
	2	32,40	27,58	10,71	1,10
	3	25,98	22,23	8,51	0,96
	4	19,55	16,60	6,32	0,69
	5	13,13	10,98	4,26	0,55
Дуб (крім дуба коркового)					
	1	184,53	88,67	29,52	3,02
	2	132,36	63,64	21,14	2,20
	3	106,00	50,66	17,03	1,78
	4	79,63	38,31	12,77	1,24
	5	52,17	25,33	8,51	0,96
Ясен, клен (крім явора)					
	1	69,20	59,11	29,52	3,02
	2	49,63	42,43	21,14	2,20
	3	39,75	33,78	17,03	1,78
	4	29,86	25,54	12,77	1,24
	5	19,57	16,89	8,51	0,96
Бук					
	1	133,04	85,58	28,56	2,61
	2	94,74	60,87	20,32	1,78
	3	76,20	48,81	16,34	1,51
	4	57,25	36,45	12,22	1,10
	5	38,31	24,41	8,10	0,69

Продовж. табл. Д.6.1

Найменування лісової породи	Розряд	Ставка за один щільний куб. метр деревини, грн			дров'яної (з корою)
		ділової (без кори)			
		великої	середньої	дрібної	
Береза, вільха чорна, граб звичайний, в'яз, липа					
	1	10,30	8,86	6,59	2,33
	2	7,21	6,18	4,74	1,78
	3	5,77	5,15	3,91	1,37
	4	4,32	3,71	2,88	0,96
	5	2,88	2,47	1,85	0,69
Осика, вільха сіра, тополя					
	1	5,97	5,15	3,91	1,65
	2	4,32	3,71	2,68	1,10
	3	3,50	2,88	2,27	0,96
	4	2,68	2,27	1,65	0,69
	5	1,65	1,44	1,03	0,27
Другий пояс					
Сосна					
	1	59,97	38,29	14,69	1,51
	2	42,48	27,31	10,57	1,10
	3	33,91	21,95	8,51	0,96
	4	25,70	16,34	6,32	0,69
	5	17,14	10,98	4,26	0,41
Модрина					
	1	27,05	23,30	8,92	2,20
	2	19,55	16,60	6,32	1,51
	3	15,53	13,13	5,08	1,24
	4	11,52	9,91	3,84	0,96
	5	7,77	6,70	2,61	0,55
Ялина, ялиця					
	1	38,55	32,94	12,63	1,37
	2	27,58	23,56	9,06	0,96
	3	21,95	18,74	7,28	0,82
	4	16,60	14,20	5,49	0,69
	5	10,98	9,38	3,57	0,41
Дуб (крім дуба коркового)					
	1	157,07	75,69	25,26	2,47
	2	112,59	54,07	17,99	1,78
	3	89,52	43,25	14,28	1,37
	4	67,00	32,13	10,85	1,10
	5	45,03	21,62	7,28	0,69
Ясен, клен (крім явора)					
	1	58,90	50,46	25,26	2,47
	2	42,22	36,04	17,99	1,78

Продовж. табл. Д.6.1

Найменування лісової породи	Розряд	Ставка за один щільний куб. метр деревини, грн			
		ділової (без кори)			дров'яної (з корою)
		великої	середньої	дрібної	
	3	33,57	28,83	14,28	1,37
	4	25,13	21,42	10,85	1,10
	5	16,89	14,42	7,28	0,69
Бук					
	1	113,27	72,60	24,16	2,20
	2	80,73	51,60	17,30	1,51
	3	64,67	41,40	13,87	1,24
	4	48,60	30,89	10,43	0,96
	5	32,54	20,70	6,87	0,69
Береза, вільха чорна, граб звичайний, в'яз, липа					
	1	8,44	7,21	5,56	2,06
	2	6,18	5,35	3,91	1,51
	3	4,94	4,12	3,30	1,10
	4	3,71	3,30	2,27	0,96
	5	2,47	2,06	1,65	0,55
Осика, вільха сіра, тополя					
	1	5,15	4,53	3,30	1,37
	2	3,71	3,30	2,27	0,96
	3	2,88	2,68	2,06	0,82
	4	2,27	1,85	1,44	0,69
	5	1,44	1,44	1,03	0,41

Таблиця Д.6.2. Ставки збору за заготівлю деревини неосновних лісових порід

Найменування лісової породи	Розряд	Ставка за один щільний куб. метр деревини, грн			
		ділової (без кори)			дров'яної (з корою)
		великої	середньої	дрібної	
Перший пояс					
Самшит					
	1	324,58	277,41	138,67	3,02
	2	231,90	198,12	99,13	2,20
	3	185,56	158,58	79,22	1,78
	4	139,22	118,83	59,45	1,24
	5	92,68	79,29	39,68	0,96
Бархат, горіх					
	1	202,24	173,00	86,50	3,02
	2	144,58	123,57	61,79	2,20
	3	115,54	98,86	49,43	1,78
	4	86,70	74,14	37,21	1,24
	5	57,87	49,43	24,71	0,96

Продовж. табл. Д.6.2

Найменування лісової породи	Розряд	Ставка за один щільний куб. метр деревини, грн			
		ділової (без кори)			дров'яної (з корою)
		великої	середньої	дрібної	
Груша, кизил, явір					
	1	162,29	138,81	69,34	3,02
	2	115,95	99,06	49,57	2,20
	3	92,68	79,29	39,68	1,78
	4	69,61	59,52	29,79	1,24
	5	46,34	39,75	19,91	0,96
Абрикос, вишня, ялівець, обліпіха, слива (крім терну), черешня, шовковиця, яблуня					
	1	121,30	103,59	51,76	3,02
	2	86,70	73,94	36,93	2,20
	3	69,20	59,11	29,52	1,78
	4	52,11	44,28	22,11	1,24
	5	34,60	29,66	14,83	0,96
Каштан, дуб корковий					
	1	101,12	86,50	43,25	3,02
	2	72,29	61,79	30,89	2,20
	3	57,87	49,43	24,71	1,78
	4	43,46	37,07	18,54	1,24
	5	28,83	24,71	12,49	0,96
Барбарис, гледичія, кипарис, шипшина					
	1	81,14	69,20	34,74	3,02
	2	57,87	49,43	24,71	2,20
	3	46,13	39,54	19,77	1,78
	4	34,60	29,66	14,83	1,24
	5	23,27	19,98	10,02	0,96
Акація, бересклет, бірючина, глід, граб східний, тамарикс, калина, крушина, ліщина, горобина, бузок, скумпія, свидина, терен, черемха					
	1	60,76	51,90	25,95	3,02
	2	43,46	37,07	18,54	2,20
	3	34,60	29,66	14,83	1,78
	4	26,16	22,24	11,26	1,24
	5	17,51	14,83	7,41	0,96
Верба, чагарники (крім зазначених в інших позиціях)					
	1	20,18	17,30	8,65	1,65
	2	14,42	12,36	6,18	1,10
	3	11,53	9,89	4,94	0,96
	4	8,65	7,41	3,71	0,69
	5	5,77	4,94	2,47	0,55

Продовж. табл. Д.6.2

Найменування лісової породи	Розряд	Ставка за один щільний куб. метр деревини, грн			
		ділової (без кори)			дров'яної (з корою)
		великої	середньої	дрібної	
Другий пояс					
Самшит					
	1	274,94	234,99	117,53	2,47
	2	196,27	167,85	83,89	1,78
	3	157,14	134,28	67,28	1,37
	4	117,80	100,71	50,39	1,10
	5	78,67	67,14	33,64	0,69
Бархат, горіх					
	1	172,17	147,25	73,59	2,47
	2	122,95	105,24	52,59	1,78
	3	98,44	84,03	42,01	1,37
	4	73,73	63,43	31,44	1,10
	5	49,22	42,22	21,01	0,69
Груша, кизил, явір					
	1	137,37	117,39	58,76	2,47
	2	98,24	83,82	42,01	1,78
	3	78,67	67,14	33,64	1,37
	4	58,90	50,46	25,26	1,10
	5	39,34	33,57	16,75	0,69
Абрикос, вишня, ялівець, обліпіха, слива (крім терну), черешня, шовковиця, яблуня					
	1	103,39	88,15	44,21	2,47
	2	73,73	63,02	31,44	1,78
	3	58,90	50,46	25,26	1,37
	4	44,28	37,89	18,95	1,10
	5	29,45	25,13	12,63	0,69
Каштан, дуб корковий					
	1	86,09	73,73	36,93	2,47
	2	61,58	52,72	26,36	1,78
	3	49,22	42,22	21,01	1,37
	4	36,87	31,51	15,79	1,10
	5	24,51	21,01	10,57	0,69
Барбарис, гледичія, кипарис, шипшина					
	1	68,79	58,70	29,38	2,47
	2	49,02	42,01	20,87	1,78
	3	39,34	33,57	16,75	1,37
	4	29,45	25,13	12,63	1,10
	5	19,57	16,89	8,38	0,69

Продовж. табл. Д.6.2

Найменування лісової породи	Розряд	Ставка за один щільний куб. метр деревини, грн			
		ділової (без кори)			дров'яної (з корою)
		великої	середньої	дрібної	
Акація, бересклет, бірючина, глід, граб східний, тамарикс, калина, крушина, ліщина, горобина, бузок, скумпія, свидина, терен, черемха					
	1	51,69	44,07	22,11	2,47
	2	36,87	31,51	15,79	1,78
	3	29,45	25,13	12,63	1,37
	4	22,04	18,95	9,47	1,10
	5	14,83	12,56	6,32	0,69
Верба, чагарники (крім зазначених в інших позиціях)					
	1	17,09	14,62	7,28	1,37
	2	12,36	10,50	5,22	0,96
	3	9,89	8,44	4,26	0,82
	4	7,41	6,38	3,16	0,69
	5	4,94	4,12	2,20	0,41

Таблиця Д.6.3. Розподіл розрядів

Розряди	1	2	3	4	5
Відстань, км	До 10	10,1...25	25,1...40	40,1...60	60,1 і більше

Примітки. Відстань (пряма) від центру кварталу (урочища) до нижнього складу або пункту відвантаження деревини залізницею визначається за картографічними матеріалами і коригується залежно від геоморфологічних умов місцевості за такими коефіцієнтами:

- у лісах з рівнинним рельєфом – 1,1;
- у лісах з горбистим рельєфом або в лісах, понад 30 % площі яких зайнято болотами, – 1,25;
- у лісах з гірським рельєфом – 1,5.

Пунктом відвантаження деревини залізницею вважається пункт (залізнична станція, роз'їзд), де дозволено здійснення такої операції, незалежно від наявності на ньому відповідних складів.

До великої деревини всіх лісових порід належать відрізки стовбура (у верхньому перерізі без кори) діаметром від 25 см і більше, до середньої – діаметром від 13 до 24 см, до дрібної – діаметром від 3 до 12 см.

До дров'яної деревини належать сортименти, які можна використовувати для технологічних потреб, а також не придатні для промислової переробки (дрова паливні).

На дров'яну деревину, використану для технологічних потреб, донараховується збір за результатами фактичної заготівлі в розмірі 70 % збору за ділову дрібну деревину відповідної лісової породи.

За ліквід з крони встановлюється збір у розмірі 40 %, а за порубкові залишки, що підлягають використанню, – 20 % ставок збору за дров'яну деревину відповідної лісової породи.

На деревину, заготовлену під час вибіркового рубок: головного користування – ставки збору знижуються на 20 %, а заходів щодо поліпшення якісного складу лісів, їх оздоровлення, посилення захисних властивостей (у деревостанах віком понад 40 років – рубки догляду за лісом, вибіркові санітарні рубки, вибіркові лісо-відновні рубки, рубки, пов'язані з реконструкцією, ландшафтні рубки і рубки перетворювання) – на 50 %. Знижки у відсотках обчислюються з кожної ставки збору окремо.

ДОДАТОК 7

Таблиця Д.7.1. Коефіцієнт, що залежить від чисельності жителів населеного пункту

Чисельність населення, тис. чол.	$K_{\text{нас}}$
До 100	1,00
100,1...250	1,20
250,1...500	1,35
500,1...1000	1,55
Більше 1000	1,80

Таблиця Д.7.2. Коефіцієнт, що враховує народногосподарське значення населеного пункту

Тип населеного пункту	$K_{\text{ф}}$
Організаційно-господарські та культурно-побутові центри місцевого значення з перевагою аграрно-промислових функцій (районні центри, міста, селища районного підпорядкування) та села	1,00
Багатофункціональні центри, центри з перевагою промислових і транспортних функцій (республіканський та обласні центри, міста державного, республіканського, обласного значення)	1,25
Населені пункти, віднесені до курортних*	1,65

* Перелік населених пунктів, віднесених до курортних, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 28.12.96 р. № 1576 (із змінами).

ДОДАТОК 8

Таблиця Д.8.1. Питома маса нафти на 1 м² поверхні води при різному зовнішньому вигляді нафтової плівки ($M_{п.м}$)

№ з/п	Зовнішні ознаки нафтової плівки	Маса нафти на 1 м ² поверхні води, г
1	Чиста водна поверхня без ознак опалесценції (відсутність ознак кольоровості при різних умовах освітлення)	0
2	Відсутність плівки і плям, окремі райдужні смуги, що спостерігаються при найбільш сприятливих умовах освітлення і спокійному стані водної поверхні	0,1
3	Окремі плями і сірі плівки срібlistого нальоту на поверхні води, що спостерігаються при спокійному стані водної поверхні, поява перших ознак кольоровості	0,2
4	Плями і плівки з яскравими кольоровими смугами, що спостерігаються при слабких хвилях	0,4
5	Нафта у вигляді плям і плівки, що покриває значні ділянки поверхні води, які не розриваються хвилями, з переходом кольоровості до темної мутно-коричневої	1,2
6	Поверхня води покрита суцільним шаром нафти, добре видимим на хвилях, кольоровість темна, темно-коричнева	2,4

Таблиця Д.8.2. Значення коефіцієнта $K_{кат}$, що враховує категорію водного об'єкта*

Категорія водного об'єкта	$K_{кат}$
Поверхневі водні об'єкти:	
господарсько-побутового використання	1,0
питного водокористування	1,4
Поверхневі водні об'єкти рибогосподарського використання:	
II категорії	1,6
I категорії	2,0
вищої категорії	2,5
Підземні води:	
питні та мінеральні	5,0
інші (промислові, технічні)	3,0

* У разі скиду у водний об'єкт, який знаходиться в межах населеного пункту, коефіцієнт збільшується в 1,2 разу.

У разі скиду в озера, ставки та інші непроточні водні об'єкти коефіцієнт збільшується у 1,5 разу.

У разі якщо водний об'єкт або його ділянка в місці забруднення можуть бути віднесені до різних категорій, то при розрахунку збитку використовується найбільший з можливих коефіцієнтів $K_{\text{кат}}$; при цьому всі зазначені вище умови збільшення коефіцієнта залишаються в силі.

Таблиця Д.8.3. Значення регіонального коефіцієнта дефіцитності водних ресурсів поверхневих вод K_p

Області	K_p	Області	K_p
Закарпатська	1,00	Вінницька	1,17
Івано-Франківська	1,05	Черкаська	1,17
Чернівецька	1,06	Луганська	1,18
Тернопільська	1,07	Харківська	1,19
Волинська	1,10	Миколаївська	1,20
Житомирська	1,10	Київська	1,21
Львівська	1,10	Автономна Республіка Крим	1,24
Сумська	1,10	Одеська	1,26
Хмельницька	1,11	Донецька	1,26
Рівненська	1,11	Дніпропетровська	1,28
Чернігівська	1,11	Запорізька	1,28
Кіровоградська	1,13	Херсонська	1,30
Полтавська	1,15		

Таблиця Д.8.4. Значення коефіцієнта цінності морської акваторії $K_{\text{ц}}$

№ з/п	Райони моря, що примикають до Автономної Республіки Крим і приморських областей України	$K_{\text{ц}}$
1	Одеська	1,30
2	Миколаївська	1,26
3	Херсонська (Чорне й Азовське моря)	1,21
4	Запорізька	1,22
5	Донецька	1,20
6	Автономна Республіка Крим:	
	західний берег	1,16
	південний берег (Євпаторія – Феодосія)	1,21
	східний берег	1,19

Примітка. У разі скиду у водний об'єкт, який знаходиться в межах населеного пункту, коефіцієнт збільшується в 1,2 разу.

Таблиця Д.8.5. Значення коефіцієнта $K_{\text{я}}$, що враховує якісну різномірність морських вод

№ з/п	Райони моря, що примикають до Автономної Республіки Крим і приморських областей України	$K_{\text{я}}$
1	Одеська:	
	Вилкове – Затока	1,50
	Затока – Іллічівськ	1,24
	Іллічівськ – п. Южний	1,20
2	Миколаївська	1,22
3	Херсонська (Чорне й Азовське моря)	1,23
4	Запорізька	1,23
5	Донецька	1,23
6	Автономна Республіка Крим:	
	західний берег (до Євпаторії)	1,00
	південний берег (від Євпаторії до Феодосії, не враховуючи акваторію Севастопольської бухти)	1,11
	Севастопольська бухта	1,27
	східний берег (від Феодосії)	1,19

Таблиця Д.8.6. Значення коефіцієнта $K_{\text{б}}$, що враховує фактор батиметричних умов району забруднення

Відстань від берега, км	$K_{\text{б}}$
До 5	1,0
5,1...10	0,9
Більше 10	0,8

Таблиця Д.8.7. Значення коефіцієнта $K_{\text{д}}$, що враховує вплив гідродинамічного фактора

№ з/п	Райони морського узбережжя України	$K_{\text{д}}$
1	Від Вилкове до смт Затока	1,13
2	Від смт Затока до Скадовська	1,15
3	Від Скадовська до Чорноморського	1,13
4	Від Чорноморського до Судака	1,00
5	Від Судака до Керчі (включно)	1,13
6	Азовське узбережжя	1,15

Таблиця Д.8.8. Значення коефіцієнта K_x , що характеризує ступінь забрудненості поверхні води відходами або сміттям

Зовнішній вигляд поверхні води	K_x
Чиста водна поверхня, на відкритій акваторії площею 100 м ² є окремі невеликі плями дрібного сміття загальною площею не більше 0,01 м ²	1
На площі 100 м ² відкритої акваторії є окремі невеликі плями дрібного сміття загальною площею не більше 1 м ² , окремі предмети з розмірами у будь-якому напрямку не більше 25 см	2
На площі 100 м ² відкритої акваторії є окремі невеликі плями дрібного сміття площею не більше 2 м ² , окремі предмети з розмірами у будь-якому напрямку не більше 50 см	3
На площі 100 м ² відкритої акваторії є плями сміття загальною площею до 5 м ² , окремі предмети з розмірами не більше 1 м, скупчення сміття в кутах, тупиках і з навітряного боку причалу при ширині забрудненої смуги до 0,5 м	4
На площі 100 м ² відкритої акваторії є скупчення сміття загальною площею до 10 м ² , значна кількість предметів з розмірами до 1,5 м, скупчення сміття в кутах, тупиках і з навітряного боку причалу при ширині забрудненої смуги до 1 м	5
На площі 100 м ² відкритої акваторії є окремі невеликі плями дрібного сміття загальною площею більше 10 м ² . Крупні предмети з розмірами більш 1,5 м, скупчення сміття в кутах, тупиках і з навітряного боку причалу при ширині забрудненої смуги до 5 м	6

Таблиця Д.8.9. Орієнтовні значення активної пористості водонасичених порід

Назва породи	Активна пористість
Гравелисто-галечні відкладення	0,28...0,30
Крупнозерністі піски	0,24...0,26
Різнозерністі піски	0,20...0,24
Дрібнозерністі піски	0,18...0,22
Тонкозерністі піски	0,15...0,19
Пилуваті та глинисті піски	0,05...0,15
Супіски	0,08...0,10
Суглинки	0,05...0,08
Тріщинуваті породи (крейда, вапняк, пісковик)	0,04...0,07

Примітка. У разі відсутності характеристик конкретної водонасиченої породи для розрахунків беруть середні значення наведених інтервалів.

Таблиця Д.8.10. Значення регіонального коефіцієнта дефіцитності підземних вод $K_{р.п}$

Області	$K_{р.п}$
Чернігівська	1,00
Харківська	1,04
Сумська	1,05
Полтавська	1,06
Волинська	1,07
Рівненська	1,08
Тернопільська	1,10
Черкаська	1,11
Дніпропетровська	1,13
Київська	1,13
Хмельницька	1,14
Вінницька	1,15
Запорізька	1,15
Івано-Франківська	1,15
Житомирська	1,18
Закарпатська	1,20
Херсонська	1,22
Львівська	1,23
Чернівецька	1,23
Донецька	1,34
Луганська	1,37
Автономна Республіка Крим	1,41
Одеська	1,43
Миколаївська	1,46
Кіровоградська	1,50

Таблиця Д.8.11. Середньостатистичний вміст забруднюючих речовин у фільтраті сміттєзвалищ і полігонів твердих побутових відходів

Показник	Концентрація, г/м ³	Показник	Концентрація, г/м ³
БСК ₅	1400	Сульфати	950
ХСК	1650	Нафтопродукти	250
Азот амонійний	620	Залізо	10
Азот нітритний	12,50	Свинець	0,15
Азот нітратний	1850	Хром VI	0,2
Хлориди	1200	Нікель	1,1
Феноли	4	Бор	22

ДОДАТОК 9

Таблиця Д.9.1. Середні біологічні показники з основних промислових видів риб

Види риб	Середня маса до- рослої осо- бини M , кг	Плодю- чість Q , тис. шт.	Кратність нересту C , разів	Частка самок r	Промислове повернення від ікри K
				%	
Київське водосховище					
Лящ	1,2	120	9	50	0,003
Судак	1,9	300	6	50	0,001
Сазан	4,1	740	8	50	0,0005
Синець	0,3	30	7	50	0,01
Щука	3,5	60	8	50	0,005
Плітка	0,29	50	8	50	0,006
Плоскирка	0,3	90	8	50	0,004
Окунь	0,25	25	7	50	0,01
Лин	0,98	350	2	50	0,001
Карась	0,4	45	6	50	0,006
Чехоня	0,22	20	6	50	0,015
Краснопірка	0,2	150	2	50	0,002
В'язь	0,9	90	5	50	0,003
Верховодка	0,008	1,5	2	50	0,2
Канівське водосховище					
Лящ	1,23	190	9	34	0,003
Судак	1,8	275	6	50	0,001
Сазан	3,8	700	8	34	0,0005
Синець	0,275	27	7	40	0,01
Щука	4,0	65	8	50	0,005
Плітка	0,25	130	10	50	0,006
Плоскирка	0,32	60	10	34	0,004
Окунь	0,28	30	7	50	0,01
Лин	0,80	330	2	34	0,001
Карась	0,47	50	6	50	0,006
Верховодка	0,008	1,5	2	50	0,2
Кременчуцьке водосховище					
Лящ	1,2	200	8	34	0,002
Судак	2,0	390	6	50	0,0006
Сазан	4,1	740	8	50	0,0005
Синець	0,22	30	7	50	0,01
Щука	2,2	70	5	50	0,004
Плітка	0,4	80	5	50	0,004
Плоскирка	0,22	36	4	50	0,01
Сом	4,0	110	7	50	0,003

Продовж. табл. Д.9.1

Види риб	Середня маса до- рослої осо- бини M , кг	Плодю- чість Q , тис. шт.	Кратність нересту C , разів	Частка самок r	Промислове повернення від ікри K
				%	
Окунь	0,27	30	7	50	0,01
Чехоня	0,22	20	3	50	0,02
В'язь	0,75	90	5	50	0,003
Пічкур	0,045	2	2	25	0,066
Бичок	0,05	1,5	2	50	0,133
Білий амур	6,0	—	—	—	—
Товстолоб	4,0	—	—	—	—
Дніпродзержинське водосховище					
Лящ	1,2	200	9	50	0,002
Судак	2,2	350	6	34	0,0006
Сазан	3,8	740	8	50	0,0005
Синець	0,22	30	7	50	0,01
Щука	4,5	70	5	34	0,004
Плітка	0,19	80	5	34	0,004
Плоскирка	0,3	40	4	50	0,01
Сом	5,0	180	7	50	0,002
Окунь	0,27	30	7	50	0,01
Жерех	2,2	—	—	34	—
Верховодка	0,008	1,5	2	50	0,2
Запорізьке водосховище					
Лящ	1,1	251	5	36	0,0025
Сазан	3,6	595	6	51	0,0015
Судак	1,4	117	4	60	0,001
Тараня	0,4	101	5	41	0,009
Щука	3,73	140	5	39	0,0012
Плоскирка	0,21	37	4	57	—
Окунь	0,35	81	3	50	—
Верховодка	0,007	1,8	2	50	—
Плітка	0,23	69	4	46	—
Сом	3,7	191	3	53	—
Карась	0,25	210	3	99,99	—
Каховське водосховище					
Лящ	1,2	200	6	40	0,002
Судак	2,2	400	5	50	0,001
Сазан	4,0	750	8	50	0,0005
Синець	0,45	65	5	50	0,004
Щука	3,0	40	5	50	0,014
Плітка	0,35	70	5	60	0,004
Плоскирка	0,3	100	4	50	0,004

Продовж. табл. Д.9.1

Види риб	Середня маса до- рослої осо- бини M , кг	Плодю- чість Q , тис. шт.	Кратність нересту C , разів	Частка самок r	Промислове повернення від ікри K
				%	
Сом	5,6	70	7	50	0,005
Окунь	0,3	50	4	40	0,006
Лин	0,5	300	4	50	0,001
Карась	0,4	90	4	50	0,004
Чехоня	0,3	20	4	50	0,004
Верховодка	0,01	3	2	50	0,1
Тюлька	0,002	10	2	50	0,04
Раки	0,06	0,3	5	50	7,0
Бички	0,01	1,8	3	50	0,08
Краснопірка	0,3	70	4	50	0,004
Водойми Харківської області					
Лящ	0,86	246	4	50	0,001
Судак	1,3	262	2–3	60	0,001
Сазан (короп)	2,6	700	3–4	65	0,0005
Щука	1,25	65	4	50	0,003
Плітка	0,125	50	4	50	0,004
Плоскирка	0,3	60	4	65	0,005
Краснопірка	0,25	55	4	50	0,003
Окунь	0,25	25	3	65	0,005
Жерех	2,2	100	3	66	0,003
Сом	5,0	175	4	50	0,001
Верховодка	0,008	1,5	2	50	0,133
Головень	1,1	460	4	50	0,001
Пічкур	0,045	2,0	2	25	0,066
Бичок	0,05	1,5	2	50	0,133
Білий амур	6,0	–	–	–	–
Білий товстолоб	4,0	–	–	–	–
Азовське море, лимани та гирла річок					
Лящ	0,935		10	50	0,004
Судак	1,9		6–7	50	0,0012
Тараня	0,137		4–5	50	0,015
Шемай	0,25		7–8	25	0,009
Рибець	0,395		5	50	0,009
Пелінгас	0,809		10	50	–
Осетер	13,7		5–6	25	0,01
Білуга	120,0		7–8	50	0,01
Севрюга	7,5		3	50	0,01
Камбала-калкан	0,82		7–8	50	–
Камбала-глосо	0,3		–	50	–

Продовж. табл. Д.9.1

Види риб	Середня маса до- рослої осо- бини M , кг	Плодю- чість Q , тис. шт.	Кратність нересту C , разів	Частка самок r	Промислове повернення від ікри K
				%	
Оселедець	0,178		3	50	0,003
Хамса	0,0067		2	50	0,03
Тюлька	0,0028		2	50	–
Бичок мартовик	0,035–0,04		3	70	–
Бичок кругляк	0,025		3	70	–
Бичок пісочник	0,025		3	70	–
Чехоня	0,35		5–6	50	0,02
Морський кіт	6,0		–	–	–

Примітка. Середні біологічні показники основних промислових видів риб наведені за даними Інституту гідробіології НАНУ, Інституту рибного господарства УААН, АЗНДІРГ, НДІ біології Дніпропетровського та Харківського держуніверситетів.

Таблиця Д.9.2. Коефіцієнти по кормовій базі

Водойми	Кормові організми	Коефіцієнти переведення кормових об'єктів у продукцію кормових організмів p/b	Середня концентрація кормових організмів: планктон (г/м ³), бентос (г/м ²)	Показник гранично можливого використання кормової базис риб K_1 , %	Кормовий коефіцієнт переведення продукції кормових організмів у рибну продукцію K_2
Азовське море	Фітопланктон	356,0		50	
	Зоопланктон	32,0		80	12,0
	Зообентос, у т. ч. кормо- вий	2,4 60,0		70	21,0
Чорне мо- ре	Фітопланктон	250,0		20	30,0
	Зоопланктон	32,8		90	6,0
	Зообентос	2,6		55	6,0
	Фітобентос	2,2			12,0
Водосховища Дніпровського каскаду					
Київське	Фітопланктон	100,0		30	
	Зоопланктон	20,0	3,4	80	6,0
	Зообентос	5,0	53,4	70	5,0
Канівське	Зоопланктон	20,0	0,5	80	6,0
	Зообентос	6,0	2,0	70	5,0

Продовж. табл. Д.9.2

Водойми	Кормові організми	Коефіцієнти переведення кормових об'єктів у продукцію кормових організмів p/b	Середня концентрація кормових організмів: планктон ($г/м^3$), бентос ($г/м^2$)	Показник гранично можливого використання кормової бази риб $K_1, \%$	Кормовий коефіцієнт переведення продукції кормових організмів у рибну продукцію K_2
Кременчуцьке	Фітопланктон	122,0	10,0	50	50,0
	Зоопланктон	20,0	7,6	80	6,0
	Зообентос	5,0	30,5	70	5,0
Дніпро-дзержинське	Фітопланктон	100,0	9,0	30	50,0
	Зоопланктон	20,0	3,7	80	6,0
	Зообентос	4,0	16,0	70	10,0
Запорізьке (Дніпровське)	Фітопланктон	100,0	9,3	30	50,0
	Зоопланктон	20,0	6,3	80	6,0
	Зообентос	4,0	11,8	70	10,0
Каховське	Фітопланктон	100,0	55,5	30	50,0
	Зоопланктон	20,0	4,2	80	6,0
	Зообентос	4,0	10,0	70	10,0
Дніпро-Бузький лиман	Зоопланктон	20,0	0,92	80	6,0
	Зообентос	21,0	44,47	70	10,0
Десна, Остер	Зоопланктон	20,0	5,0	80	5,0
	Зообентос	6,0	48,8	70	6,0
Супой, Трубіж, Недра, Гнила, Оржиця	Зоопланктон	20,0	0,5	80	6,0
	Зообентос	6,0	2,0	70	6,0
Інгuleць	Зоопланктон	10,0	2,0	80	6,0
	Зообентос	8,0	45,0	50	6,0
Псел, Омельник	Зоопланктон	20,0	5,8	70	5,0
	Зообентос	20,0	55,1	70	6,0
Прип'ять	Зоопланктон	20,0	0,38	70	6,0
	Зообентос	5,0	2,0	70	5,0
Південний Буг	Зоопланктон	20,0	1,03	80	8,0
	Зообентос	6,0	43,0	70	5,0
Інгул	Зоопланктон	10,0	2,0	80	6,0
	Зообентос	8,0	45,0	50	6,0

Продовж. табл. Д.9.2

Водойми	Кормові організми	Коефіцієнти переведення кормових об'єктів у продукцію кормових організмів p/b	Середня концентрація кормових організмів: планктон (г/м^3), бентос (г/м^2)	Показник гранично можливого використання кормової бази риб $K_1, \%$	Кормовий коефіцієнт переведення продукції кормових організмів у рибну продукцію K_2
Сіверський	Зоопланктон	20,0	6,0	80	6,0
Донець	Зообентос	6,0	12,0	70	5,0
Дунай	Фітопланктон	2,0	4,7	30	30,0
(українська частина)	Зоопланктон	2,0	0,5	30	10,0
	Зообентос	4,0	0,7	45	10,0

Примітка. Коли підрахунки збитків здійснюються на водоймах, на яких біологічні показники для риб та кормових організмів не визначені, слід використовувати аналогічні показники з табл. Д.9.1 і Д.9.2, які встановлені для близьких за гідрологічними показниками водойм. В окремих випадках ці показники можуть бути встановлені на підставі біологічних обґрунтувань відповідних наукових установ.

ДОДАТОК 10

Таблиця Д.10.1. Перелік середніх біологічних показників основних видів риб, інших водних живих ресурсів

Види риб	Середня маса ста- тевозрілої особини M , кг	Плодючість Q , тис. шт.	Кратність нересту C , раз	Відносна частина або частка самок r	Коефіцієнт промислового повернення від ікри K
				%	
Київське водосховище					
Лящ	1,200	170	9	50	0,003
Судак	1,900	300	6	50	0,001
Сазан	4,100	740	8	50	0,0005
Синець	0,300	30	7	50	0,01
Щука	3,500	60	8	50	0,005
Плітка	0,290	50	8	65	0,006
Плоскирка	0,300	90	8	60	0,004
Окунь	0,250	25	7	50	0,01
Лин	0,980	350	7	—	0,001
Карась	0,400	45	6	50	0,006
Чехоня	0,220	20	6	50	0,015
Краснопірка	0,200	150	7	50	0,002
В'язь	0,900	—	—	—	—
Верховодка	0,008	1,5	2	50	0,2
Канівське водосховище					
Лящ	1,230	190	9	34	0,003
Судак	1,800	275	6	50	0,001
Сазан	3,800	700	8	34	0,0005
Синець	0,275	27	7	40	0,01
Щука	4,000	65	8	50	0,005
Плітка	0,450	130	10	50	0,006
Плоскирка	0,270	60	10	34	0,004
Краснопірка	0,200	130	8	50	0,002
Окунь	0,280	30	7	50	0,01
Лин	0,800	330	7	34	0,001
Карась	0,470	50	6	50	0,006
Верховодка	0,008	1,5	2	50	0,2
Кременчуцьке водосховище					
Лящ	1,800	260	10	46	0,002
Судак	3,800	580	10	50	0,0006
Сазан	5,100	1040	127	50	0,0005
Синець	0,440	57	755	50	0,01
Щука	3,700	88	9	50	0,004

Продовж. табл. Д.10.1

Види риб	Середня маса ста- тевозрілої особини M , кг	Плодючість Q , тис. шт.	Кратність нересту C , раз	Відносна частина або частка самок r	Коефіцієнт промислового повернення від ікри K
				%	
Плітка	0,570	101	10	50	0,004
Плоскирка	0,270	118	10	50	0,01
Сом	8,000	110	7	50	0,003
Окунь	0,310	34	7	50	0,01
Чехоня	0,410	36	7	50	0,02
В'язь	1,200	64	7	50	0,003
Дніпродзержинське водосховище					
Лящ	1,400	200	9	55	0,002
Судак	2,200	350	6	34	0,0006
Сазан	3,800	740	8	50	0,0005
Синець	0,220	30	7	50	0,01
Щука	4,500	70	5	34	0,004
Плітка	0,340	80	7	60	0,004
Плоскирка	0,300	40	6	50	0,01
Сом	5,00	180	7	50	0,002
Окунь	0,270	30	7	50	0,01
Білізна	2,200	—	—	34	—
Верховодка	0,008	1,5	2	50	0,2
Запорізьке водосховище					
Лящ	1,100	251	5	36	0,0025
Сазан	3,600	595	6	51	0,0015
Судак	1,400	117	4	60	0,001
Тараня	0,400	101	5	41	0,009
Щука	3,730	140	5	39	0,0012
Плоскирка	0,210	37	4	57	—
Окунь	0,350	81	3	50	—
Верховодка	0,007	1,8	2	50	—
Плітка	0,230	69	4	46	—
Сом	3,700	191	3	53	—
Карась	0,250	210	3	99,99	—
Каховське водосховище					
Лящ	1,330	158	8	34	0,002
Судак	1,300	250	5	55	0,001
Сазан	4,000	750	8	50	0,0005
Синець	0,400	65	5	50	0,004
Щука	2,500	40	5	50	0,014
Плітка	0,320	92	5	56	0,004

Продовж. табл. Д.10.1

Види риб	Середня маса ста- тевозрілої особини M , кг	Плодючість Q , тис. шт.	Кратність нересту C , раз	Відносна частина або частка самок r	Коефіцієнт промислового повернення від ікри K
				%	
Плоскирка	0,300	100	4	50	0,004
Сом	11,600	85	10	50	0,005
Окунь	0,220	50	4	40	0,006
Лин	0,500	300	4	50	0,001
Карась	0,480	120	4	50	0,004
Чехоня	0,190	20	4	50	0,004
Верховодка	0,010	3	2	50	0,1
Тюлька	0,001	10	2	50	0,04
Раки	0,055	0,3	5	50	7,0
Бички	0,010	1,8	3	50	0,08
Краснопірка	0,300	70	4	50	0,004
Водойми Луганської області					
Лящ	0,86	246	4	50	0,001
Сазан (короп)	2,5	700	3–4	65	0,0005
Плотва	0,125	50	4	50	0,004
Плоскирка	0,27	60	4	65	0,005
Краснопірка	0,2	55	4	50	0,003
Білизна	1,6	100	3	66	0,003
Уклея	0,008	1,5	2	50	0,133
Голавель	0,7	400	4	50	0,001
Піскар	0,03	2	2	25	0,066
Білий товстолоб	2,7	500	4	50	–
Строкати́й товстолоб	3,5	500	4	50	–
Білий амур	2,0	500	4	50	–
Шемая	0,25	19,5	7–8	25	0,009
Рибець	0,395	100	5	50	0,009
Вирезуб	2,2	158	4	50	–
Язь	0,7	90	5	50	0,003
Лин	0,48	300	4	50	0,001
Сом	3,6	175	4	50	0,001
Канальний сом	1,3	5,5	3–4	50	–
Судак	1,0	260	2–3	60	0,001
Окунь	0,15	25	3	65	0,005
Бички	0,04	1,5	2	50	0,133
Щука	1,1	65	4	50	0,003
Осетер	13,7	400	5–6	25	0,01

Продовж. табл. Д.10.1

Види риб	Середня маса ста- тевозрілої особини M , кг	Плодючість Q , тис. шт.	Кратність нересту C , раз	Відносна частина або частка самок r	Коефіцієнт промислового повернення від ікри K
				%	
Чехоня	0,35	33,5	5–6	50	0,02
Єлець Данилев- ського	0,12	17	4	50	0,01
Стерлядь	1,5	75	2–3	50	–
Мінога україн- ська	0,01	5	1	20	0,07
Карась золотий	0,3	300	7–8	50	0,004
Карась срібний	0,25	250	7–8	90	0,006
Подуст	0,4	5,4	4	50	0,004
Горчак	0,025	0,001	2–3	50	0,01
Йорж	0,05	100	5–6	50	0,01
Раки	0,06	0,3	5	50	7,0
Водойми Харківської області					
Лящ	0,860	246	4	50	0,001
Судак	1,300	262	2–3	60	0,001
Сазан (короп)	2,600	700	3–4	65	0,0005
Щука	1,250	65	4	50	0,003
Плітка	0,125	50	4	50	0,004
Плоскирка	0,300	60	4	65	0,005
Краснопірка	0,250	55	4	50	0,003
Окунь	0,250	25	3	65	0,005
Білізна	2,200	100	3	66	0,003
Сом	5,000	175	4	50	0,001
Верхівка	0,008	1,5	2	50	0,133
Головень	1,100	460	4	50	0,001
Пічкур	0,045	2,0	2	25	0,066
Бичок	0,050	1,5	2	50	0,133
Білий амур	6,000	–	–	–	–
Білий товстолоб	4,000	–	–	–	–
Азовське море					
Судак	1,800	1450	6	60	0,005
Пелінгас	2,2	1400	5	50	0,001
Осетер	12,5	250	5–6	70	0,009
Севрюга	6,5	190	3	60	0,009
Камбала-калкан	0,6	570	4	71	0,0002
Камбала-глоса	0,14	700	3–4	76	0,0002
Оселедець	0,18	75	3	50	0,0003

Продовж. табл. Д.10.1

Види риб	Середня маса ста- тевозрілої особини M , кг	Плодючість Q , тис. шт.	Кратність нересту C , раз	Відносна частина або частка самок r	Коефіцієнт промислового повернення від ікри K
				%	
Хамса	0,007	20	2	50	0,09
Тюлька	0,003	11	2	50	0,07
Бичок мартовик	0,215	5	4–5	70	0,28
Бичок кругляк	0,025	2,7	3	50	0,43
Бичок пісочник	0,02	4,6	2–3	70	0,20
Чехоня	0,350	33,5	5–6	50	0,02
Атеріна	0,01	0,6	2,5	50	4,4
Барабуля	0,01	35	2–3	70	0,02
Чорне море					
Шпрот	0,006	14	2	70	0,13
Хамса чорноморська	0,009	20	2–3	55	0,11
Оселедець чорноморський прохідний (дунайський)	0,2	67	3	50	0,001
Ставрида	0,02	245	4	70	0,001
Мерланг	0,02	50	4	67	0,001
Атеріна	0,01	0,6	2,5	50	4,4
Калкан чорноморський	3,1	8000	8	74	0,00001
Сингіль	0,48	300	4–5	60	0,001
Пелінгас	2,0	1400	5	50	0,001
Барабуля	0,01	35	2–3	70	0,02
Осетер	16,5	270	6	70	0,001
Севрюга	6,5	190	3	79	0,0001
Білуга	~ 100,0	574	8–10	56	0,00001
Катран	9,5	24	7	50	8,7
Скат (морська лисиця)	2,6	60	4	50	8,6

Примітка. За відсутності в цьому Переліку необхідного виду риб конкретного водного об'єкта та біологічних показників за ним слід за аналогією використовувати дані для цього самого виду риб з іншого аналогічного за географічними та гідрологічними показниками водного об'єкта. У додатку 10 біологічні показники основних промислових видів риб наведені за дослідженнями Інституту рибного господарства Української академії аграрних наук, Південного науково-дослідного інституту морського рибного господарства та океанографії, Дніпропетровського національного університету та Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.

ДОДАТОК 11

Таблиця Д.11.1. Коефіцієнти небезпечності забруднюючих речовин K_n

Група небезпечності	Ступінь небезпечності	Перелік забруднюючих речовин (показників вимірювань), що відповідають групі небезпечності*	K_n
I	Надзвичайно небезпечні (ГДК/ОДК < 0,2 мг/кг)	Бенз(а)пірен, кадмій**, миш'як, нафта, нафтопродукти***, ртуть, селен, свинець, стирол, фенол, фтор, цинк	4,0
II	Дуже небезпечні (ГДК/ОДК = 0,2...0,5 мг/кг)	Бензол, бор, кобальт, ксилоли, мідь, молібден, нікель, сірководень, сурма, толуол, хром	3,0
III	Помірно небезпечні (ГДК/ОДК > 0,5 мг/кг)	Аніонні поверхнево-активні речовини (АПАР), ацетальдегід, барій, ванадій, вольфрам, марганець, нітрати, стронцій, сульфати, формальдегід	2,5
IV	Інші (рівні ГДК/ОДК не встановлені)	Амоній, хлориди	1,5

*Перелік забруднюючих речовин (показників вимірювань), що відповідають групі небезпечності, не є вичерпним. Якщо забруднююча речовина відсутня в переліку, групу її небезпечності визначають за величиною ГДК або ОДК.

**Більшість назв забруднюючих речовин (показників вимірювань) подані за назвами хімічних елементів.

***Терміни "нафта" і "нафтопродукти" подані згідно з ДСТУ 3437-96 "Нафтопродукти. Терміни та визначення".

Таблиця Д.11.2. Шкала еколого-господарського значення земель

Категорії земель та землі, що підлягають особливій охороні	$K_{ег}$
Зона санітарної охорони навколо об'єктів, де є підземні та відкриті джерела водопостачання, водозабірні та водоочисні споруди, водоводи, прибережні захисні смуги вздовж морів, річок та навколо водойм	5,5
Землі оздоровчого призначення	5,0
Землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення*	4,5
Охоронна зона навколо особливо цінних природних об'єктів, об'єктів культурної спадщини, гідрометеорологічних станцій тощо	4,0
Землі рекреаційного призначення	4,0
Землі історико-культурного призначення	4,0
Особливо цінні землі**	3,5
Землі сільськогосподарського призначення	1,0
Землі житлової та громадської забудови	1,0

Продовж. табл. Д.11.2

Категорії земель та землі, що підлягають особливій охороні	$K_{\text{ер}}$
Землі лісового фонду	1,0
Землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення	1,0

*У тому числі земельні ділянки водно-болотних угідь, що не віднесені до земель лісового і водного фонду.

**Відповідно до переліку особливо цінних груп ґрунтів, затвердженого наказом Держкомзему України від 06.10.2003 № 245, зареєстрованого в Мін'юсті України на 28.10.2003 за № 979/8300.

Таблиця Д.11.3. Індекс поправки на глибину просочування забруднюючої речовини $I_{\text{п}}$

Глибина просочування, м	$I_{\text{п}}$	Глибина просочування, м	$I_{\text{п}}$
0...0,2	0,100	0...1,2	0,049
0...0,4	0,082	0...1,4	0,044
0...0,6	0,070	0...1,6	0,040
0...0,8	0,060	0...1,8	0,037
0...1,0	0,054	0...2,0	0,033

Таблиця Д.11.4. Відносна густина деяких забруднюючих речовин при температурі +20 °С

Речовина*	Густина, т/куб. м	Речовина*	Густина, т/куб. м
Адипінова кислота	1,36	м-Ксиленол	1,022
Азелаїнова кислота	1,03	м-Ксилол	0,864
Азид свинцю	4,71	Молибден	10,20
Азобензол	1,20	Мурашина кислота	1,22
Акрилова кислота	1,06	Нафта	0,73...1,04
Акрілонітрил	0,81	Нафта парафінована	0,75...0,80
Аліловий спирт	0,85	Нікель	8,90
Алюміній	2,70	Ніобій	8,60
Анілін	1,02	Нітрат алюмінію	3,5...3,9
Анісовий спирт	1,11	Нітрат заліза	1,684
Арсенід міді	8,00	Нітрат міді	2,04
Ацетон	0,79	Нітрид заліза	6,57
Барій	3,50	Оксид алюмінію	3,01
Бензальдіацитат	1,11	Оксид ртуті	11,14
Бензамід	1,341	о-Ксилол	0,881

Продовж. табл. Д.11.4

Речовина*	Густина, т/куб. м	Речовина*	Густина, т/куб. м
Бензидин	1,25	Олово	7,30
Бензил	1,23	Оцтова кислота	1,05
Бензил хлористий	1,103	Паладій	11,9
Бензил ціанистий	1,015	Паливо дизельне	0,83
Бензиламін	0,982	п-Ксилол	0,861
Бензилацетон	0,989	Платина	21,45
Бензиловий спирт	1,045	Пропилова кислота	0,99
Бензин	0,73	Пропиловий спирт	0,80
Бензоїн	1,31	Ртуть	14,193
Бензол	0,88	Рубідій	1,53
Бензол хлористий	1,219	Рутеній	12,22
Берилій	1,85	Саліцилова кислота	1,44
Бор	2,30	Свинець	11,30
Борид міді	8,116	Селен	4,80
Бром	3,10	Сечовина (карбамід)	1,33
Бутиловий спирт	0,81	Сірка аморфна	1,92
Валеріанова кислота	0,94	Сірка моноклінічна	1,96
Ванадій	5,96	Сірка ромбічна	2,07
Ванілін	1,06	Скандій	2,50
Вісмут	9,80	Срібло	10,5
Вольфрам	19,3	Стирол	0,906
Вуглець	2,30	Стронцій	2,60
Гафній	13,3	Сурма	6,60
Гептан	0,68	Талій	11,85
Германій	5,35	Тантал	16,6
Гліцерин	1,26	Телур	6,24
Етиловий спирт	0,79	Титан	4,50
Залізо	7,90	Толуол	0,87
Ізобутил: йодистий	1,60	Уран	18,7
бромистий	1,27	Фенол	1,07
хлористий	0,88	Фенолфталеїн	1,30
Йод (тв.)	4,93	Формальдегід	0,815
Йодид миш'яку	4,39	Формамід	1,139
Кадмій	8,65	Фосген	1,392
Керосин	0,77...0,85	Фосфор (білий)	1,85
Кобальт	8,70	Фторид миш'яку	2,66
Котельне	0,90...0,93	Фторид урану	8,95
Кремній	2,40	Фторид хлору	3,89
Магній	1,70	Хлорид миш'яку	2,163
Малеїнова кислота	1,59	Хром	7,19
Марганець	7,40	Цезій	1,90

Продовж. табл. Д.11.4

Речовина*	Густина, т/куб. м	Речовина*	Густина, т/куб. м
Масла	0,86...0,89	Цинк	7,10
Метаборат міді	3,859	Цирконій	6,40
Миш'як	5,727	Щавлева кислота	1,90
Мідь	8,90		

* Перелік наведених забруднюючих речовин не є вичерпним. Якщо речовина відсутня в додатку 4, значення відносної густини визначають за довідниками.

Таблиця Д.11.5. Коефіцієнти небезпечності відходів $K_{н.в}$

Клас небезпечності	Ступінь небезпечності	$K_{н.в}$
I	Надзвичайно небезпечні	3,0
II	Високонебезпечні	2,0
III	Помірно небезпечні	1,5
IV	Малонебезпечні	1,0

Таблиця Д.11.6. Коефіцієнти засмічення земельної ділянки $K_{з.з}$

Ступінь засмічення	Об'єм відходів O_v , куб. м	$K_{з.з}$
1	0...5	1,25
2	5...10	1,50
3	10...20	2,00
4	20...50	2,50
5	50...100	3,00
6	Понад 100	4,00

Таблиця Д.11.7. Форма розрахунку розміру шкоди від забруднення земель

№ з/п	Показники	Позначення показника	Джерела одержання або розрахунок показника	Значення показника (коефіцієнта)
1	Площа забрудненої ділянки, кв. м	P_d	За актом про забруднення земель та за матеріалами спеціальних вишукувань	
2	Глибина просочування забруднюючої речовини, м	Γ_n		
3	Забруднююча речовина	—		
4	Маса забруднюючої речовини, т	$B_{з.р}$		

Продовж. табл. Д.11.7

№ з/п	Показники		Позначення показника	Джерела одержання або розрахунок показника	Значення показника (коефіцієнта)
5	в тому числі	залишилось на поверхні	—		
6		проникло в землю	—		
7	Відносна густина забруднюючої речовини, т/куб. м		$\Pi_{з.р}$	Табл. Д.11.4	
8	Об'єм забруднюючої речовини, куб. м		$O_{з.р}$	За актом про забруднення земель або формулою (3.5.3)	
9	в тому числі	залишилось на поверхні	—		
10		проникло в землю	—		
11	Концентрація (масова частка) забруднюючої речовини за результатами інструментально-лабораторного контролю, мг/кг		$C_{з.р}$	За протоколом вимірювань	
12	Розмірна одиниця для розрахунку коефіцієнта забрудненості землі, м		$T_{з.ш}$	Постійна величина	0,2
13	Індекс поправки до витрат		$I_{п}$	Табл. Д.11.3	
14	Розрахунковий коефіцієнт, мг/кг		$K_{роз}$	Постійна величина	1000000
15	Питомі витрати на ліквідацію наслідків забруднення		A	Постійна величина	0,5
16	Нормативна грошова оцінка земельної ділянки (проіндексована), грн/кв. м		$\Gamma_{о.з}$	За довідкою територіального органу Держкомзему	
17	Коефіцієнт забруднення земельної ділянки (при $K_3 < 1$ береться рівним 1,0)		K_3	Формула (3.5.2) або (3.5.4)	
18	Коефіцієнт небезпечності забруднюючої речовини		$K_{н}$	Табл. Д.11.1	
19	Коефіцієнт еколого-господарського значення земель		$K_{ег}$	Табл. Д.11.2	
20	Розмір шкоди, грн		$P_{ш}$	Формула (3.5.1)	

Таблиця Д.11.8. Форма розрахунку розміру шкоди від засмічення земель

№ з/п	Показники	Позначення показника	Джерела одержання або розрахунок показника	Значення показника (коефіцієнта)
1	Площа засміченої ділянки, кв. м	$P_{д.з}$	За актом про засмічення земель та за матеріалами спеціальних вишукувань	
2	Об'єм відходів, куб. м	O_v		
3	Питомі витрати на ліквідацію наслідків засмічення	A	Постійна величина	0,5
4	Коефіцієнт перерахунку, що при засміченні земельної ділянки побутовими, промисловими та іншими відходами дорівнює 10, а небезпечними (токсичними) відходами – 100	B	Змінна величина	
5	Нормативна грошова оцінка земельної ділянки (проіндексована), грн/кв. м	$\Gamma_{o.з}$	За довідкою територіального органу Держкомзему	
6	Коефіцієнт засмічення земельної ділянки	$K_{з.з}$	Табл. Д.11.6	
7	Коефіцієнт небезпечності відходів	$K_{н.в}$	Табл. Д.11.5	
8	Коефіцієнт еколого-господарського значення земель	$K_{ег}$	Табл. Д.11.2	
9	Розмір шкоди, грн	$P_{ш.з}$	Формула (3.5.6)	

ДОДАТОК 12

Таблиця Д.12.1. Базова ставка збитків у частках мінімальної заробітної плати (м.з.пл.)

№ з/п	Перелік мінеральних ресурсів	Значення показника, м.з.пл./т; м ³ ; кг
1	Горючі надра	
	Нафта, конденсат, т	15,380
	Газ природний, тис. м ³	3,940
	Вугілля кам'яне, т	1,360
	Вугілля буре, т	0,052
	Торф, т	0,055
2	Металеві надра	
	Залізна руда для збагачення, т	0,341
	Залізна руда багата, т	1,070
	Марганцева руда, т	2,03
	Нікелева руда (силікатна), т	0,909
	Інші металеві корисні копалини, т	0,374
	Руди кольорових металів, т	0,238
	Уранова руда, т	0,299
	Руди рідкісних металів, т	0,676
	Золоторудна сировина, т	1,496
3	Сировина нерудна для металургії	
	Бентонітова глина, т	0,336
	Глина вогнетривка, т	0,077
	Доломіт, т	1,06
	Флюсовий вапняк, т	1,06
	Кварцит та пісок кварцовий для металургії, т	2,32
	Пісок формувальний, т	2,36
	Кварцит для виробництва кремнію, т	0,247
	Інша нерудна сировина, т	1,950
4	Гірничохімічна сировина	
	Сірчана руда, т	0,608
	Калійно-магнієва сіль, т	1,28
	Кухонна сіль кам'яна, т	0,548
	Крейда для содової промисловості, т	2,41
	Вапняк для цукрової промисловості, т	2,39
	Сировина для виробництва мінеральних пігментів, т	0,57
	Крейда для хімічної промисловості, т	2,40
	Інша гірничохімічна сировина, т	0,808

Продовж. табл. Д.12.1

№ з/п	Перелік мінеральних ресурсів	Значення показника, м.з.пл./т; м ³ ; кг
5	Гірничорудна сировина	
	Графітова руда, т	0,36
	Сировина для виготовлення оптичної та п'єзооптичної продукції, кг	1,28
	Сировина для виробництва адсорбційних матеріалів, т	0,34
	Сировина для виробництва абразивних матеріалів, т	0,20
	Пірофіліт, т	3,19
	Озокерит, т	3,23
	Інша гірничорудна сировина, т	0,304
6	Сировина ювелірна, ювелірно-виробна, виробна, для облицювальних матеріалів	
	Бурштин, кг	1,42
	Топаз, моріон, берил, кг	0,265
	Напівдорогоцінне каміння, кг	0,00729
	Сировина виробна, т	0,114
	Високодекоративне каміння, м ³	0,171
	Інші види декоративного каміння, м ³	0,119
7	Сировина будівельна	
	Сировина для виготовлення цементу, т	1,59
	Крейда і вапняк на вапно, крейда будівельна, т	2,36
	Гіпс, т	2,41
	Керамзитова сировина, м ³	1,40
	Цегельно-черепична сировина, м ³	0,146
	Камінь будівельний, м ³	0,706
	Камінь пиляний, м ³	0,602
	Глина тугоплавка, т	0,663
	Пісок для виробництва скла, т	1,05
	Польовошпатова сировина, т	2,75
	Каолін первинний, т	0,377
	Перліт, м ³	0,33
	Сировина для виробництва мінеральної вати, т	0,561
	Піщано-гравійна сировина, пісок будівельний, м ³	0,168
	Бітуми, т	0,79
	Сировина для вапнування кислих ґрунтів, т	1,56
	Інша будівельна сировина, т	1,33
8	Грязі лікувальні, м³	0,96

ДОДАТОК 13

Таблиця Д.13.1. Такса для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу підприємствами, установами, організаціями та громадянами незаконним вирубуванням та пошкодженням дерев і чагарників до ступеня припинення росту

Діаметр дерев у корі біля шийки кореня, см	Розмір шкоди, грн
За кожне дерево, вирубане або пошкоджене до ступеня припинення росту:	
10 і менше	42
10,1...14	74
14,1...18	190
18,1...22	390
22,1...26	685
26,1...30	1080
30,1...34	1449
34,1...38	1845
38,1...42	2266
42,1...46	2688
46,1...50	3109
За кожне 1-сантиметрове перевищення 50-сантиметрового діаметра	105
За кожний куц чагарнику	105

Примітки: 1. За незаконне вирубування або пошкодження до ступеня припинення росту плодкових дерев, самшиту, дерев і чагарників родини кипарисових, бархату амурського, айланта, платана, горіхів усіх видів, дерев еталонних насаджень та дерев на лісонасінневих плантаціях і ділянках, насінневих і хвойних дерев віком до 41 року в грудні–січні розмір шкоди обчислюється за цією таксою, збільшеною у 3 рази.

2. За незаконне вирубування сухостійних дерев розмір шкоди обчислюється за цією таксою, зменшеною у 2 рази.

3. До пошкоджених до ступеня припинення росту належать дерева з переламаним стовбуром, обідраною корою понад 30 % його периметра (незалежно від довжини за висотою стовбура), обдертою кроною понад половину її довжини, обідраними та зламаними скелетними коренями понад половину периметра стовбура, а також повалені дерева та з нахилом, спричиненим дією лісокористувача, понад 30° від вертикальної осі.

У разі неможливості встановлення розрядів висоти насаджень за фактичними вимірами (дерева або насадження повністю вирубані, вивезені з місця рубання тощо), а також узгодження категорій технічної придатності дерев (ділові, напівділові, дров'яні) їх матеріальна цінність визначається за найвищим розрядом висоти для деревостанів вирубаной породи відповідно до матеріалів лісовпорядкування, таксаційного виділу. При цьому всі вирубані стовбури вважаються діловими.

4. Діаметр пня дерева в корі визначається як середнє арифметичне значення між найбільшим та найменшим замірами діаметра. Замір діаметра пня, який зрізаний нижче шийки кореня (урівень із землею або утоплений у землю), здійснюється за фактичним зрізом.

Таблиця Д.13.2. Такса для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу підприємствами, установами, організаціями та громадянами пошкодженням дерев і чагарників до ступеня неприпинення росту

Діаметр дерев у корі біля шийки кореня, см	Розмір шкоди, грн
За кожне дерево, вирубане або пошкоджене до ступеня неприпинення росту:	
10 і менше	11
10,1...14	26
14,1...18	58
18,1...22	126
22,1...26	216
26,1...30	316
30,1...34	427
34,1...38	553
38,1...42	685
42,1...46	791
46,1...50	896
За кожне 1-сантиметрове перевищення 50-сантиметрового діаметра	26
За кожний кущ чагарнику	26

Примітки: 1. За пошкодження плодових дерев, самшиту, дерев і чагарників родини кипарисових, бархату амурського, айланта, платана, горіхів усіх видів, дерев еталонних насаджень та дерев на лісонасінневих плантаціях і ділянках, насінневих, плюсових і хвойних дерев віком до 41 року в грудні-січні розмір шкоди обчислюється за цією таксою, збільшеною у 2 рази.

2. До пошкоджених до ступеня неприпинення росту належать дерева із зламаною вершиною або обдертою кроною від третини до половини її довжини, обідраною корою від 10 до 30 % периметра стовбура (незалежно від довжини і висоти пошкодження стовбура), обідраними та зламаними скелетними коренями від однієї четвертої частини до половини периметра стовбура, а також дерева з нахилом, спричиненим дією лісокористувача, до 30° від вертикальної осі без відриву коренів.

Таблиця Д.13.3. Такса для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу підприємствами, установами, організаціями та громадянами знищенням або пошкодженням лісових культур, природного підросту та самосіву на землях, призначених для відновлення лісу

Вік лісових культур, природного підросту та самосіву, років	Розмір шкоди, грн за 1 гектар
Знищених:	
5 і менше	17918
6...10	23188
Пошкоджених:	
5 і менше	8959
6...10	11594

Примітки: 1. У гірських лісах Карпат і Криму розмір шкоди, заподіяної лісу знищенням або пошкодженням лісових культур, природного підросту та самосіву, обчислюється за цією таксою, збільшеною у 2 рази.

2. За пошкодження або знищення плодових дерев, лісових культур, природного підросту та самосіву самшиту, дерев і чагарників родини кипарисових, бархату амурського, айланта, платана, горіхів усіх видів, насінневих та плюсових дерев розмір шкоди, заподіяної лісу, обчислюється за цією таксою, збільшеною у 2 рази.

3. Розмір шкоди, заподіяної лісу знищенням або пошкодженням до ступеня припинення росту лісових культур, природного підросту та самосіву віком понад 10 років, обчислюється за таксою, визначеною в табл. Д.13.1.

4. Під час обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу підприємствами, установами, організаціями та громадянами знищенням або пошкодженням унаслідок його забруднення хімічними та радіоактивними речовинами, виробничими і побутовими відходами, стічними водами, іншими шкідливими речовинами, підтоплення, осушення та інших видів шкідливого впливу, підпалу або недбалого поводження з вогнем та порушення інших вимог пожежної безпеки в лісах, засмічення побутовими і промисловими відходами, враховуються:

знищення або пошкодження лісових культур, природного підросту та самосіву, яке обчислюється в десятикратному розмірі діючих такс на деревину лісових порід, що відпускається на пні за першим розрядом у всіх таксових поясах без застосування встановлених норм зниження такс;

вартість робіт, пов'язаних з припиненням негативного впливу на лісові насадження зазначених факторів або гасінням лісової пожежі;

вартість робіт з очищення території;

вартість робіт, пов'язаних з вирощуванням лісових насаджень до віку, в якому вони пошкоджені зазначеними негативними факторами.

Таблиця Д.13.4. Такса для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу підприємствами, установами, організаціями та громадянами знищенням або пошкодженням сіянців, саджанців у лісових розсадниках і на плантаціях

Критерій	Розмір шкоди, грн
У розсадниках:	
за кожний гектар сіянців	18972
за кожен тисячу саджанців основних лісових порід віком до трьох років	738
за кожний саджанець плодових, декоративних і технічних порід	32
На плантаціях:	
за кожний саджанець елітних насінневих	105
за кожний саджанець усіх інших насінневих	32

Таблиця Д.13.5. Такса для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу підприємствами, установами, організаціями та громадянами самовільною заготівлею сіна та випасанням худоби на лісових ділянках

Критерій	Розмір шкоди, грн
1. У разі самовільної заготівлі сіна (за кожний гектар):	
на сіножатях і пасовищах	1581
на землях поза межами сіножатей і пасовищ	474
2. У разі самовільного випасання худоби (за кожен голову):	
на сіножатях і пасовищах:	
великої рогатої худоби і коней	63
молодняка великої рогатої худоби і коней та дрібної худоби	32
кіз	32
на землях поза межами сіножатей і пасовищ:	
великої рогатої худоби і коней	95
молодняка великої рогатої худоби, коней та дрібної худоби	32
кіз	63

Примітка. У разі коли самовільною заготівлею сіна та випасанням худоби знищено або пошкоджено лісові культури, природний підріст та самосів, розмір шкоди обчислюється одночасно за цією таксою і таксою, визначеною в табл. Д.13.3.

Таблиця Д.13.6. Такса для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу підприємствами, установами, організаціями та громадянами знищенням або пошкодженням відмежувальних знаків у лісах

Критерій	Розмір шкоди, грн
За кожний знак:	
стовп квартальний, межовий, візирний, інший лісовпорядний та лісогосподарський знак	1186
стовп лісогосподарський (на лісосіках, ділянках, призначених для відновлення лісу, сіножатях, пасовищах, пробних площах тощо)	348
шлагбаум, межовий знак	3557

Таблиця Д.13.7. Такса для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу підприємствами, установами, організаціями та громадянами пошкодженням сіножатей, пасовищ і ріллі на землях лісогосподарського призначення

Критерій	Розмір шкоди, грн
За кожний гектар сіножатей, пасовищ і ріллі	9486

Таблиця Д.13.8. Такса для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу підприємствами, установами, організаціями та громадянами нищенням або пошкодженням лісоосушувальних каналів, дренажних систем і доріг на лісових ділянках

Критерій	Розмір шкоди, грн
За погонний метр лісоосушувальних каналів і дренажних систем:	
осушувальних	516
збиральних	870
магістральних	1344
За квадратний метр доріг:	
асфальтних	650
цементобетонних	550
з щебеним покриттям	450
з гравійним покриттям	400
грунтових поліпшених	300
грунтових	200

Примітка. Розмір шкоди, заподіяної знищенням або пошкодженням мостів, шлюзів, інших інженерних споруд на лісоосушувальних каналах, дренажних системах і дорогах, рекреаційних об'єктів, обчислюється в п'ятикратному розмірі вартості витрат на поновлення знищених або пошкоджених споруд.

Таблиця Д.13.9. Такса для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу підприємствами, установами, організаціями та громадянами порушенням правил заготівлі лісової підстилки

Критерій	Розмір шкоди, грн
За квадратний метр лісової підстилки	32

Таблиця Д.13.10. Такса для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу підприємствами, установами, організаціями та громадянами порушенням правил заготівлі лікарських рослин, дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід тощо

Показник	Розмір шкоди, грн		
	Поширені види рослин, природні запаси яких не обмежені	Види рослин, природні запаси яких обмежені, промислова заготівля лімітується	Рідкісні, ендемічні реліктові та такі, що перебувають під загрозою знищення, види рослин, заготівля яких забороняється
За кілограм заготовлених:			
дикорослих, технічних і лікарських видів рослин:			
кореневища і коріння	32	84	237
квіти і бруньки	32	84	116
кора	32	32	63
трава	32	63	84
листя	32	32	84
пагони		32	63
плоди		32	63
грибів		63	84
ягід у природних напівчагарникових і трав'янолистних ягідниках	32	63	
дикорослих плодів (у тому числі горіхів) у природних чагарниках	116	216	

Примітка. Розмір шкоди за порушення правил заготівлі лікарських рослин, дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід на штучно створених плантаціях обчислюється за цією таксою, збільшеною у 2 рази.

ДОДАТОК 14

Таблиця Д.14.1. Такси для обчислення розміру відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства та полювання (крім видів, занесених до Червоної книги України)

№ з/п	Вид збитку	Розмір стягнення, грн
1	Незаконне добування або знищення	За одну особину
ЗВІРІ		
	Лось	20000
	Олень благородний	15000
	Олень плямистий	10000
	Лань	10000
	Кабан	10000
	Муфлон	8000
	Козуля	8000
	Бобер	2600
	Бабак	1500
	Куниця лісова і кам'яна	1500
	Норка американська	1500
	Ондатра	1000
	Нутрія вільна	1000
	Заєць-русак	500
	Тхір лісовий	500
	Дикий кролик	500
	Білка	100
ПТАХИ		
	Лебідь шипун і кликун	1000
	Галагаз	500
	Гуси	500
	Фазан	500
	Сіра куріпка	500
	Кеклик	500
	Качки	250
	Лиска	250
	Голуби	250
	Кулики	250
	Перепілка	250
	Інші мисливські птахи	250
2	Знищення (розорення) гнізда, нори, інших жител тварин, бобрової загати	За таксою на відповідний вид тварин, збільшений у два рази
3	Знищення ембріонів мисливських звірів	50 % від такси на відповідний вид звіра (за кожен ембріон)
4	Вилучення яєць із гнізда	20 % від такси на відповідний вид птаха (за кожне яйце)
5	Знищення або пошкодження біотехнічних споруд (штучних гніздівель, солонців, годівниць, аншлагів та ін.)	За фактичною вартістю, збільшеною в три рази

ЗМІСТ

ВСТУП	3
<i>Розділ I. ОСНОВИ ПЛАТНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ</i>	5
1.1. Поняття природокористування та його складові частини ...	5
1.2. Шляхи впровадження природоохоронної діяльності	6
1.3. Форми еколого-економічних інструментів регулювання природокористування	8
1.4. Економічний механізм здійснення екологічної політики в Україні	12
1.5. Джерела фінансування природоохоронної діяльності	14
<i>Розділ II. ЗБОРИ Й ПОДАТКИ ЗА ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ТА ПОРУШЕННЯ ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА</i>	16
2.1. Екологічний податок	16
2.1.1. Загальні відомості	16
2.1.2. Екологічний податок за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення	18
2.1.3. Екологічний податок за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення	21
2.1.4. Екологічний податок за скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти	23
2.1.5. Екологічний податок за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах	24
2.1.6. Екологічний податок за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені)	25
2.1.7. Порядок обчислення податку	27
2.1.8. Порядок подання податкової звітності та сплати податку	31

2.1.9. Приклад розрахунку екологічного податку	31
2.2. Рентна плата за нафту, природний газ і газовий конденсат, що видобуваються в Україні	36
2.3. Плата за користування надрами	37
2.4. Плата за землю	41
2.4.1. Земельний податок	41
2.4.2. Орендна плата	44
2.4.3. Обчислення плати за землю та строки її сплати	45
2.4.4. Індксація нормативної грошової оцінки земель	46
2.4.5. Приклад розрахунку плати за землю	45
2.5. Збір за користування радіочастотним ресурсом України ...	48
2.6. Збір за спеціальне використання води	49
2.7. Збір за спеціальне використання лісових ресурсів	55
Розділ III. ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОГО ЗБИТКУ ВІД ПОРУШЕННЯ ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА	59
3.1. Оцінка економічного збитку в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря	59
3.1.1. Загальні відомості	59
3.1.2. Розрахунок маси наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря	62
3.1.3. Розрахунок розмірів відшкодування збитків за наднормативні викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря	65
3.1.4. Приклади розрахунків розмірів відшкодування збитків за наднормативні викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря	66
3.2. Оцінка економічного збитку внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів	70
3.2.1. Загальні відомості	70
3.2.2. Розрахунок маси наднормативного скиду забруднюючих речовин у водний об'єкт зі зворотними водами з перевищенням гранично-допустимого скиду	73
3.2.3. Розрахунок маси нафти та нафтопродуктів, скинутих у водний об'єкт унаслідок витоку або виливу	75
3.2.4. Розрахунок розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок скиду забруднюючих речовин у водний об'єкт зі зворотними водами, з перевищенням гранично-допустимого скиду	76
3.2.5. Розрахунок розмірів відшкодування збитків, заподіяних водним об'єктам унаслідок забруднення речовинами в чистому вигляді у складі продукції чи сировини, плаваючими відходами або сміттям	78

3.2.6. Розрахунок розміру відшкодування збитків, обумовлених самовільним використанням водних ресурсів при відсутності дозвільних документів (дозволу на спеціальне водокористування та/або спеціального дозволу на користування надрами (підземні води))	79
3.2.7. Розрахунок розміру відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок забруднення підземних вод забруднюючими речовинами	80
3.2.8. Розрахунок розміру відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок забруднення поверхневих і підземних вод фільтратом сміттєзвалищ та полігонів твердих побутових відходів	81
3.2.9. Приклади розрахунків розмірів відшкодування збитків	82
3.3. Оцінка економічного збитку, заподіяного рибному господарству внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища	90
3.3.1. Загальні відомості	90
3.3.2. Розрахунок величини збитків	91
3.3.3. Приклад розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству	93
3.4. Оцінка економічного збитку, заподіяного рибному господарству внаслідок порушення правил рибальства та охорони водних живих ресурсів	94
3.4.1. Загальні відомості	94
3.4.2. Визначення та розрахунок заподіяних збитків	96
3.4.3. Приклади розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству	98
3.5. Оцінка економічного збитку, заподіяного земельним ресурсам	100
3.5.1. Загальні відомості	100
3.5.2. Порядок визначення забруднення (засмічення) земель	102
3.5.3. Визначення розмірів шкоди внаслідок забруднення земель	103
3.5.4. Визначення розмірів шкоди внаслідок засмічення земель	106
3.5.5. Приклади розрахунку розмірів шкоди	107
3.6. Оцінка економічного збитку, заподіяного внаслідок самовільного користування надрами	110

3.6.1. Загальні відомості	110
3.6.2. Розрахунок збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами	112
3.6.3. Приклад розрахунку збитків	112
3.7. Оцінка економічного збитку, заподіяного лісовим ресурсам	113
3.7.1. Загальні відомості	113
3.7.2. Порядок проведення індексації такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу	114
3.7.3. Приклади обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу	114
3.8. Оцінка економічного збитку, заподіяного мисливському фонду	116
3.8.1. Загальні відомості	116
3.8.2. Приклад розрахунку шкоди	117
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	118
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	126
ДОДАТКИ	130
Додаток 1	130
Додаток 2	139
Додаток 3	144
Додаток 4	145
Додаток 5	147
Додаток 6	150
Додаток 7	156
Додаток 8	157
Додаток 9	162
Додаток 10	168
Додаток 11	173
Додаток 12	179
Додаток 13	181
Додаток 14	187
